

Μανόλη Α. Τριανταφυλλίδη

Ἡ Ὀρθογραφία μας

Γιὰ συγγραφεῖς, ἐκδότες καὶ τὸν καθένα
ποὺ γράφει τὴ δημοτικὴ

Ἄθῆνα 1948

Μανόλη Α. Τριανταφυλλίδη

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ἡ Ὄρθογραφία μας

Γιὰ συγγραφεῖς, ἐκδότες καὶ τὸν καθένα
ποὺ γράφει τὴ δημοτικὴ

Ἀθήνα 1948

18612

ΜΑΡΙΑ Α. ΤΣΙΟΥΡΟΥ

Η ΟΡΘΟΓΡΑΦΗ

Μετάφραση από την Αγγλική γλώσσα
της συγγραφέως

Ἀπό τὴ « Νεοελληνικὴ Παιδεία » τ. 3 (1948)
Ἐκδοτικὸς Οἶκος Ν. ΑΛΙΚΙΩΤΗΣ καὶ Υἱοὶ

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

<i>Είσαγωγικά</i>	Σελ.	1
-----------------------------	------	---

Α. *Ίστορικό*

1. <i>Άπλοποιημένη ιστορική ορθογραφία</i> . Οί άρχές της. — Ή έποχή της. — Πρώτο άπλωμα	»	2
2. <i>Ή ορθογραφία συνάρτηση τής παιδείας</i> . Οί δυό πόλοι τής άπλοποιημένης ιστορικής ορθογραφίας. Νέα βασική άρχή: Περιορισμός του ιστορισμού στη νέα γλώσσα, όσο είναι δυνατό ή απαραίτητο, μά και φραγμός στην άπλοποίηση, όταν μπερδεύη χωρίς νά είναι απαραίτητη . . .	»	4
3. <i>Τριάντα πέντε χρόνια</i> . Έξωτερικές δυσκολίες για την ένοποίηση τής ορθογραφίας. — Οί γλωσσοκοινωνικές προϋποθέσεις του διπολικού ορθογραφικού συστήματος δέν άλλαξαν. — Άπλουστεύτηκε άκόμη ή ορθογραφία για νά διατυπωθή καλύτερα σέ σχολικούς κανόνες διδάξιμους.	»	5
4. <i>Ή σημασία τής «Νεοελληνικής Γραμματικής»</i> . Προηγούμενες προσπάθειες τών τελευταίων χρόνων. — Σημασία τής Γραμματικής του Σχολικού Οργανισμού. — Θά βοηθήση την ένοποίηση όσο ύποχορει'ό άτομισμός	»	8

Β. *Οί άντιρρήσεις*

5. <i>Ορθογραφία καθυστερημένη και ορθογραφία συγχρονισμένη</i> . Τά κριτήρια. — Ή «Νεοελληνική Γραμματική» δέν έχει ορθογραφία άσυγχρόνιστη. Γλωσσοεκπαιδευτική πραγματικότητα και ύποκειμενικές βλέψεις	»	10
6. <i>Επέμβαση του Ύπουργείου</i> ; Ή Γραμματική συντάχτηκε με άπόλυτη έλευθερία. — Ως προς την ορθογραφία ή δημοτική δέν είναι αυτόνομη.	»	11
7. <i>Ή ορθογραφία τής εθνικής γλώσσας ρυθμίζεται από τή σχολική</i> . Διαιολογημένο τό ενδιαφέρον τών συγγραφέων για την ορθογραφία, μά στά σύγχρονα κράτη αυτή ρυθμίζεται από τις άνώτατες εκπαιδευτικές άρχές. — Ή «Νεοελληνική Γραμματική» είναι σταθμός και κανόνας. — Έκαμε τό καλύτερο που μπορούσε νά γίνη	»	15
8. <i>Οί προτεινόμενες μεταρρυθμίσεις</i> : Δουλειά, γιατρεία, μέθυσα, μήνυσα, Σάββατο, Σαβδουκαίος, τέσσερεις' -οσύνη	»	18
9. <i>Γιά ποιό λόγο και για ποιό σκοπό</i> ; Οί λόγοι για μεγαλύτερο άπλοΰστημα. — Ή εύκολία τών μαθητών. — Ή άποδοχή και άμηση εφαρμογή από τό Κράτος. — Ή ένοποίηση τής ορθογραφίας σέ άκόμη πιο άπλή βάση. — Ή προετοιμασία τής φωνητικής ορθογραφίας. — Οί άντιπροτάσεις δέν άντισταθμίζουν τόν κλισισμό. — Δέν άντιπροσωπεύουν σύστημα πάγιο παρά άποβλέπουν σέ όλο και μεγαλύτερες άλλαγές. — Μοναδικό τέμα ή φωνητική ορθογραφία. — Ή εθνική ορθογραφία δέν μπορεί ν' αλλάξη κάθε λίγο	»	23

10. *Ἡ ὀρθογραφία καὶ οἱ λογοτέχνες.* Δὲν εἶναι οἱ λογοτέχνες οἱ καλύτεροι κριτὲς γιὰ τὴν ρυθμιστὴν ἢ ὀρθογραφίαν. Τοὺς λείπουν τὰ στοιχεῖα γιὰ νὰ κρίνουν καὶ εἶναι ἀπίθανο πὼς θὰ συμφωνήσουν.—'Ο «Καταστατικός χάρτης» δὲ δικαιολογεῖ τὴν αἰσιοδοξίαν.—'Ἡ τονικὴ μεταρρύθμιση σελ. 26
11. *Δύο ὀρθογραφίες τῆς δημοτικῆς ;* Ἡ καθιέρωση ξεχωριστῆς λογοτεχνικῆς ὀρθογραφίας εἶναι ἐπιζήμια καὶ ἀδικαιολόγητη.—'Ἡ θὰ εἶναι ἡ σχολικὴ ὀρθογραφία δεσμευτικὴ ἢ δὲ θὰ εἶναι » 30
12. *Παρασυναγωγὲς καὶ ἀτομισμός.* 'Ο «Γραμματικὸς ὁδηγὸς» καὶ τὸ «Προσχέδιο τῆς Ἑταιρείας τῶν Λογοτεχνῶν».— Ἀτομισμός καὶ ψευτοελευθερία. Γνώμες τοῦ Ψυχάρη.—Οἱ ξεχωριστὲς δυσκολίες μιᾶς ἀπλοποιημένης ἱστορικῆς ὀρθογραφίας.— Τὸ ἄλογο στοιχεῖο καὶ ὁ ὑποκειμενισμός. » 33
13. *Ἡ ἀδιαφορία τῆς καθαρῆς οὐσίας.* Εἴμαστε ἐλεύθεροι ἀπὸ αὐτὴν;—'Υπάρχει καὶ ἐξωσχολικά.—'Ακόμη καὶ δημοτικιστὲς τὴν ἐνισχύουν » 39

Γ. Ἀνασκόπηση

14. *'Ο σωστὸς δρόμος.* Δυὸ ἀντίθετες ἀπόψεις.—Πῶς θὰ βοηθήσῃ ἡ Γραμματικὴ.—'Ο ἕνας δρόμος.—'Ο ἄλλος δρόμος.—'Ακαρῆ ἢ ἀνακίνησις ὀρθογραφικῶν ζητημάτων.—'Υπάρχουν σχετικὰ μὲ τὴν γλῶσσα πολὺ πιὸ σπουδαῖα ζητήματα. » 41
15. *Μία σύσταση.* Ἡ «Νεοελληνικὴ Γραμματικὴ» δεῖχνει τὴ σωστὴν γιὰ σήμερον ὀρθογραφίαν.—Εἶναι «τυφλοσύρτης», ὅπως οἱ Γραμματικὲς κάθε γλώσσας.—Δὲν ὑπάρχει ἄλλος τρόπος ν' ἀποχτήσωμε ὀρθογραφικὴ ἐνότητα.—'Ἡ ὑποταχτικὴ.—Τὸ χρέος καὶ ἡ εὐθύνη ἐκείνων ποὺ γράφουν.—'Εκπαιδευτικοί, συγγραφεῖς, ἐκδότες.—Οἱ νέοι αὐτοὶ ἰδίως πρέπει νὰ ἐνημερωθοῦν καλύτερα σὲ ὅ,τι ἔχει ἐπιτελεσθῆ » 46
16. *'Υστερόλογα.* Ἡ ἐμπειρία τῆς τελευταίας χρονιάς μόνον φαινομενικὰ κλονίζει τὴν ἄποψιν ποὺ ἐξάρτησε ἀπὸ τὸ κρατικὸν κύρος τὴν ὀρθογραφικὴν ρύθμισιν. Καὶ ἂν ἀκόμη τὸ Κράτος δὲν ἀναγνωρίσῃ πιά τὴ Γραμματικὴν του, θὰ ἔπρεπε ἡμεῖς νὰ τὴν ἀκολουθήσωμε.—Τῶν λογοτεχνικῶν ὀργανώσεων ἡ πληθώρα δὲ δικαιολογεῖ τὶς ἐλπίδες πὼς οἱ λογοτέχνες θὰ συμφωνοῦσαν σ' ἓνα ὀρθογραφικὸν σύστημα ξεχωριστό.—'Ἐνα ἀπροσδόκητο ἄρθρον τοῦ μέλους τῆς Ἑπιτροπῆς κ. Βασ. Φάβη » 49

Ἡ ὀρθογραφία μας

Γιὰ συγγραφεῖς, ἐκδότες καὶ τὸν καθένα ποῦ γράφει τὴ δημοτικὴ*

Εἰσαγωγικά

Μὲ τὸν τίτλο « Ἡ Ὄρθογραφία μας. Οἱ συγγραφεῖς καὶ οἱ ἐκδότες μας » δημοσιεύθηκε τελευταῖα στὰ « Γράμματα » (ἀρ. 2 - 5, σ. 70) σύντομο ἄρθρο τοῦ κ. Καρθαίου στὴ σειρά « Τα σημειώματα του παρατηρητῆ ». Ὁ συντάχτης του, παλιὸς φίλος καὶ συνγωνιστῆς, καὶ συνεργάτης στὴν Ἐπιτροπὴ γιὰ τὴ σύνταξη τῆς Νεοελληνικῆς Γραμματικῆς, μιλεῖ σ' αὐτὸ καὶ γιὰ τὸ σύστημα ποῦ ἀκολουθήσαμε σ' αὐτὴ γιὰ νὰ ρυθμίσαμε τὴν ὀρθογραφία τῆς δημοτικῆς, τῆς νέας μας κοινῆς, γιὰ ὀρισμένες γραφές της, ποῦ κατὰ τὴ γνώμη του παρουσιάζουν « πισωδρομία », καὶ τελειώνοντας συσταίνει σὲ συγγραφεῖς καὶ ἐκδότες νὰ μὴ τὴν ἀκολουθήσουν : « . . . μερικά ἄλλα σημεῖα τῆς γραμματικῆς που (μολοντὶ εἴμουν α κ' ἐγὼ μέλος τῆς συνταχτικῆς επιτροπῆς, ἢ καλύτερα, ακριβῶς ἐπειδὴ εἴμουν α μέλος) νομίζω πὼς πρέπει νὰ μὴν τα ἀκολουθοῦμε ». « Αὐτὰ που γράφω γιὰ τὴ σχολικὴ γραμματικὴ, τὰ γράφω γιὰτι πολλοὶ συγγραφεῖς μας, εἴτε ἀπὸ ἀδιαφορία εἴτε ἀπὸ εὐκολία - τους εβιάστηκαν ν' ἀγκαλιάσουν σα σανίδα σωτηρίας τὸν τυφλοσοῦρητὴ τῆς γραμματικῆς καὶ ν' ἀκολουθήσουν πέρα καὶ πέρα τὴν ὀρθογραφία - της, σκῦβοντας με τυφλὴ πειθαρχία τὸ κεφάλι στο θέλημα του εκπαιδευτικοῦ συμβουλίου του υπουργείου τῆς Παιδείας. Τα γράφω ἄλλο τόσο καὶ γιὰ τους ἐκδότες, που, με τὴν πολὶ δικαιολογημένη ἐπιθυμία - τους νὰ ἔχουν τὰ βιβλία τους μιὰ ἐνιαῖα ὀρθογραφία, βρῆκανε κόμοδο νὰ συμμορφώσουν κι αὐτοὶ τὰ κείμενα τους με τὴ σχολικὴ γραμματικὴ » .

Μερικά ἀπ' ὅσα ἀναφέρει στὸ ἄρθρο του ὁ ἀγαπητὸς Καρθαῖος νομίζω πὼς βγῆκαν ἀπὸ παρεξήγηση, κάποτε ἴσως καὶ ἀπὸ ἔλλειψη μνήμης. Ἄλλα πάλι εἶναι γνώμες του παλιές, ποῦ ἐν μέρει πρῶτῃ φορά, νομίζω, διατυπώνονται τόσο κατηγορηματικὰ καὶ ἔντονα. Εἶναι ἀλήθεια πὼς ἀπόφυγα ὡς τώρα ν' ἀπαντήσω σὲ παρατηρήσεις καὶ ἐπικρίσεις γινωμένες ἀπὸ διάφορους σὲ διάφορες ἐποχές γιὰ τὴν Κρατικὴ Γραμματικὴ, νομίζοντας πὼς τὰ πνευματικὰ ἔργα ἀπαντοῦν μόνα τους καὶ ὅτι ἔργο ποῦ παρουσιάστηκε τόσο ἀπρόσωπο θὰ ἐπιβληθῆ μὲ τὸν καιρὸ—ἂν τὸ ἀξίζη—μόνο του, μὲ τὴν ἐσωτερικὴ του ἀξία. Τὴ φορά ὅμως αὐτὴ—καὶ μόνο αὐτὴ—νομίζω πὼς ἦταν ἀνάγκη νὰ γίνῃ ἐξάιρεση, ὅσο καὶ ἂν δὲ

* Ἡ μελέτη αὐτὴ γράφτηκε τὴν ἀνοιξὴ τοῦ 1947, μόλις εἶχε δημοσιευτὸ τὸ ἄρθρο τοῦ κ. Καρθαίου, καὶ προοριζόταν γιὰ τὸ ἴδιο περιοδικὸ ποῦ εἶχε ὀλοξενήσει καὶ τὸ ἄρθρο. Οἱ θερινές διακοπές ὅμως καὶ ἡ διακοπὴ στὴν ἐκδοσὴ τοῦ περιοδικοῦ ἐμπόδισαν τὴ δημοσίευσή της ὡς σήμερα. Μὲ ὅλο τὸν καιρὸ ποῦ πέρασε ἀπὸ τότε νομίζω ὡστόσο πὼς εἶναι καλὸ νὰ δῆ καὶ τώρα τὸ φῶς.

μοιάζει πολύ έπίκαιρο νά καταγινόμαστε τόν καιρό αυτό μέ ζητήματα όρθογραφικά. Τή στιγμή πού μέλος τής Συνταχτικής Έπιτροπής τής Γραμματικής έπικαλέστηκε όρθά κοφτά τήν ιδιότητα του αυτή για ν' άποτρέψει συγγραφείς και έκδότες νά τήν άκολουθήσουν, δέν μπορεί νά μείνη αυτή έκθετη άπό τούς παλιούς συναδέλφους του σ' αυτή.

Δέν είμαι άλλωστε μονάχα ό κύριος συντάχτης και ρυθμιστής τού όρθογραφικού συστήματος τής Κρατικής Γραμματικής, παρά και ό εισηγητής τής όρθογραφίας τών άναγνωστικών τής δημοτικής άπό τά 1917 ώς σήμερα, και ό συγγραφέας ειδικού βιβλίου για τήν όρθογραφία μας άπό τά 1913. Τήν έποχή πού ή δημοτική ήταν άκόμη στρατευόμενη μέ τά δλα τής και ή όρθογραφία τής, μέ δλη τού Ψύχαρη τή διδασκαλία, μέ τό παραπάνω άδιαμόρφωτη, μπερδεμένη και άκαθοδήγητη, όριζα τίς κατευθυντήριες γραμμές τού νόμιζα σωστές και συστηματοποίησα κανόνες πού άπό τότε λίγο πού καθιερώθηκαν, για μία μεταρρυθμισμένη και « άπλοποιημένη ιστορική όρθογραφία » τής γλώσσας μας.

Γι' αυτό άποτείνομαι και έγώ σήμερα σέ συγγραφείς και έκδότες. μα και σέ δλους τούς άλλους όσοι καλλιεργοούν στοχαστικότερα τή γλώσσα μας και ένδιαφέρονται για τήν προκοπή τής και τήν ένότητα τής ').

A. 'Ιστορικό

1. 'Απλοποιημένη ιστορική όρθογραφία

Τ' όρθογραφικό σύστημα πού έχει έκτεθη διεξοδικά στό βιβλίο μου « 'Η όρθογραφία μας » και έπειτα συνοπτικότερα στό « Τό πρόβλημα τής

1. Θυμίζω βιβλία μου, μελέτες και άρθρα (και άποσπάσματα) πού δημοσίεψα σέ διάφορες έποχές σχετικά μέ τήν όρθογραφία μας. Βασικά είναι τό (2), (9), (11).

1. Die Lehnwörter der mittelgriechischen Vulgärliteratur, 1909, σ. 14 εΙσ.

—2. 'Η Όρθογραφία μας, 1913, 192 σελ. (άνάτυπ. άπό τό Δελτίο τού Έκπαιδευτικού Όμίλου, 3 (1913) σ. 28α. (έξαντλημένο). —3. Πώς θ' άπλοποιήσωμε τίς δυσκολίες τού τονισμού και πνευματισμού. Στο « 'Η γλώσσα μας. Πίνακες άπό τήν Ιστορία τής » [1919] σ. 37-42. —4. 'Η γλώσσα μας στά χρόνια 1914-1915, 1920, σ. 76-78 (άνάτυπ. άπό τό Δελτίο τού Έκπαιδευτικού Όμίλου 6 (1918) σ. 108-110.

—5. 'Η νεοελληνική όρθογραφία και οι άντιλογίες τού κ. Σκιά. Δελτίο Έκπαιδ. Όμ. 7 (1917-1919) 1919, σ. 74-81. —6. Δημοτικισμός. 'Ενα γράμμα στους δασκάλους μας, 1926, σ. 63. —7. Βιβλιοκρισία. ['Η γραμματική διδασκαλία και οι όρθογραφικοί κανόνες τών τεσσάρων πρώτων τάξεων τού Δημοτικού, όπως κανονίστηκαν μέ τίς γραμματικώλες τού Υπουργείου]. Δελτίο Έκπαιδ. Όμ. 9 (1921) σ. 111-113. —8. Υπόμνημα στή Φιλοσοφική Σχολή τού Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης για τήν άπλοποίηση τής όρθογραφίας τής δημοτικής, βλ. Τό πρόβλημα τής όρθογραφίας μας σ. 69. —9. Τό πρόβλημα τής όρθογραφίας μας. Δού ήμίλιας, 1932, 80 σελ. —10. 'Η όρθογραφία τής 'Ακαδημίας. Πρωσία, 15 και 17 Αύγ. 1933. —11. 'Η 'Ακαδημία και τό γλωσσικό ζήτημα, 1933, 57 σελ. (άνάτυπ. άπό τή Νέα Έστία 14 (1934) άρ. 161, 163-167, σ. 950α. —12. ['Ενα γράμμα] 'Η Θυμέλη 1 (1933) άρ. 3-4, σ. 210. —13. Extrait d'une lettre. Στο L'adoption universelle des caractères latins. Dossiers de la Coopération intellectuelle. Société des nations, 1934, σ. 84.

ΟΙ νέοι και τό γλωσσικό ζήτημα, 1934, σ. 30. —14. Πρός γραμματική έννοποίηση. Νεοελληνικά Γράμματα, 6 Μαρτ. 1937, άρ. 14. —15. Νεοελληνική Γραμματική, τ. Α' 'Ιστορική Εισαγωγή 1938 σ. 138, 164. —16. Κρατική Νεοελληνική Γραμματική, τ. Α' 1941, πρόλογ., σ. 18 και 26, εΙσ. 69. —17. Κατάθεση στό Πειθαρχικό Συμβούλιο τής Δίκης Κακριδή για τό γλωσσικό και τ' όρθογραφικό ζήτημα 1942, σ. 124α, άνάτυπ. άπό τό 'Η δίκη τών τόνων. ('Η πειθαρχική δίωξις τού καθηγ. 'Ι. Θ. Κακριδή), 1942. —18. 'Η Νεοελληνική Γραμματική και οι νέοι. Πειραϊκά Γράμματα 2 (1942) άρ. 6, σ. 299. —19. Όρθογραφικά: αύγό ή σύγ; Νέα Έστία 33 (1643) σ. 303. —20. Για τή γλώσσα. Νέα Έστία 33 (1943) άρ. 383, σ. 633. —21. Μνημόσυνα 1946, σ. 61

—22. Έπιστήμη και ήθος, 1924, σ. 4α., 92.

ὀρθογραφίας μας » μπορεί νά συνοψιστῆ στίς ἀκόλουθες ἀρχές πού τὸ θεμελίωσαν.

1. Ἡ ὀρθογραφία τῆς νέας γλώσσας *δὲν μπορεῖ νά ρυθμιστῆ μετὴν ἀλύγιστη ἐφαρμογῇ τῆς « ἱστορικῆς » ἀρχῆς*. Λόγοι κοινωνικοί, ἔκπαιδευτικοί, ἔθνικοί ἐπιβάλλουν μιὰ ἀπλοποίηση.

2. Πρέπει ἡ ὀρθογραφία τῆς νέας κοινῆς νά κανονιστῆ ἔτσι πού νά *μπορῇ νά διδάσκαται μ' εὐκολοθύμητους σχετικά κανόνες, πού νά μὴν προϋποθέτουν τὴ γνώση τῆς ἀρχαίας γραμματικῆς*.

3. Γιὰ λόγους οὐσιαστικούς ἀλλὰ καὶ ψυχολογικούς τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας καὶ παιδείας εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νά *λογαριάζουμε καὶ τὴ σημασία πού ἔχει γιὰ ἐμᾶς στὰ χρόνια μας ἡ ἀρχαία φιλολογία καὶ γλώσσα, καὶ τὴ θέση πού παίρνει μέσα στὴν παιδεία μας—ὄσο τὴν παίρνει— ἡ καθαρῶς.*

4. *Φυλάγοντας τὴν ἱστορικὴ βάση* στίς ἀρχαῖες λέξεις *θὰ τὴν ἀδειώσουμε*, γιὰ πραχτικὲς καὶ διδαχτικὲς ἀνάγκες, ὅπου αὐτὲς εἶναι ἐπιταχτικὲς (λ.χ. τὸ *φακῆ*, *ἀπλή* κτλ. πρέπει νά γραφοῦν με ὄξεια, ἀλλιώδῃ δὲ βγαίνει πιὰ κανόνας, ἀφοῦ δὲν μποροῦμε νά ἐπικαλεστοῦμε τὴ συναίρεση *φακέα - φακῆ*, *ἀπλέα - ἀπλή*), ἢ ὅπου δὲν ἐρχόμαστε σὲ χτυπητὴ ἀντίθεση μετὴν ἀρχαία ὀρθογραφία (*Ἄδης*, χωρὶς ὑπογραμμῆν).

5. Στὸν κανονισμό τῆς ὀρθογραφίας τῶν νεώτερων ἀποκλειστικὰ τύπων προτιμοῦμε τὶς γραφῆς πού ἔχουν γιὰ ἀποτέλεσμα *ὀρθογραφικὸς κανόνες με λιγότερες ἐξαιρέσεις*. Ἔτσι γράφομε τὸ *ἔδω* με περισπωμένη, ἀφοῦ περισπωμένη παίρνουν ὅλα τὰ ἤδη ἀρχαῖα ἐπιρρήματα με μακριὰ λήγουσα (*ἔκει, ποῦ, αὐτοῦ, ἄλλοῦ, πατοῦ*) καὶ σημειώνομε ὄξεια στὴν παραλήγουσα ὅλων τῶν οὐδετέρων σὲ «*ι*», ἀφοῦ ἐκτός ἀπὸ τὴν ἱστορικὰ συζητήσιμη περισπωμένη, θὰ δημιουργοῦσαμε ἀτελείωτο χάος ἂν ἀποφοσίζαμε νά τονίζομε *γεῖῶκι, λαβῶῶκι, οὐῶκι, λάδι, μανουῶλι, κελῶρι, μαξιῶρι, κρεβάτι, δικῶρι, παραμῆθι, προζῆμι, δελεῶρι, ἀπιδι, γιδι, περῶρι* κτλ. πλὴι στὸ *μουστάκι, στραγάλι, πτεινῶρι, ζευγάρι, χῶδι, ἀρεπῶρι, κοισῶρι, ξίδι, σανίδι, κατσῶρι* κτλ.

6. Γράφονται *ὄσο γίνεται πιὸ ἀπλᾶ* καὶ φωνητικὰ *οἱ ξένες λέξεις καὶ καταλήξεις*, ὅσες μπῆκαν στὴ γλώσσα μας ὕστερ' ἀπ' τὴν πρώτη χριστιανικὴ ἐποχῇ: *τάλιρο, μῶλος, παγόνι, ρομάντισο, τρένο, ἀκουμπῶ, κλασικός, κανέλα, πουγκι*, καὶ ὄχι *τάλληρο, μῶλος, παγόνι, ρομάντισο, τραῖνο, ἀκουμπῶ, κλασικῶς, κανιέλλα, πουγγι*) *καὶ ἐπίσης οἱ ἄλλες νέες ἑλληνικές*, πού δὲν εἶναι φανερὴ ἡ σχέση τους μετὶς ἀρχαῖες: *φριάνω, λιανός, ἀγόρι, ξιπῶ, κόκαλο, ἐνωσα, ἀσπρόρουχα* καὶ ὄχι *ἀγόρι* (ἀπ' τὸ *ἄ(γ)ωρος*), *λειανός* (*λείος*), *φτειάνω* (*εὐθειάζω, εὐθειάζα - ἐφτειάζα*), *κόκκαλο* (*κόκκος*), *ἐνωσα* (*ἐνόση*), *ἀσπρόρουχα*). Τὸν ἐλαττώμενο τύπο τοῦ καὶ τὸν γράφομε παντοῦ *κι* ²⁾.

2. Πρῶτος ὁ Φιλήντας, Γραμματικὴ 1902, σ. 77, ζήτησε νά γράφεται *κι ἄλλος*: « Πολὺ παράλογη συνθήκη εἶναι νά βάζουν ἀπότροφο... γιατί δὲν ἔχει κανὰ λόγο, ἀφοῦ τίποτε ἀπ' αὐτοῦ δὲ χάνεται». Δεύτερος εἶχε γράψῃ ὁ Πάλλης (Λέκας Ἀρβανίτης), Ὁ φίλος *καί*, στὸ Νομᾶ 6 (1908) ἀρ. 290 (καὶ Κούφια Καρύδια, 1915 σ. 383). Ὑποστηρίζει ἐκεῖ πὼς στὸ *κι ἄλλος* ἔγινε ἐκθλιψῆ, ἀρα χρειάζεται ὁ ἀπότροφος, ἀλλὰ προτείνει νά γράφωμε ἀντὶς *κι* τὸ *κι*, καὶ ὅταν ἀκολουθῇ *ε*, *ι*: « Οἱ γραμματισμένοι ἴσως δὲ δυσκολεύονται... μὰ τὰ παιδιά *κι* ὁ πολὺς κοίμος θὰ δυσκολεφτοῦν, ἀφοῦ βλέπομε ἀπὸ τὰ λάθη πού γίνονται συχνὰ πόσο δυσκολεύονται οἱ στοιχειοθέτες οἱ ἴδιοι... ». Τρίτος ἐσπαθῶνει ὁ Γιαννίδης (Σταματιάδης), Ἄπορίες, στὸ Νομᾶ 6 (1908) ἀρ. 306, σύμφωνος μετὸ Πάλλη γιὰ τὸ *κι* με ἀπότροφο. Τὸν ἴδιο καιρὸ περίπου ὁ Ψυχάρης, πού εἶχε

7. Ἐντίς ἄλλες μικροαπλοποιήσεις πού δοκιμάζονται ἢ πού θά μπορούσαν νά προταθοῦν ³⁾ πολὺ σπουδαιότερη εἶναι ἡ μεταρρύθμιση καὶ ἀπλοποίηση τοῦ **τονικοῦ μας συστήματος** μαζί με τὴν κατάργηση τῶν δυὸ πνευμάτων. Με ἀλλαγὴ σκοπιμότητα, πού δὲν πειράζει τὸ σῶμα τῶν λέξεων, καὶ καταργώντας σημάδια τονικά πού ἐπιτέλους δὲν τὰ εἶχαν οἱ ἀρχαῖοι, ξεφεύγουμε τὴ σημαντικότερη δυσκολία πού γεννᾷ ἡ καθιερωμένη καὶ ὀρθογραφία καὶ πάνω ἀπὸ τὸ τρίτο τῶν σχολικῶν ὀρθογραφικῶν κανόνων, συνήθως τῶν πιὸ δυσκολοθύμητων, με τίς ἀντιφάσεις τους γιὰ ἐμᾶς σήμερα καὶ με τίς τόσες ἐξαιρέσεις τους.

Αὐτὰ ὀρίζονταν σ' ἐποχὴ πού οἱ λίγοι ἀκόμη σχετικὰ πού ἔγραφαν τὴ δημοτικὴ τὴν ὀρθογραφοῦσαν με ἀρκετὸ συντηρητισμὸ καὶ δὲν εἶχαν συνήθως οὔτε γιὰ τὸν ἑαυτὸ τους σύστημα καὶ κάποια ἀπλοποιητικὴ βάση, ἐνῶ ὁ Χατζιδάκις με τοὺς μαθητὲς του καὶ τὸν ἱστορισμὸ τους νεωτέριζαν με γραφῆς ἀνυπόφορες, «σωστές» τάχα «ἐπιστημονικά», καὶ πιέζαν με τὸν ἄγνοο θεωρητισμὸ τους σὰ βραχνὰς τὴν ὀρθογραφία τῆς νέας κοινῆς.

Οἱ κανόνες μου αὐτοὶ, πού μέρος τους εἶχαν ἐφαρμοσθῆ ἢ προταθῆ ἀπὸ ἄλλους καὶ μέρος θεσπίζονταν ἀπὸ μένα σύμφωνα με τὴ μεταρρυθμισμένη ἱστορικὴ ἀρχή, πρωτοεφαρμόστηκαν ουστηματικά στίς ποιήσεις ἐκδόσεις τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὀμίλου (1913-1921) καὶ εἶχαν γιὰ ἀποτέλεσμα νά ἐπιταχύνουν τὴν καθιέρωση μιᾶς ἀπλοποιημένης ὀρθογραφίας τῆς δημοτικῆς, πού ἀρχισε νά γράφεται ὄλο καὶ πλατύτερα. Με τὸ σύστημα αὐτὸ, ἔγραφε κρίνοντάς το ὁ ἐλληνοιστῆς γλωσσολόγος Α. Thumb, δόθησαν ὀρισμένους ὑποδείξεις, πού ἀπλοστεύουν τὴν ἱστορικὴ ὀρθογραφία καὶ πού θά ξεσκλάβωναν τὰ νέα ἑλληνικά ἀπὸ κάμποσα ἀρχαῖα μιχλιμπίδια.

2. Ἡ ὀρθογραφία συνάρτηση τῆς παιδείας. Οἱ δυὸ πόλοι τῆς ἀπλοποιημένης ἱστορικῆς ὀρθογραφίας

²⁾ Ἀνασκοπώντας σήμερα τὴ μεταρρυθμισμένη αὐτὴ ἱστορικὴ ὀρθογραφία τοῦ 1913 νιώθουμε ἀμέσως πῶς, ἰδωμένη με μάτι ἐκπαιδευτικοῦ,

γράφει καὶ νωρίτερα γιὰ τὸ **κι** με ἀπόστροφο: «cela est purement absurde» (Revue Critique 35 (1901) σ. 461α (τώρα Quelques travaux τ. I. σ. 644) καὶ στὰ Ρόδα καὶ μῆλα τ. Δ' 1907, σ. 29: «τὸ ἀλλόκοτο ἐκεῖνο τὸ **κι**» ξαναγράφει διεξοδικά: «Ὁ Πάλλης καὶ ὁ φίλος *καί*», καὶ Ρόδα καὶ μῆλα τ. Ε' 1908, σ. 65, 75-98, δείχνοντας με πλοῦσια ἐπιχειρηματολογία πῶς ὁ ἀπόστροφος εἶναι ἀδικαιολόγητος ἐπειδὴ δὲν ἔγινε ἐκθλίψη.

Με τὴν «ὀρθογραφία μου» δέχτηκα καὶ ἐγὼ τὸ **κι** χωρίς ἀπόστροφο, πού εἶναι καὶ πιὸ ἀπλό, ἀκόμη καὶ ἐμπρὸς ἀπὸ τὸ (**ε**) καὶ τὸ (**ι**), (σ. 39). ἔχοντας στὸ νοῦ πῶς ἔτσι εὐκόλυνουμε στὸ γράψιμο με τὴν ἐνιαία τους γραφὴ καὶ τὰ παιδιά, πού δὲν τὰ ὑποχρεώνουμε νά σκέπτονται τί εἶδος φωνῆν ἀκολουθεῖ κάθε φωνή: ἀναφέρω μάλιστα ἐκεῖ πού τὸ δικαιολογῶ καὶ τὴ σχετικὴ μαρτυρία τοῦ Δελμούζου (σ. 140). «Ὅσο γιὰ τὴν κάποια ἀναγνωστικὴ δυσκολία, αὐτὴ εἶναι ἀσημαντή. Πρῶτα πρῶτα πού δταν ἀρχίζῃ τὸ παιδί νά διαβάξῃ ἔξερει καὶ μιλεῖ σωστὰ τὴ γλώσσα του. Κάποιο πιθανότατο σκόνταμα στὴν ἀρχὴ εἶναι πολὺ εὐκόλο νά λείψῃ με τὴ σχετικὴ διδασκαλία καὶ τὸ ἀλφαβητάριο. Ὅπως τὸ παιδί μαθαίνει νά διαβάξῃ *ἐλιά* καὶ ὄχι *ἐλιά*, *γυαλιά* καὶ ὄχι *γυαλιά*, ἔτσι θά μάθῃ νά λέῃ καὶ *κι ἄλλος*, *κι ἔπειτα*, *κι ὕστερα* καὶ νά μὴν προφέρει *κι ἄλλος*, *κι ἔπειτα* *κι ὕστερα*. Γιὰ τοὺς ἴδιους παιδαγωγικοὺς λόγους δέχτηκε τὴν ἐνιαία αὐτὴ γραφὴ ἀργότερα καὶ ὁ Γληνός, ὀρθογραφικὴ ἀπλοποίηση, στὴ Φωνὴ τοῦ βιβλίου I (1932) σ. 249.

3. Ὁ ἴδιος νηθεμένουνα τὴν κατάργηση τοῦ ξεχωρισμοῦ τῆς αὐξησης καὶ τῆς ὑποταχτικῆς, τῶν παραθετικῶν με **ω** ἀντὶς μόνο με **ο**, τὸ διπλοῦ **μμ** στὴ μετοχικὴ κατάληξη *-μμένος*, καὶ μερικὰ ἄλλα, πού «θὰ μπορούσαν ἀκόμη νά γί-

ρυθμίστηκε σά συνάρτηση τής έθνικης παιδείας. Σ' έποχή πού ή δημοτική μόλις είχε άρχισει νά γράφεται συστηματικά: πού ό Ψυχάρης όρθογραφούσε *θάάός*, μέ τά δύο πνεύματα στά *όό* και *άκούστε, μελετήστε*, μέ δξεία, (άν και έχομε «μακρόν πρό βραχέος»), ένώ από τό άλλο μέρος ό Χατζιδάκις ζητούσε νά γράφωμε τό *φαγεί* και τό *τσάφλοι* και *ώωτῆι* και *ύρηκα* (*βοήκα*)—σ' έποχή πού πολεμούσαμε άκόμη γιά ν'άναγνωριστή ή μητρική γλώσσα και δέ φανταζόμασταν πώς μπορούσε νά γίνη γρήγορα σχολική—τονιζόταν γιά πρώτη φορά πώς ή όρθογραφία της πρέπει νά είναι *διδάξιμη στις νέες γενεές*, χωρίς νά υποχρεώνονται νά μάθουν πρώτα τήν άρχαία γραμματική, μά και άναγνωριζόταν πώς ή λύση πού θά δινόταν *δὲ θὰ μπορούσε ν' άγνοήση τήν ελληνική σχολική πράξη* και τούς έπίλοιπους σχολικούς έρους, άφοδ όλοι τους συγκεντρώνονται στό κεφάλι τοῦ κάθε παιδιοῦ και πρέπει νά μάς συγκινούν. Άλλιώς, ίδωμένη έξω τόπου και χρόνου, ή όρθογραφία τής δημοτικής δέν μπορούσε νά έχη ίδανικό της παρά τή φωνητική όρθογραφία, τή μόνη σωστή λύση από καθαρά γλωσσική άποψη.

Τό Κράτος άγνοούσε τότε άκόμη τή δημοτική πέρα γιά πέρα και βρισκόμασταν στήν πρώτη άκόμη όρμητική έποχή τοῦ Δημοτικισμοῦ και τούς ιστορικούς άγώνες μέ τό Μιστριώτη και μέ τό Χατζιδάκι. Ένας λόγος περισσότερο νά συλλογιστή δλα ό εισηγητής τής άπλοποιημένης όρθογραφίας, και άν και ό ίδιος στρατευόμενος δημοτικιστής νά κάμη τό καλύτερο πού θά βοηθούσε τή νέα γλώσσα νά καθιερωθῆ μιά ώρα άρχύτερα ώστε νά διδάσκεται και στό σχολείο σά στοιχείο μορφωτικό, μέσα στό σύνολο τής παρεχόμενης έθνικης παιδείας: και νά μὴν μωρέση νά ξαναειπωθῆ δικαιολογημένα ό,τι εἶχε κατηγορηθῆ τό σύστημα τοῦ Χατζιδάκι από άρχαίστε ήκπαιδευτικό, πώς γεννά στά κεφάλια τών μαθητῶν «μεγίστην σύγχυσιν» και «άβεβαιοτήτα». Έτσι κρυσταλλώθηκαν οί κανόνες τής άπλοποιημένης όρθογραφίας γύρω από δύο βασικές άρχές, σάν τούς δυο πόλους τής ρυθμιστικῆς προσπάθειας :

α) Περιορισμός και καταπάτηση τοῦ Ιστορισμοῦ όσο δέν ύπάρχει έμπόδιο ούσιαστικό ή ψυχολογικό: όταν δειχνεται άσκοπος, έπιζήμιος ή άνεφάρμοστος μέ τίς μπερδεψιές και μέ τό άράδιασμα από άτελειώτες έξαιρέσεις πού γεννά.

β) Φραγμός στήν άπλοποίηση, όταν αὐτή καταντῆ φαινομενική ή όταν έτσι πολλαπλασιάζωμε γιά τό σύγχρονο μαθητή τις δυσκολίες και τόν μπερδεύωμε χειρότερα, μεγαλώνοντας χωρίς λόγο τις διαφορές δημοτικής και καθαρεύουσας, σχολικής και αὐτῆς γλώσσας.

3. Τριάντα πέντε χρόνια

Στά χρόνια πού πέρασαν από τότε ή δημοτική καλλιεργήθηκε όλο και πλατύτερα, και ή άνάγκη νά γραφτῆ μ' έναία όρθογραφία γινόταν έτσι όλο και πιό μεγάλη. Αυτό γιαιό ό νεοελληνικός άτομισμός, έκφρασμένος μέ ξεχωριστή άγάπη και στό τόσο πρόσφορο έδαφος τής γραφῆς τής κοινῆς γλώσσας, ένεργεῖ διασπαστικά στήν επικράτηση κοινῆς όρθογραφίας και έπειδή μέ τό νά μη διδάσκεται σωστά ή ζωντανή γλώσσα στό σχολείο οί περισσότεροι άπομένουν άκατατόπιστοι, και άκόμη έπειδή

νουν χωρίς νά έγκαταλειφτῆ ή άρχή τής Ιστορικῆς όρθογραφίας και χωρίς νά καταντησῆ ή αντίθεση μέ τήν άρχαία όρθογραφία άμετρη»—πού τις έκρινα όμως «γιά τήν ώρα, μερικές τους τουλάχιστο, άνεφάρμοστες και πρόωρες».

πολλοί ένωσαν σέ διαφορετικό βαθμό τήν ανάγκη γιά μιá άπλοποίηση και τά όριά της. Τό όρόμο ώστόσο πού καθορίστηκε μέ τό παλιό μου βιβλίο και έφαρμόστηκε άπό τόν Έκπαιδευτικόν Όμιλο, τόν άκολουθήσαν—ή προσπάθησαν νά τόν άκολουθήσουν—έξαρχής όλο και πιό άφθονοί συγγραφείς, και μέ τό ίδιο όρθογραφικό σύστημα κυκλοφόρησαν άπό τό 1917 έκατοστάδες χιλιάδες αντίτυπα άναγνωστικών τής δημοτικής και άλλων διδαχτικών. Όδηγός σχολικός στάθηκαν οί όρθογραφικοί κανόνες πού δημοσιεύθηκαν τότε άπό τό Ύπουργείο τής Παιδείας, αυτοί όμως και λίγοι σχετικά ήταν, και δέν πήραν πλατύτερη δημοσιότητα. Έλειψε και ένα σωστό όρθογραφικό βοήθημα γιά τήν κοινή χρήση, και αυτό ήταν ένας άκόμη λόγος γιά τήν όρθογραφική άναρχία πού συνεχίστηκε, άφού όλο και πληθθαίνουν όσοι γράφουν τή δημοτική. Μπορούμε ώστόσο νά πούμε πώς ή μεγάλη πλειοψηφία τους τή γράφουν σέ πιό συντηρητική βάση άπό τό σύστημα πού καθορίστηκε τότε, ένώ άλλοι, ιδίως λογοτέχνες, τραβούν συχνά πρós μεγαλύτερες καινοτομίες.

Θ' άπορήση ίσως κανείς: Σύστημα πού ζήτησε νά διαμορφώσει όρθογραφικά τή δημοτική μέσ' άπό τή γλωσσική πραγματικότητα του 1913, δέν έπρεπε ν' άναθεωρηθή και ν' άνανεωθή στά χρόνια πού πέρασαν άπό τότε; Τό κοινωνικό μας ξανάνιωμα—σχεδόν δυό γενεές άπό τότε—και κάποιο πιό άπροκατάληπτο αντίκρισμα τών γραμματικών φαινομένων στή ροή του χρόνου δέν είχε, ή δέν έπρεπε νά έχει, κάποιον αντίτυπο και στήν όρθογραφία:

Ό τρόπος ώστόσο πού άντικρίστηκε στά 1913 τό ζήτημα τής όρθογραφίας μας, χωρίς νά τή δη βέβαια *sub specie aeternitatis*, δέν ήταν και τόσο κοντόφθαλμος γιά τίς άνάγκες και τίς δυνατότητες γλώσσας πού άγωνιζόταν άκόμη, άλήθεια, γιά τό δικαίωμα τής ζωής της. Και έπειτα τό κύριο είναι πού δέ δημιουργήθηκαν άπό τότε όροι τέτοιοι κοινωνικοί και εκπαιδευτικοί ώστε νά μπορή νά τροποποιηθούν οί κατευθυντήριες γραμμές πού είχαν χαραχτή. Πλήθυσαν χωρίς άλλο οί δημοτικιστές σημαντικότερα' καθώς όμως τονίστηκε, οί περισσότεροι τους ούτε καν προχώρησαν ώς τή μεταρρυθμισμένη όρθογραφία του 1913. Πόσοι και πόσοι δέν είναι έκείνοι πού γράφουν άκόμη λ.χ. μέ διπλά σύμφωνα τίς λατινικές λέξεις *άκουμπώ, κλασικός* ή μέ *ω* τό *ροδάκινο, κολέγας, μόλος, ρομάντικός*, και πόσοι δέ διατηρούν τίς δασείες σέ λέξεις καθώς *Έλβετία, Ίαπωνία, Όράκιος, Ουμβόλδος*, ή πόσοι δέν είναι άκόμη πού νομίζουν πώς άπλοστεύουν γράφοντας μέ όξεία τό *εδώ!* Χωρίς άλλο, ή δημοτική έχει μηϊ στό Δημότιο σχολείο άπό τά 1917, ποτέ της όμως δέν όλοκληρώθηκε, ούτε καν μέσα σ' αυτό. Στήν άρχή του 1920-1921 είχε σημειώσει τή μεγαλύτερή της άνοδο, άφού ήταν ή μόνη «διδασκόμενη» γλώσσα ώς και τήν Ε' τάξη, κι ή καθαρεύουσα έξακολουθεϊ νά είναι μέ τή γραμματική της ή κύρια γλώσσα τής έλληνικής παιδείας, ένώ ή δημοτική άνεβοκατεβαίνει κάθε λίγα χρόνια, και μάλλον κατεβαίνει στήν έκτίμηση τών κύριων—και χωρίς άλλο και *κρίσιω!*—του Ύπουργείου τής Παιδείας.

Τό ότι σήμερα είναι πολύ περισσότεροι οί φωτισμένοι, πού νοσταλγούν μιá όρθογραφία πιό άπλή, και άφθονότεροι όσοι νομίζουν πώς έφτασε ή ώρα γιά ένα ριζικότερο ξεκαθάρισμα τής όρθογραφίας μας, αυτό δέ φτάνει γιά ν' άτονήσουν άρχές και περιορισμοί θεμελιωμένοι στις εκπαιδευτικές άνάγκες τών μαθητών, όσο οί νοσταλγοί πού είδαμε δέν έδειξαν ή δέν είχαν άνάλογη δύναμη νά συντηρέασουν τους όρους τους διαμορφωμένους μέσα στήν έλληνική παιδεία.

Ἡ ὀρθογραφία ὥστόσο τοῦ 1913 δὲν ἔμεινε ἀπὸ τότε στάσιμη. Νεωτέρισε, χωρὶς νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴ βάση της, καὶ μετὰ τὴ γλωσσολογικὴ μεταρρυθμίση τοῦ 1917 καὶ περισσότερο ἀκόμη μετὰ τὴν ἔκδοσιν τῆς Κρατικῆς Γραμματικῆς τοῦ 1941, κινημένη πάντα ἀπὸ τὴν προσπάθειαν νὰ διαμορφωθῇ σὲ σύστημα ὅσο γίνεται πιὸ ἐξυπηρετικὸ τῆς εὐκολίας τῶν μαθητῶν καὶ τῶν ἄλλων ὁμογλώσσων, ἐξοικονομῶντας μετὰ τὸν καλύτερον τρόπο τὴν «ἀντινομίαν», ὅπως τὸ τόνισα καὶ στὸν πρόλογον τῆς Γραμματικῆς, ποὺ κρύβεται στὴν ἀξίωσιν νὰ γίνῃ αὐτὸ στὴ βάση τοῦ ἱστορισμοῦ.

Ἰδού καὶ μερικὰ χαρακτηριστικὰ παραδείγματα. Στὰ 1913 εἶχα ὀρίσει πὼς δεξύνονται οἱ γενικὲς τοῦ *παπᾶ*, τοῦ *καφετζή*, τοῦ *νικητή*, πλὴν στὶς ἄλλες, τοῦ *παπποῦ*, τῶν *παιδιῶν*, τῆς *τιμῆς*, τῆς *χαρᾶς*, τῆς *ἀλεπούς*, τῆς *Ρηνιώς*, περιορίζοντας ἔτσι τὴν περισπωμένη «οὐτὸ ἐλάχιστον ποὺ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ κἀνω, εἰς ὃ ἀρχαῖος τονισμός». Γρήγορα ὅμως εἶδα πὼς αὐτὸ ἦταν ἐπιφανειακὴ ἀντίληψιν καὶ ἀπλοῦστερα φανταστικόν. Γιατὶ ὅσο φυλάξω τὶς περισπωμένες τοῦ *τιμῆς*, *χαρᾶς*, *παπποῦ*, *παιδιῶν*, οἱ δεξιῆς στὸ τοῦ *παπᾶ*, τοῦ *νικητή* κτλ. μπερδεύουν, ἀφοῦ δὲν μποροῦν νὰ ἐκφραστοῦν μετὰ λιτὸ κανόνα. Πόσο πιὸ ἀπλά είναι νὰ ποῦμε: «Οἱ γενικὲς ποὺ τονίζονται στὴ λήγουσα παίρνουν περισπωμένη» (ἐκτὸς φυσικὰ ὅταν αὐτὴ ἔχη ε: τοῦ *καφέ*, τῆ: *Ἐομέης*). Ἔτσι ὀρίσει — ἔξαρχῆς — ἡ σχολικὴ Γραμματικὸύλα τοῦ 1919. Καὶ πάλι, ἢ σκέψῃ πὼς γιὰ νὰ τονιστοῦν μετὰ περισπωμένη λέξεις καθὼς *γυναίκα*, *χλαίνα*, *μοῖρα*, *προῖκα*, *πένα*, *μούσα*, *βρωμοῦσα*, *παῖουσα*, *μανδροματοῦσα*, *παῖλα*, *λεῦγα*, *γλώσσα*, *ὄργα*, *Δραγατσάνα*, *σφήκα*, *Σοτήρα*, *ἀκίνα*, *κρηπίδα*, *σκνίπα*, *πλημμυρά* καὶ πολλὰ ἄλλα παρόμοια, καθὼς καὶ τ' ἀνάλογα ἀρσενικὰ *χειμῶνας* *σὼλῆνας* κτλ. — μιὰ καὶ χάθηκε γιὰ πάντα τὸ στήριγμα τῆς ἀρχαίας γραμματικῆς, τὸ γνῶριμον σ' ἑμᾶς τοῦς παλιότερους — δὲν ἀπομένει παρὰ ἡ ἀποστήθισιν ὄλων τῶν λέξεων αὐτῶν. Ἐδειχνε τὴν ἀνάγκην νὰ τονιστοῦν μετὰ δεξιά, ὅπως διδάσκει τώρα ἡ Κρατικὴ Γραμματικὴ, μετὰ ὅλην τὴν ἀντίθεσιν ποὺ γεννιέται ἔτσι, μετὰ τὴν ἀρχαίαν γλῶσσάν καὶ μετὰ τὴν καθαρῆουσαν. Ἡ ἔννοια μου ἦταν πάντα διπλή: νὰ εὐκολύνω ἀπλοῦστεροντας, μὰ ὅπου τὸ ἔκριναν εὐκόλο ἢ ἀπαραίτητον, καὶ νὰ μὴ μπερδέψω χειρότερα, εὐκολύνοντας φαινομενικὰ μόνον.

Ἔνα ἀκόμη παράδειγμα, καὶ αὐτὸ ἀπὸ τὶς τονικὲς δυσκολίες, ποὺ εἶναι οἱ ἀφθονώτερες καὶ ὁ μεγαλύτερος μπελάς. Τὴ δημιουργοῦν τὰ οὐσιαστικὰ μετὰ κωντόχρονη λήγουσαν καὶ δίχρονον στὴν παραλήγουσαν, καὶ τὰ ῥήματα μετὰ *ι, υ* στὴν παραλήγουσαν: *γυρος*, *θρυλος*, *στυλος*, *πυο*, *μυρο*, *σκινος*, *σπινος*, *λυτες*, *τρυτες*, *εὐθιντες*, *Σαλαμινά*, *σφραγίδες*, *δραστες*, *λυτες*, *πλημμυρες*, *ρετινα*, *γίδες*, *Μανιαιτες*, *χωριαιτες* κτλ., *κρινε*, *κλινε*, *τριβε*, *πλυνε*, *λυνε*, *κυνε*, *σκυφε* κτλ. Ποῖος εἶναι, μικρὸς ἢ μεγάλος, ποῦ νὰ μπορῇ νὰ τὰ γράψῃ σωστὰ χωρὶς βοήθημα; Καὶ πλὴν ὅ' αὐτὰ, τὰ ἐπιθέτα, ἀρχαῖα καὶ νεώτερα, μετὰ δίχρονον στὴν παραλήγουσαν, ποῦ πρέπει νὰ ξερῶμε τὸ χρονον τὸν γιὰ νὰ γράψωμε σωστὰ τὰ παραθετικὰ τοὺς: *οιγαλός*, *τραγός*, *νεαρός*, *ἀκριβός*, *γλυκός*, *στυφός*, *παλιός*! Καὶ ἐδῶ ἡ ἀνάγκη γιὰ ἀπλοποίηση ποὺ δειχνόταν ἐπιταχτικῆ, μὰ καὶ τὸ μπερδεμα μετὰ τὴν καθαρῆουσαν ἐπιφοβόν. Ἡ λύση βρέθηκε μετὰ τὸ ν' ἀποφασισθῇ γιὰ ὅλα τοὺς ἢ ἀπλοποίηση, ὅταν τὸ δεχτήκε τὸ Ἐκπαιδευτικὸν Συμβούλιον καὶ γιὰ τὴν καθαρῆουσαν ἢ. Μετὰ τὸν τρόπο αὐτὸν οἱ τονικὲς δυσκολίες περιορίστηκαν σημαντικῶτα καὶ καταργήθηκαν μετὰ πρωτοβουλία μου τ' ἀραδιάσματα ἀπὸ τὶς ἀτελείειες ἔξαιρέσεις ἢ).

4. Βλ. Κρατικὴ Γραμματικὴ σ. 26 εἰς.

5. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸν τονισμό τοῦ *φοῦμᾶ*, τοῦ *ποιητῆ*, ποὺ εἶδαμε, ἡ σχολικὴ δημοτικὴ τοῦ 1917 καινοτόμησε στὰ οὐσιαστικὰ σὲ *οσύνη*, ποὺ γράφτηκαν ὅλα μετὰ *ο*, καὶ στὰ θελυκὰ ἐπιθέτα καὶ οὐσιαστικὰ *ἡ μακριά*, *πλατιά*, *γλυκιά*, *κακιά*, *θηλιά*, *ἀρραβωνιαστικιά*, ποὺ γράφτηκαν μετὰ *ι*, ἀντὶς μετὰ *ι*, γιὰ λόγους ποὺ εἶχαν τονιστῆ καὶ στὸ βιβλίον μου (σ. 45). Οἱ γράφῃς μετὰ δεξιά στὸ *γλώσσα*, *πένα*, *γυναίκα*, *αἰώνας* σκόνταψαν στὰ 1917 σὲ ἀντιρρῆσεις τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Συμβουλίου. Συντηρητικότερα εἶχε γραφτῆ τότε τὸ *ἔρραβε*, *ἔρριχνε*, *ἔρρετε*, μετὰ ὅρ *ε* (ββ. καὶ Ὁρθ. σ. 41) καὶ τὸ *ἀπτό*, *κιάν* ἀντὶ *ἀπτό*, *κιάν*.

Ἀλλὰ καὶ στὶς διάφορες ἐκδόσεις ἀναγνωστικῶν (1917—1920, 1923—1926), ὁμοίομορφες πάντα γραμματικὰ καὶ ὀρθογραφικὰ, ἔγιναν μερικὲς μικροαλλαγές:

4. Η σημασία της «Νεοελληνικής Γραμματικής»

Δέν είναι ανάγκη νά τονιστή ή σημασία πού ἔχει γιά κάθε σύγ-
χρονο ἔθνος ή σύνταξη τῆς Γραμματικῆς τῆς γλώσσας του—ιδίως σέ
μάς, μέ τή γνωστή μας γλωσσική κατάσταση. Στίς τελευταῖες δεκαε-
τιες εἶχε γίνει ὄλο καί πιό συνειδητή ή ανάγκη τῆς, ἀλλά δυό προσπά-
θειες τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας πρὸς αὐτήν τῆ διεύθυνση (1918, 1931)
(τῆ Γραμματικῆ ἦταν νά τῆ συντάξῃ ὁ ὑπογράφόμενος) ματαιώθηκαν μέ
τίς πολιτικές ἀλλαγές, καί ὅταν ἔπειτα τὸ Ὑπουργεῖο ἀποτάθηκε στά
δυό Πανεπιστήμια καί στήν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν γιά νά τὸ βοηθήσουν νά
ρυθμιστῆ ή ὀρθογραφία τῆς σχολικῆς δημοτικῆς σέ πιό ἀπλή βάση
(1931)⁶, ἐπωφελήθηκε ή Ἀκαδημία—μέ ὄλη τὴν προηγούμενη ἀδυναμία
τῆς νά συντάξῃ μιὰ σχολικὴ Γραμματικὴ—γιά νά τὸ ξαναεπιχειρήσῃ,
παρρημνεύοντας τὸ ὑπουργικὸ ἔγγραφο. Ἔτσι ἀφ’ οὐσέτις δυό ἐπι-
τροπές, Συντακτικὴ καί Ἐποπτικὴ τῆς Συντάξεως, ἔστειλε στοῦ Ὑπουρ-
γεῖο ἕναν «Κανονισμὸ τῆς Νεοελληνικῆς Ὀρθογραφίας» γιά τὴν scho-
λικὴ χρῆση. Ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ Κανονισμοῦ αὐτοῦ δέν ἔγινε τότε οὔτε καί
ἀργότερα προχώρησε καθόλου ή σύνταξη τῆς δευτέρας σχολικῆς Γραμμα-
τικῆς, στήν ὁποία εἶχαν ἀνακατωθῆ καί λογοτέχνες καθὼς ὁ Παλαμᾶς
(πού παραιτήθηκε ὁμως ἀμέσως), ὁ Ξενόπουλος καί ὁ Νιρβάνας⁷). Στά
1937 τέλος, ομάδα ἀπὸ λογοτέχνες κατάρτισε Ἐπιτροπὴ γιά νά συντά-
ξῃ σχέδιο γιά τὴ γραμματικὴ ἐνοποίηση τῆς δημοτικῆς, σύμφωνα μέ ὀρι-
σμένες γνώμες πού εἶχαν διατυπωθῆ τελευταῖα, καί αὐτὴ ἀποτάθηκε
στοῦν ὑπογράφόμενο γιά νά τῆς ὑποβάλλῃ ἕνα προσχέδιο⁸) ή τελευταία
αὐτὴ προσπάθεια σταμάτησε ὅταν μερικoὺς μῆνες ἀργότερα τὸ Ὑπουρ-
γεῖο τῆς Παιδείας κατάρτισε τὴ Συντακτικὴ Ἐπιτροπὴ γιά μιὰ Νεοελ-
ληνικὴ Γραμματικὴ.

Ἡ πρωτοβουλία τοῦ Ὑπουργείου γιά νά συντελεσθῆ ἕνα τέτοιο
ἔργο καί νά ἐκδοθῆ ἀπὸ τὸν Ὀργανισμὸ σχολικῶν βιβλίων ἦταν περι-
στατικὸ διπλᾶ εὐχάριστο· καί γιὰ τὴν ἀναγνώριζε πιά καί ἐπισημο-
ποιοῦσε τὸ Κράτος τὸ ἴδιο τὴν σχολικὴν τὴν δημοτικὴν, εἰσαγμένην στά
σχολεῖα του ἀπὸ τὰ 1917, ἀλλὰ παραριγμένη ἀκόμη σάν τὴ σταχτοπούτα
τοῦ παραμυθιοῦ· καί ἐπειδὴ ὕστερ⁹ ἀπὸ τὴν ἐκλογὴ τῶν πρώτων μελῶν
τῆς Συντακτικῆς Ἐπιτροπῆς κατορθώθηκε νά ὀλοκληρωθῆ αὐτὴ ἔτσι πού
νά ὑπάρχῃ πλειοψηφία δημοτικιστῶν, καί μέ τὴ σύνθεσὴ τῆς ἔδινε εὐκαιρία
ν’ ἀκουστῆ καλύτερα καί ή φωνῆ τῆς λογοτεχνίας. Μέσα σέ λίγο σχετικᾶ
καιρὸ συντελέστηκε τὸ ἔργο τῆς, θεμελιωμένον σέ δικὴ μου προεργασία
καί ἐργασία, ὅπου μέ τὴν κατάλληλη συνεργασία ἔγινε ή Γραμματικὴ
ἀρτιότερη καί πάντα πιὸ ἀντικειμενικὴ—χωρὶς νά χαθῆ ή προσωπικὴ
σφραγίδα, ή ἀπαραίτητη γιά τέτοιο ἴδιω ἔργο. Σέ διάφορα ζητήματα
καί ἀκόμη σέ μικρολεπτομέρειες δέν ἔλειψαν οἱ ἀντιθέσεις καί οἱ ἀμοι-

⁶ Ὑστερ⁹ ἀπὸ τίς ὀλόπρωτες ἐκδόσεις τοῦ 1917 γράφτηκε αὐτὴ. ἀγὼν μέ ν, ἀντίς μέ
φ, β, καί σύμφωνα μέ τὸ «λογικὸ» τονισμὸ (βλ. Ὀρθ. σ. 51) πῆραν ὀξεία τὸ μά,
νά, γιά, ἐκεῖ ὅπου προφέρονται μ’ ἔμφαση, γιά νά βοηθηθῆ τὸ διάβασμα.

⁷ Ἡ ὀρθογραφία πού ἀκολούθησα ἔγινε γενικά πιὸ ἀπλή ἀπὸ τὰ 1913 σὶ
1917, καί ἰδίως ἀπὸ τὸ 1917 σὶ 1941, καί εἶναι ἄτοπο καί ἀδίκαιολόγητο—ὄχι
ὁμως ἴσως καί ἀνεήγητο—πὼς μπορούσε ὁ Βάρναλης νά γράφῃ σ’ ἕνα χρονο-
γράφημα του στήν Πρωία πὼς μέ τῆ Γραμματικῆ ἔγινε πιὸ συντηρητικὴ.

⁸ Βλ. τὸ πρόβλημα κτλ. σ. 69α. ⁷ Βλ. Ἡ Ἀκαδημία κτλ. σ. 3α., 36α.,
43α. ⁸ Τὸ σχετικὸ Πρακτικὸ τοῦ καταρτισμοῦ τῆς Ἐπιτροπῆς ὑπογράφηκε
στίς 12 Μαρτίου 1937.

βαίτες υποχωρήσεις, αναπόφευγες σε τέτοια ιδίως έργα, ενώ στα ὀρθογραφικά ζητήματα που μᾶς ενδιαφέρουν ἔδω ἦτον φυσικό νά μὲν ἔχῃ σπάνια ἀνικανοποίητος ὁ ἕνας ἢ ἄλλος συνεργάτης, ὅσο θ' ἀναζητοῦσε ἀνὰ βρῆ παντοῦ καθρεφτισμένη τῇ δικῇ του θέλησῃ καὶ γνώμῃ, Ἄργα εἶδε ὡστόσο ἡ φρεσκοτυπωμένη Γραμματικὴ τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος, καὶ μὲ τὴν ἀντίδραση ποῦ ἐξαρχῆς τὴν παρακολουθοῦσε καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ τὴν περιτριφυρίζει παρά λίγο νὰ ἐξαφανιστῇ ἀπὸ νὰ δῆ τὸ φῶς δημοσιότητος (σὰ χαρτί περιτυλίγματος). Ἡ κοινὴ ὁμῶς γνώμη, μὲ ἄλλη τὴν ἐπικριτικὴν στάση λιγοστῶν «ὀρθόδοξων», τὴ δέχτηκε μ' εὐμένεια καὶ τὴν ἀγάπησε, μὲ ὅλο τῆς τὸν ὄγκο.

Τὴν ἐποχὴ ποῦ πολλοὶ ἀδημονοῦσαν γιὰ τὴ Γραμματικὴ ποῦ δὲν ὑπῆρχε ἡ δὲν ἔβγαине, γιὰ νὰ δεῖξη τὸ δρόμο καὶ νὰ ρυθμίση, συλλογίζομυνα πῶς ἡ ἐλπίδα ἦταν μάταιη, ἀφοῦ καὶ μιὰ τυπωμένη Γραμματικὴ δὲ θὰ πολυωφελοῦσε. Ἦξερα τὸν ἀτομιμῶ μᾶς, ποῦ ἐκδηλώνεται τόσο ἔντενος καὶ ἐγωκεντρικός, καὶ στὴ γλώσσα καὶ στὴν ὀρθογραφία τῆς. Ἀκόμη καὶ ὁ πρῶτος ποῦ εἶχε τὴν εὐκαιρία νὰ μελετήσῃ τὴ Γραμματικὴν στὰ δοκίμια τὰ φρέσκα ἀκόμη ἀπὸ τὸ τυπογραφεῖο—παλιὸς φίλος καὶ συνάδελφος—μοῦ εἶπε ἀμέσως: «Ἐγὼ ὁμῶς δὲ θὰ τὴν ἀκολουθῶ». Πολὺ φυσικό! Γιατί θὰ γινόταν αὐτό; Γιὰ αὐτὸ ἔγραφα λίγο ἀργότερα(*): «Σὲ ζήτημα ποῦ μοιραῖα ὑπάρχουν τόσο ἀντίθετες καὶ ποικίλες γνώμες εἶναι φυσικὰ ἀδύνατο νὰ εὐχαριστηθοῦν ὅλοι ἀμέσως ἀπὸ ἔργο προορισμένο ἴσια ἴσια καὶ νὰ κατευθύνῃ πρὸς μιὰ πραγματικότητα γλωσσικὴ πῖο ἀρμονικὴ καὶ ἐνισία. Καὶ χρειάζεται κάποιος καιρὸς γιὰ νὰ κατασταλάξουν οἱ ἀτομικὲς ἐντυπώσεις σὲ πῖο ἀντικειμενικὴ κρίση τῆς κοινῆς γνῶμης». Ἰσως ὁμῶς νὰ ἦταν ἡ ἀπαισιοδοξία μου ὑπερβολικὴ. Τὸ ἔργο ποῦ παρουσιάστηκε ἀπρόσωπα, εἶχε, φαίνεται, μερικὰ βασικά προτερήματα, ποῦ ὑπερνικοῦν σιγά σιγά τὶς πολλαπλὲς δυσκολίες. Μὲ τὴν ἀπροσδόκητὴ διάδοσιν ποῦ χάρηκε, χωρὶς καλὰ καλὰ νὰ υἱοθετηθῇ ἀπὸ τὶς κυβερνηθεῖς ποῦ πέρασαν, θὰ βοηθήσῃ τόσο τὸ ἄπλωμα τῆς δημοτικῆς ὅσο καὶ τὴ σχολικὴ τῆς καθιέρωση, μαζὶ καὶ προπάντων τὴν ὀρθογραφικὴν ἐνότητα στὴν ἀπλοποιημένη τῆς βάση. Ἀκόμη καὶ ἂν βρισκόταν ἕνα Ὑπουργεῖο ποῦ νὰ τὴν ἀποκήρυχνε σήμερα, αὐτὴ ἔπιασε καὶ ῥιζώσε. Δὲν ἔδωσε βέβαια σὲ ὅλα ἐκεῖνο ποῦ οἱ συνεργάτες τῆς ἐπιζητοῦσαν. Ἡ πρότασή μας στὸ Ὑπουργεῖο—ὑποστηριγμένη καὶ μὲ ξεχωριστὸ ὑπόμνημα—ν' ἀπλοποιούσαμε τὸ τονικὸ σύστημα, δὲν εἶνε ἀποδεχτὴ, καὶ ἔτσι, ὅπως τὸ τόνασι στὸν πρόλογο, δὲν μπόρεσε δυστυχῶς νὰ καθιερωθῇ ὀρθογραφικὸ σύστημα ὅσο ἀπλὸ ἤθελε ἡ Ἐπιτροπὴ. Μερικὰ τῆς μέλη μάλιστα θὰ ἐπιθυμοῦσαν καὶ μεγαλύτερη ἀπλοποίηση, ἰδίως στὶς καταλήξεις, ἀλλὰ γιὰ τοὺς λόγους ποῦ τονίστηκαν παραπάνω προτιμήθηκε νὰ διατηρηθοῦν οἱ καθιερωμένους γραφές. Μὲ ὅσα ἄλλα ὁμῶς ἀπλουστεύτηκαν, ἰδίως μὲ τοὺς τονικοὺς νεωτερισμοὺς ποῦ εἶδαμε, καὶ τὴν κατάργησιν τοῦ ὠτέρους στὰ ἐπίθετα μὲ δίχρονο στὴν παραλήγουσα, ἐλαφρώθηκε ἡ ὀρθογραφία ἀπὸ τὶς μεγαλύτερες τῆς δυσκολίες. Καί—Θεὸ μου!—ἂν ἐξακολουθοῦμε νὰ γράφωμε μὲ ν στὸ τέλος τὸ βράδι, ὄρνι, ὀρὶ στὸν τύπον τους αὐτὸ, καὶ τὸ δάχνυ, δίχτυ, σάχνυ σὲ ὅλες τὶς πτώσεις, δὲ χάθηκε ὁ κόσμος, οὔτε εἶναι τόσο δύσκολο νὰ διδαχθῇ ὁ σχετικὸς κανόνας. Εἶναι τόση ἡ ἀνακούφιση ποῦ φέρνουν ὅσα ἄλλα κατορθώθηκαν, καὶ τόσο μοναδικὴ ἡ βοήθεια ποῦ μπορεῖ νὰ δώσῃ ἡ Γραμματικὴ γιὰ νὰ ἐνοποιηθῇ ἡ ὀρθογραφία μας στὴν ἀπλουστεμένην βάση ποῦ διδάσκει, καὶ

9) Ἡ Νεοελληνικὴ Γραμματικὴ καὶ οἱ νέοι, Πειραϊκὰ Γράμματα, τ. 2, σ. 299α.

πού την απόδεχτηκε το Κράτος, ώστε θά ἔπρεπε νά τῆς εὐχηθῆ ὁ καθένας μας ν' ἀποχτήσῃ ὄλο καί μεγαλύτερο κύρος στή συνείδηση τῶν ὁμογλώσσων, ὅσοι ἐνδιαφέρονται πραγματικά γιά ν' ἀποχτήσωμε κοινή ἐθνική γλώσσα μ' ἐνιαία ὀρθογραφία.

Καί τώρα ἐναγυρίζω ἐκεῖ ἀπ' ὅπου ἀρχίσαμε. "Ἐνα ἀπό τὰ μέλη τῆς Συντακτικῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Γραμματικῆς, παλιός ἐκλεκτός λογοτέχνης καί ἀγαπητός φίλος, μ' ἐνδιαφέρον πάντα ζωντανό γιά τὴν καλλιέργεια, τὴν καθαρότητα καί τὴν προκοπή τῆς γλώσσας μας, νόμισε σωστό καί σκόπιμο—μὲ ὄλη τὴν καλὴ γνώμη πού ἔχει γιά τὴ Γραμματική, πού «ἔβαλε πολλὰ πράματα στὴ θέση τους» καί πού τὴ βοήθησε καί ὁ ἴδιος νά γίνῃ καλύτερη, καί μὲ ὄλο πού τὴ θεωρεῖ «πολύτιμο ὄδηγὸ» γιά τὴν ὀρθογραφία μας—νά δώσῃ καί νά ξαναδώσῃ τὸ σύνθημα, συνεργάτης ὁ ἴδιος στὴ σύνταξί της, γιά νά τὴν κλονίσῃ στὴν κοινὴ γνώμη: Μὴν τὴν ἀκολουθεῖτε σὲ ὄλα. Μᾶς πᾶει πίσω!

B. Οἱ ἀντιρρήσεις

5. Ὄρθογραφία καθυστερημένη καί ὀρθογραφία συγχρονισμένη

Τὸ κύριο καί σπουδαῖο ἐλάττωμα τῆς Γραμματικῆς εἶναι γιά τὸν ἀγαπητὸ Κερθαῖο πῶς ἀπὸ ὀρθογραφικὴ ἀποψη, σὲ μερικά της σημεῖα δεῖχεται ἀσυγχρόνιστη καί καθυστερημένη. "Ὅλες σχεδὸν οἱ γραφές πού κατακρίνονται, τὸ *σοφώτερος* μὲ *ω* καί τὸ *βράδν* μὲ *ν*, ἢ *γιατρεῖα* καί τὸ *τέσπερες* μὲ *ει*, τὸ *Σάββατο* μὲ δύο *β* καί τὸ *μῆνυσα* μὲ *ν*, τὸ *ἔχω φανῆ* καί τὸ *θά, νά φανῆ* μὲ *η*, εἶναι ὄλα τους «πισωδρόμια» καί γραφές «καθυστερημένες», πού μᾶς «γυρίζουν πίσω» καί πού δὲν ταιριάζουν σὲ «συγχρονισμένους» καί σ' «ἐλεύθερους» ἀπὸ τὸ Ὑπουργεῖο ἀνθρώπων.

Ἄλλὰ σὲ ποιά βάση θά στηρίξαμε τὸ κριτήριον αὐτό;

Θά ἦταν ἀσυγχρόνιστη πρῶτα πρῶτα μία Γραμματικὴ πού θά καθιέρωνε γραφές παλιωμένες, πού δὲ συνηθίζονται πιά ἀπὸ κανέναν, καθὼς λ.χ.: *νοικιάζω, σᾶν, κάποιος, ιῆς γυναῖκες, δῆλα δῆ*, ὅπως τὰ διαβάξαμε ἀκόμη στ' ἀναγνωστικά πού εἶχαμε ὅταν πρωτοκαθιερώθηκε ἡ δημοτικὴ, ὡς τὰ 1917.

Ἄσυγχρόνιστη θά ἦταν ἀκόμη ἡ Γραμματικὴ ἂν θά ἐπίενε σὲ γραφές στραβές καί ἀδικαιολόγητες, καθὼς *ἀητός, γρηῃ, βασιλεῖας, ὄμορφος, βεζύρης, τῶλα ἢ τ' ὄλα*, ἢ ἱστορικά καί ἐτυμολογικά, δικαιολογημένες καθὼς *τοῖς γυναῖκες* τοῦ Χατζιδάκι, ἢ *θάλόδος, ἀκούστε* τοῦ Ψυχάρη ἢ σύμφωνα μὲ κάποια ἀρχὴ «τεχνικῆς» πάντα ὀρθογραφίας, ὅπως τὴν εἶχε ὀνομάσει ὁ Χατζιδάκις, (γιατί δὲν εἶναι αὐτὸ ἀπαραίτητος ἐφαρμογὴ τῆς ἱστορικῆς ὀρθογραφίας, ὅπως λέει σωστά καί ὁ Κερθαῖος), *Δημηῆτες, Βασίλεις, λαγώς*. Μὰ πῶς νά δεχτοῦμε νά λογοριαστοῦν γιά «πισωδρομίσματα» οἱ γραφές πού μνημονεύονται ἀπὸ τὸν ἀγαπητὸ φίλο! Ἀκόμη καί ἂν περιορισώμε ἡ ἀπώσωμε τὴν ἔννοια τοῦ «καθυστερημένου» παίρνοντας γιά βάση ὅ,τι γράφει μιά προοδευτικότερη μειοψηφία, ἀπὸ τ' ἀναφερόμενα παραδείγματα μόνο τὸ ξεχώρισμα τῆς ὑποτακτικῆς θά μπορούσε νά τιτλοφορηθῆ ἔτσι, καί θ' ἀνταποκρινόταν σὲ κάποια ἀλήθεια.

"Ἐχομε λοιπὸν ἀκόμη ὑποτακτικὴ στὴ γλώσσα μας; Τῆν ἔχομε βέβαια, ὅπως τὸ ἀναγνωρίζει καί ὁ ἀρνητῆς της. Τὸ τόνισε πρῶτος ὁ Ψυ-

χάρης, σωστά επικρίνοντας τὸν Πάλλη, πού πρώτος εἶχε καταργήσει τὸ ξεχώρισμα τῆς ¹⁰). Τὸ δέχτηκε καὶ ὁ Χατζιδάκις ¹¹). τὸ ξαναεξήγησε ἀρ-
γότερα καὶ ὁ Τζάρτζανος. Τὴ φύλαξε ἄλλωστε γράφοντας ὄχι μόνον
ὁ Ψυχάρης, παρὰ καὶ ἄλλοι, κάθε ἄλλο παρὰ συντηρητικοὶ δημοτικι-
στές, πού εἶχαν ὅμως κάποια φιλολογικότερη σχέση μετὰ τὴ γλῶσσα, ὅπως
λ.χ. ὁ Ποριώτης, ὁ Βλαχογιάννης. Ἄναμφισβήτητο μένει πᾶς πολλοὶ συγ-
γραφεῖς, καὶ ὅλο καὶ περισσότερο στὰ τελευταῖα χρόνια, δὲν ξεχωρίζουν
πιὰ τὴν ὑποταχτική, πῶς γράφουν μετὰ καὶ τοὺς καθαρὰ δικούς τῆς ὀ-
ριστικούς τύπους *δικαστεῖ, σκουνητζίττει, ἀκόμη καὶ δικαστεῖτε σκουνητζίττει,*
(τελευταῖα διαβάζω καὶ *σκουντεῖστε, ἄρα καὶ νομειστε*). Καθὼς ὅμως πα-
ρατήρησε ὁ Τζάρτζανος, «μποροῦμε νὰ γράφωμε, ἂν τὸ βρίσκωμε σω-
στό, *ιὰ φύγει, ιὰ πεί, θὰ λυθεῖτε*, ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει καμιά ἀνάγκη, γιὰ
τὸ χατήρι μιᾶς ὀρθογραφικῆς καινοτομίας, νὰ ἀρνιόμαστε τὴν ὑπαρξή
ἐγκλισεως, πού ὄχι μόνον συντακτικῶς ἀλλὰ καὶ γραμματικῶς, μετὰ ἰδιαί-
τερη δηλαδὴ κατηγορία τύπων, ὑπάρχει».

Αὐτὰ γιὰ τὴν ὑποταχτική, πού διατηρήθηκε καὶ στὴ Γραμματική,
σύμφωνα μετὰ τις βασικὲς ἀρχές πού ἀκολουθεῖ ἡ ὀρθογραφία τῆς. Καὶ ὡς
πρὸς αὐτήν, καὶ μόνον αὐτήν, μπορῶ νὰ δικαιώσω ἐκείνους πού μετὰ ὅλη τὴ
Γραμματική, δὲ θέλουν νὰ «πᾶνε πίσω καὶ νὰ γρῶσουν τὴν ὑποταχτική
πάλι μετὰ *η* καὶ μετὰ *ω*». «Μόνον στὸ ζήτημα τῆς ὑποταχτικῆς, ἔγραφα ἄλ-
λοτε στὰ «Γράμματα» (2 (1942) σ. 300), θὰ δικαιολογοῦσα ἢ θὰ καταλά-
βαινα ἐκείνους πού τὴν ἔχουν ἐγκαταλείψει ὀριστικά, ἐννοεῖται στὸ χαρτί,
ἐπειδὴ ἀλλιῶς πάντα ὑπάρχει». Γιὰ ὅλα τ' ἄλλα ὅμως παραδείγματα
σύμφωνα μετὰ πῶς ἀποψη θὰ κριθοῦν ἀσυγχρόνια; Τοῦ ἀγαπητοῦ Κρη-
θου ἀπὸ τὸ «εμεῖς [ποιοὶ εμεῖς] τὸ γράφωμε πάντα μετὰ *ει, ἔχω φέρει, ἔχω
φερθεῖ, ἔχω γελαστῆ*» δὲ φτάνει βέβαια γιὰ νὰ χαρακτηριστοῦν ὀπισθο-
δρομικὲς οἱ συνηθισμέναι καὶ κανονικὲς σωστῆς γραφῆς *ἔχω γελαστῆ* ἢ
ἀκόμη καὶ οἱ γραφῆς μερικῶν ἄλλων, πού ἀπλοποιῶνται ἀντιθέτως γρά-
φουν μετὰ *η*: *ἔχω γελαστῆ, ἔχω φέρη*. Ἡ ἐννοια τοῦ συγχρονισμένου θολώνε-
ται ἔτσι καὶ ἡ λέξι χάνει τὴ σημασία τῆς. Τ' ἀτάριαστα» τάχα πισωδρο-
μίσματα τῆς Γραμματικῆς, ἂν κρίνωμε ἴσια ἴσια ἀπ' ὅτι γράφεται σή-
μερα ἀπὸ τοὺς περισσότερους δὲ μᾶς πᾶνε καθόλου πίσω. Μὰ θὰ ἦταν,

10. Τὴν ὑποταχτική ἔπαυσε νὰ τὴν ξεχωρίζῃ ὁ Πάλλη ἀπὸ τὰ 1892, δταν
ὅμως τὴ συνέχισε στὴν Ἰλιάδα τοῦ (1900), κατακρίθηκε ἀπὸ τὸν Ψυχάρη (1901),
βλ. τώρα *Οὐεῖνες Τραναῦ* τ. I, 1930, σ. 478. Ὁ Ψυχάρης ἄλλοτε ὑπεραπί-
στηκε τὴν ὑποταχτική καὶ ἄλλοῦ (Ἀπολογία 1906 σ. 199) ΠΒ καὶ Τριαντα-
φυλλίδη, Ἡ Ὄρθογραφία μας 1913 σ. 122α. 160. Ἄς προσθέσω πῶς ὁ Ψυχάρης
εἶχε δίκιο δταν ζητοῦσε νὰ ξεχωρίζωμε τὸ *σὰ διακρί-
εις* . . . : «Ἴσως πάλαι παραπονεθοῦνε οἱ φίλοι πού δὲν τοὺς ἀκούω ἀπὸ πῶτα
καὶ πού ἄδικα τοὺς ἀρνιόμαι τὴν ὁμάλωση τῆς ὑποταχτικῆς καὶ ὀριστικῆς. . .»
Ἐγὼ πάλι, κρίνοντας, περυσιῶς, πολυτέλεια γιὰ τὴν καμνήν μου τὴν παιδεία
τέτοια ξεχωρίσματα, διόρισα τὴ διάκριση τῆς σὲ ὅσα συνηθίζει καὶ ἡ καθαρεύου-
σα, γιὰ αὐτὸ καὶ τὸ *ἄμα, σάν, ἴσως* κτλ. παίρνει πάντα ὀριστική, ἐκτός ἀπὸ τὸ
σάν, πῆ, ἴσως ἐρῆη, κτλ., καὶ ἔχοντας στὸ νοῦ πῶς μιὰ φορὰ θὰ καταργηθῇ, ἔγρα-
ψα μετὰ οὗς νεωτερικούς τύπους *θὰ λυνόμαστε* κτλ.

Ἄξιζει ἴσως νὰ προσθέσω τὸ ἀκόλουθο περιστατικόν. Σὲ μιὰ χειρόγραφη
μελέτη γιὰ τὴ δημοτικὴ σταλμένη ἀπὸ τὸν Κεφαλωνιτὴ Βεργωτὴ στὸ Διαγωνι-
σμὸ τοῦ Ψυχάρη στὰ 1900, ἔγραφε ὁ συγγραφέας: «Ἀφομοίωσε ἢ ὀμιλοῦμεν
τὴν ὑποταχτική μετὰ τὴν ὀριστική τοῦ ἐνεστώτα γιὰ τὴν ἀκοή, καὶ πρέπει νὰ ἡ
ἀφομοίωση καὶ γιὰ τὸ μάτι, δηλ. πρέπει καὶ ἡ ὑποταχτική νὰ γράφεται ὅπως ἡ
ὀριστική. Δὲν εἶναι πᾶν κανένας λόγος νὰ γράφεται διαφορετικά». Ὁ Ψυχάρης
παράτηρε στὸ πᾶν: «Εἶναι κάμποσοι».

11. Βλ. Χατζιδάκι, Μεσαιωνικά τ. Α'. σ. 652.

λέει ο φίλος, «πισωδρόμισμα κατά την ιδέα -μου, αν αρχίζαμε να γράφουμε: *δίχτυ* αντί *δίχτι*, *τέσσερεις* αντί *τέσσαρις*, *βράδν* αντί *βράδι*, *γιατρείά*, κτλ». Μά πώς ν' « αρχίζαμε » νά γράφωμε, άφοϋ έτσι γράφωμε, σχεδόν όλοι όσοι γράφουν, ή ξς είναι, μόνο τά 9/10: *βράδν*, *δίχτυ*, *γιατρείά!* Δέχομαι πώς άπλουστεύει όποιος προκρίνει τó *βράδι*, *δίχτι*, *στάχι* με ι άφοϋ τότε έξαφανίζεται ή έξαιρεση τού κανόνα «όλα τά οϋδέτερα οϋσιαστικά σε (ι) γράφονται με ι» ή όποιος τουλάχιστο περιορίζει τó ν στο *δάκν*, *όόρν*, *όξύ*, όπως ζητεί και ó Καρθαίος. Αυτό όμως είναι άλλο ζήτημα, άσχετο με τó πισωδρόμισμα. Και άπό τήν άποψη αύτή θά μπορούσε ένας άλλος—όπως γράφωμε κατά τó *νίκη* με η στο τέλος όλα τά θηλυκά σε (ι): *βρόση*, *θέληση*, *ισχή*—νά πη ότι είναι πισωδρόμισμα τó νά γράφωμε τó ή *Ρόδο*, ή *Χίο*, ή *εγκύκλιο*, ή *Επίδαυρο* με ο στο τέλος και όχι με ω, άφοϋ έ.α τους άκολουθησαν τ' άρχαία θηλυκά *Καίνωσ*, *Σαφωσ*, *Λητώσ*, *ήχωσ*, και ότι με τó ω «άπλοποιούμε», άφοϋ έχομε κανόνα χωρίς έξαιρεση.

Μέ τόν τρόπο αυτό παρουσιάζεται ή Γραμματική καθυστερημένη, άφοϋ—άν και άπλουστεύει σε πολλά και θά είχαμε σημαντική άπλοποίηση άν έφαρμoζόταν άπ' όλους όσοι γράφουν—δέν αποδέχτηκε τούς νεωτερισμούς πού συμβουλεύει ó έπικριτής της. Τó μόνο πού θά μπορούσε νά έλεγε είναι πώς έχασε τήν εύκαιρία για μία μεγαλύτερη άκόμη άπλοποίηση και ώφέλεια, πώς μάς ζημιώνει έτσι με « κέρδος . . . διαφυγόν ».

Σύμφωνα με τó διπολικό σύστημα πού είδαμε πώς άκολουθεί δικαιολογημένα ή Γραμματική, συχνά άπλουστεύει, μά άλλου πάλι σωματά φυλάγοντας τήν παραδομένη όρθογραφία. Ό φίλος έπικριτής δέ μένει εύχαριστημένος επειδή δέν έχει άφομοιωμένη μία άπό τίς βασικές άρχές τού συστήματός της, και παραμένει ριζωμένος σε διαφορετική βάση: πώς πρέπει μία ώρα άρχύτερα νά καταλήξωμε στη φωνητική όρθογραφία, με τó λατινικό άλφάβητο, πού για τή χρησιμοποίησή του μάλιστα στα έλληνικά μας τού χροστούμε και μία ένδιαφέρουσα μελέτη¹²⁾. Ό ζήλος του για τήν εύκολία πού θά είχαμε τότε, ó δραματισμός και κάποιος—θά τολμούσα νά πώ—χιλιαστικός ένθουσιασμός, τού αλλάζουν τήν προοπτική φαινόμενων και περιστατικών, ύποτιμά δυσκολίες εκπαιδευτικές βαρύτερες, πού πρέπει ν' άντικριστούν και αυτές, υπερτιμά άλλα και κρίνει με δικά του μέτρα τίς τυχόν διαφορετικές γνώμες: φωνητική όρθογραφία δέν είναι, γενικά, για ένα γλωσσολόγο οϋτοπία, όπως τόνισα και παραπάνω, αντίθετα με ό,τι αφήνει νά έννοηθ ή άλλου ó Καρθαίος¹³⁾. Διατύπωσα άλλωστε ήδη άλλοτ άρκετά καθαρά τή γνώμη μου¹⁴⁾.

12. Βλ. Κ. Καρθαίος, L'emploi des caractères latins pour écrire le grec moderne. Στο L'adoption universelle des caractères latins, σ. 70-84, με βιβλιογραφία. Στόν ίδιο τόμο βλ. και τή δική μου γνώμη, βλ. παραπ. σημ. 1, άρ. 13.

13. Βλ. Καρθαίου, Η άπλοποίηση τής όρθογραφίας κτλ. Κύκλος 1 (1931-32) σ. 202 άρ. 6.

14. «Η δυσκολία ύπάρχει όχι μόνο στοϋς οϋσιαστικούς αλλά άκόμη περισσότερο στοϋς ψυχολογικούς όρους τής ελληνικής κοινωνίας και παιδείας. Η έλλειψη μεγάλης νεολληνικής φιλολογίας, ή μεγάλη θέση, πού παίρνει ή άρχαία φιλολογία στην οικονομία τής παιδείας μας, ή θέση τέλος πού έχει άκόμη ή καθαρεύουσα στην παιδεία και τή ζωή μας. Και αύτά όλα, όταν προπάντων θυμηθούμε τή μεγάλη συντηρητικότητα πού έδειξε ως τίς όρες μας ó έλληνικός λαός σε τέτοια ζητήματα, δημιουργούν καθεστώς πού δέν είναι δυνατό ν' αλλάξει παρά με όργανικό ώρίμασμα, πού θά δώσει και τή δύναμη δημιουργίας νέας έποχής στην ιστορία μας—ή μέσα σε μία ριζική κοινωνική μεταρρύθμιση και με τήν

Ἐνάλογη γνώμη εἶχε ἄλλωστε ὑποστηρίζει καὶ ὁ φωτεινὸς Ὁ Γιαννίδης, ποὺ καὶ αὐτὸς δὲν εἶχε δεῖξει κανένα ἄμεσο ἐνδιαφέρον γιὰ τὴ φωνητικὴ ὀρθογραφία καὶ εἶπε μάλιστα γιὰ αὐτὴν πολὺ ἄμορφα τὴ γνώμη του¹⁵). Ἀκόμῃ καὶ ὁ ριζοσπαστικότερος Φιλήντας, συνήγορος αὐτὸς τοῦ λατινικοῦ ἀλφάβητου, εἶχε ἐκφραστῆ με ἀπαισιοδοξία, τόσο γιὰ τὴν τονικὴ μεταρρύθμιση, ποὺ γιὰ νὰ πετύχη θὰ ἔπρεπε νὰ ἐφαρμοστῆ κατὰ τὴ γνώμη του καὶ στὴν καθαρεύουσα καὶ τὴ θεωροῦσε ὄνειρο, ὅσο καὶ γιὰ τὴ φωνητικὴ ὀρθογραφία, ποὺ τὴν ἔλεγε ὄνειρο καὶ αὐτὴν γιὰ τὸ σημερινὸ μας κόσμο¹⁶). Νὰ τοὺς ὀνομάσωμε γι' αὐτὸ οὐτοπιστές ; Ἔτσι καὶ στὴν περίπτωσιν τῶν ἐπικρινόμενων γραφῶν, αὐτὲς λέγονται πισωδρομημέναι, ἐπειδὴ κρίνονται ἀπὸ προσωπικὴ, ὑποκειμενικὴ ἄποψη βιαστικοῦ καὶ ἀνυπόμουνου νοσταλγοῦ μίαι ὅσο γίνεται μεγαλύτερης ἀπλοποίησης καὶ στὸ βάθος, ἀπὸ τὴ βάση τοῦ φωνητισμοῦ. Μὲ τέτοιο ἀπόλυτο δῆμος καὶ δυσκολοῦκανοποίητο κριτήριον « συγχρονισμοῦ », καμιά συντηρητικὴ ἢ καὶ διάμεση λύση δὲν μπορεῖ νὰ εὐχαριστήσῃ, καθὼς θὰ δοῦμε παρακάτω. Ὅπως εἶπε ὁ Βάρναλης, ἐπικρινοντας καὶ αὐτὸς τὴν ὀρθογραφίαν τῆς Γραμματικῆς, « θὰ ἔπρεπε νὰ προχωρήσουμε ἀκόμῃ πῶς πέρα, ἀπλοστεύοντας στὰ ἔσχατα δυνατὰ ὄρια. Ὅχι μισὲς δουλειᾶς »¹⁷).

ἐπιβολὴ τῆς βίας ». « Γιὰ κάθε δῆμος ἀλλαγὴ χρειάζεται, ἀν εἶναι προορισμένη νὰ πετύχη, ὄχι μόνον νὰ ἔρθῃ ὁ καιρὸς τῆς ἀλλά καὶ μιὰ βαθύτερη δικαιολογία καὶ κύρωσις, βγαλμένη ἀπὸ τὴ ζωὴ. Δὲν προδικάζω ὅτι μὰς κρῖνει τὸ μέλλον. Τὸ ἔχω γιὰ ἐνδεχόμενον ἢ πιθανὸν πῶς θὰ ἔρθουν γενεαὶ ποὺ θὰ κρίνουν καὶ θὰ αἰστανθοῦν διαφορτικὰ ἀπὸ μᾶς τοὺς σημερινούς καὶ ποὺ παίρνουνται διαφορετικὴ θέσις στὴν ἱστορίαν θὰ χαράξουν νέα, « φωνητικὴ ἐποχὴ », στὴ ἱστορίαν τῆς ὀρθογραφίας μας. Ἀλλὰ κρίνω τὴν ἐπιδίωξιν αὐτὴν σήμερον—ὅσο δὲν πρόκειται μόνον γι' ἀναγραφὴν σὲ καταστατικὰ καὶ εὐκαιρία γιὰ συζητήσεις—μὲ τίς προϋποθέσεις τῆς ζωῆς μας οὐτοπικὴ καὶ ἀργόσχολη, ἀφοῦ μᾶς ἀπομακρύνει ἀπὸ ἐπίδρασιν ἀποτελεσματικότερην στὴν πραγματικότητα μὲ ἀλλαγὰς πραγματοποιήσιμες καὶ πολὺ πῶς ἀπαραίτητες—καθὼς θὰ δοῦμε πῶς εἶναι ἡ τονικὴ ». Τριανταφυλλίδης, Τὸ πρόβλημα τῆς ὀρθογραφίας μας σ. 50α, 54.

15. Βλ. Γιαννίδης, Γλωσσικὰ πάρεργα, 1932, σ. 63α : « Λόγος γίνεται γιὰ φωνητικὴ γραφὴ, μὲ τὸ δικὸν μᾶς ἢ μὲ τὸ λατινικὸν ἀλφάβητον. Ἐννοεῖται πῶς ἀν εἶναι νὰ ἐφαρμοστῆ καμιά φορὰ ἡ φωνητικὴ γραφὴ τὸ λογικότερον θὰ εἶναι μὲ τὸ λατινικόν... Ὡς ἐδῶ ὄλα ὥραϊα. Μὰ τώρα πρέπει νὰ ἐξετάσωμε καὶ κάτι ἄλλο. Δὲ σάνει νὰ φτιάνομε ὄραϊα ὄνειρα στὸ κρεβάτι μας. Πρέπει ὕστερα νὰ ἐπινοήσωμε καὶ νὰ κοιτάξωμε τὸν πραγματικὸν κόσμον τριγύρω μας, νὰ τὸν σφυγιομετρήσωμε, νὰ τὸν ψυχολογήσωμε γιὰ νὰ ἰδοῦμε ἀν αὐτὸ ποῦ ὄνειρευτήκαμε ὑπάρχῃ πιθανότητα νὰ πραγματοποιηθῇ κάποτε, σὲ ὄχι πολὺ μακρινὴ ἐποχῇ, καὶ στὴν ἐνάντιαν περίπτωση, μὴπως ὑπάρχει κάτι ἄλλο λιγότερον τέλειον, ποῦ μπορεῖ ὅμως ἐνκόλου νὰ γίνῃ. Γιατί, ἀν τὸ φέρῃ ὁ διάβολος καὶ δὲν ἀληθῆναι ποτὲ τὸ ὄνειρόν μας, τί κωμικὸν πράγμα θὰ εἶναι νὰ καθόμαστε ἕμεις κερρωμένοι στὸ παρῶλον σύστημά μας, περιμένοντας ἕνα σύστημα τελειότερον ἴσως, μὰ ποῦ δὲ θὰ τὸ ἰδοῦμε ποτὲ, ἢ ποῦ θὰ τὸ ἰδοῦν οἱ ἀπόγονοι μας ὕστερα ἀπὸ ἑκατὸ χρόνια ».

16. Φιλήντας, Ὁρθογραφικὰ. Ἀναγέννησις 2 (1927—28) σ. 68, 70, 114 : « Ἔτσι ποῦ εἶναι σήμερον τὰ πράγματα στὴν Ἑλλάδα, εἶναι καὶ θὰ εἶναι ὄνειρον. Μὰ ἐξ ἴσου εἶναι ὄνειρον καὶ ἡ τονικὴ μεταρρύθμιση. Ἐπιὰ νὰ πετύχῃ ἕνα τέτοιον πράγμα πρέπει νὰ γράψῃ ὄλον τὸ ἔθνος ἕτσι μονοτονικὰ καὶ τὴν καθαροῦσιν, ποῦ δὲν ὑπάρχει ἐλπίδα τώρα κοντὰ νὰ πάσῃ... καὶ μόνον ὅταν ἀλλάξῃ ἡ σύστασις τῶν ὄψων ἀνω ἐθνικοκοινωνικῶν παραγόντων, θὰ κατορθωθῇ ἡ μεταρρύθμιση ». « Ὅσο γράφονται παράλληλα ἡ καθαρεύουσα μὲ τὴ δημοτικὴ πρέπει καὶ ἡ καθαρεύουσα νὰ γραφῆ μὲ τὸ μονοτονικὸν σύστημα, ἢ καὶ ἡ δημοτικὴ νὰ γράφεται τονικὰ σάν τὴν καθαρεύουσα. Ἐιδεμὴ ζητᾶμε ὄνειρα ».

17. Βλ. Βάρναλης, Γλωσσικὴ πειθαρχία, Πρωία 12 Δεκ. 1942.

6. 'Επέμβαση του 'Υπουργείου;

Λέει ακόμη ο φίλος Καρθαῖος: 'Η Γραμματική, «ὕποχρεωμένη νὰ λάβει υπ' ὄψη τὴν καθαρεύουσα. . . και νὰ ἔχει τὴν ἐγκρίσει τῶν εκπαιδευτικῶν συμβουλῶν τοῦ Ὑπουργείου, πού «φύσει και θέσει», τυχαίνου νὰ εἶναι συντηρητικότεροι στα τέτοια ζητήματα». «Οἱ συγγραφεῖς. . . σκύβοντας με τυφλὴ πειθαρχία το κεφάλι στο θέλημα τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συμβουλίου τοῦ ὑπουργείου Παιδείας».

Αὐτὰ τὰ ἔχει γράψει και ἄλλοτε ὁ Καρθαῖος και ὑποθέτω πὼς ξαναεπιβόθηκαν ἀπὸ ἄλλους, με τρόπο πού παρανοήθηκαν και πλατύτερα, ἀφοῦ κατάντησε νὰ γραφτῆ πὼς και στὸ ζήτημα τοῦ γραμματικῶς τύπου εἶχε ἀνακατωθῆ τὸ 'Υπουργεῖο¹⁸). Δὲν εἶναι λοιπὸν περιττὸ νὰ ξεκαθαριστῆ σύντομα τὸ ζήτημα.

'Η Γραμματικὴ συντάχτηκε σύμφωνα με τὶς ἀρχὲς πού ἀπὸ καιρὸ ὀρισκα ἀκολούθησα, με τὶς ἀλλαγὲς πού κρίθηκαν ἀναγκαῖες ἀπὸ τὴν 'Επιτροπὴ μας. 'Ενδεχόμενες σκέψεις τοῦ 'Εκπαιδευτικοῦ Συμβουλίου δὲ λογαριάστηκαν οὔτε και ἔγιναν στὸ σημεῖο αὐτὸ συστάσεις, οὔτε γιὰ τὴν ὀρθογραφία οὔτε γιὰ τὸ τυπικὸ¹⁹). Γιὰ νὰ πῶ μάλιστα και τοῦ στραβὸ τοῦ δικίου — ὁ λόγος τὸ φέρνει και τὸ λέει ἡ παροιμία — πρέπει νὰ πῶ πὼς ἂν ἔγινε καμιά ὑπόδειξη, αὐτὴ ἔγινε πρὸς τὴν ἀντίθετη διεύθυνση, ἀπὸ ἔμμενα πρὸς τὸ Συμβούλιο, ἀφοῦ σὲ συνεδρία τοῦ με τὴν προεδρία τοῦ πρωθυπουργοῦ ἐπιστρατεύοντας ὅλα τὰ ἐπιχειρήματα ἔκαμα ἔκκληση πρὸς αὐτὸ γιὰ νὰ δεχτῆ ν' ἀπλοστεντῆ και ἡ ὀρθογραφία τῆς καθαρεύουσας στὰ δύο σημεῖα πού εἶδαμε παραπάνω (σ. 9).

Παρεξήγηση λοιπὸν και ἐδῶ, πού τὴν κάνει ὁ ἀγαπητὸς φίλος ἔ.

18. *Ἐτοι ἔγραφε ὁ Βάρναλης (Πρωία 17 Δεκ. 1942): «Τὸ πνεῦμα τοῦ 'Εκπαιδευτικοῦ Συμβουλίου ἦτανε ὄχι τόσο νὰ μάθουνη τὰ παιδιά τὴ δημοτικὴ, ὅσο νὰ προετοιμαστοῦνη γιὰ τὴν καθαρεύουσα. Καὶ τὰ μέλη τῆς Συντακτικῆς 'Επιτροπῆς δὲν μπορούσαν νὰ σώσουνη τὴν αὐτονομία τῆς δημοτικῆς. . . Οἱ συγγραφεῖς μάλιστα πρέπει νὰ τὴν πολεμήσουνη αὐτὴν τὴ Γραμματικὴ» . . . Καὶ πάλι ὁ ἴδιος (Πρωία 6 Φεβρ. 1943): «'Εκεῖνοι πού με τὴν ἐπέμβαση τους βάζανε φρένο στὴ δουλειὰ τῆς Συντακτικῆς 'Επιτροπῆς, ἔννοῶ τὸ 'Εκπαιδευτικὸ Συμβούλιο». Καὶ ὁ Β. Ρώτας: «'Η 'Επιτροπὴ πού ἔβγαλε τελευταῖα μιὰ Γραμματικὴ τῆς μιχτῆς (τῆς μιχτῆς, ὅπως ὀμολόγησαν και οἱ ἴδιοι οἱ συντάχτες τῆς χωρὶς νὰ δικαιολογήσουνη και τὴ μεγάλη ἀνάγκη πού τοὺς ἔσφιξε νὰ τὸ κάμουν), κατάργησε ἀνάμεσα σ' ἄλλα και τὰ διπλὰ ὅμοια σύμφωνα, αὐθαίρετα, δηλαδὴ ἀξέταστα. Τὰ ὅμοια σύμφωνα, ὄχι μόνο προφέρονται παρὰ ἐπιηρεάζουνη και τὸ προηγούμενο φωνῆντο: ἀλλίως ξεφωνίζουμη τὴ λέξη *αἷμα* και ἀλλίως τὴ λέξη *ψέμμα*. 'Η πρώτη εἶναι *αἷα·μι*, ἡ δεύτερη *ψέμ·μα*. Τὸ ἴδιο και ἡ λέξη *ἄμορφος* πρέπει νὰ γράφεται με δύο *μ* γιὰτι δὲν προφέρεται *ἄμορφος* παρὰ *ἄμ·μορφος*».

19. *Ὅταν πρωτοσάνλαβα τὴ σύνταξη τῆς Γραμματικῆς και παρουσιάσθηκαν ἔντονος διχονομίες στὴν 'Επιτροπὴ τῆς με τὰ συντηρητικότερα μέλη τῆς, ἐπειδὴ μιὰ στιγμὴ ἀνησύχησα μήπως τυχὸν θὰ γεννιούταν ζητήματα πού θὰ με ἔφεραν σὲ ἀδιέξοδο (ὄχι βέβαια σὲ ὑποχώρηση, ἀπὸ ὅ,τι νόμιζα σωστὸ ἀλλὰ σὲ παραίτηση στὸ τέλος ἀπὸ τὸ ἔργο—πού θὰ μπορούσε τότε νὰ βγῆ χωρὶς ὀνόματα), ὑπόβαλα σύντομο ὑπόμνημα στὸν τότε ὑπουργὸ τῆς Παιδείας και πρωθυπουργὸ με τὰ βασικὰ ἐπίμαχα ζητήματα (λ.χ. *μαθητῆς*, *ἐξέλιξης*, *μέθοδες* κτλ.) γιὰ ν' ἀποκλειστῆ ἀπὸ τὰ πρὶν και ἡ πιὸ παραμικρὴ ἀπρόοπτη ἔκπληξη. Τὸ σημεῖομα ἔγινε ἀμέσως δεχτὸ, χωρὶς καμιά συζήτηση.

πειδή δὲν καταλαβαίνει πῶς μπορῶ ἐγὼ, δημοτικιστῆς ἐπιστήμονας, νὰ σκέπτομαι «συγχρονισμένα» καὶ συγχρόνως νὰ συσχετίζω τὴ δημοτικὴ μὲ τὴν καθαρεύουσα, πού μᾶς εἶναι «ἀδιάφορη». Τὸ κακὸ εἶναι ὅμως πῶς δὲ φταίω ἐγὼ γιὰ τὴ συσχέτιση αὐτή. Αὐτὴ γίνεται ἀναγκαστικά στὸ κεφάλι τῶν μαθητῶν—τῶν ἑκατοντάδων χιλιάδων μαθητῶν, τοῦ κάθε παιδιοῦ—μὲ τὸ γλωσσοεκπαιδευτικὸ καθεστῶς πού κατορθώσαμε νὰ μονιμοποιήσωμε, καὶ δὲν εἶναι βέβαια τὸ καλύτερο σύστημα ἐκεῖνο πού ἐπιμένει νὰ τὸ ἀγνοῦν καί, σύμφωνα μὲ τὸ γαλλικὸ ρητὸ *périsé Paris plutôt que les principes*, ν' ἀδιαφορῆ γιὰ τὸ ἀποτέλεσμα κοιτάζοντας μόνο νὰ βαστά ψηλά μιὰ σημαία, καὶ ἄς γίνῃ μὲ τὸ μαθητικὸ κόσμον ὅτι γίνῃ. Παραεῖναι, νομίζω ἀπλοϊκὴ ἢ μέθοδος αὐτὴ τῆς ἀδιαφορίας, καί μὲ τὸ παραπάνω ἀντικοινωνικὴ. Ὡς πρὸς τὴ σκοπιμότητά της, θὰ ἔχωμὲ τὴν εὐκαιρία νὰ τὴν κρίνωμε παρακάτω' ἐδῶ θὰ ἤθελα μόνο νὰ θυμίσω πῶς μιὰ γλώσσα μαζί μὲ τὴν ὀρθογραφία της, ἔχει βέβαια μέλλον μὰ ἔχει καὶ παρόν, πού ἔχει καὶ αὐτὸ τίς ἀνάγκες του²⁰), καὶ ἡ ὀρθογραφία της δὲν εἶναι αὐτόνομη. Ἄλλιωδ πῶς δὲν καταφεύγουν στὴ φωνητικὴ ὀρθογραφία ὅσοι συνηγοροῦν γιὰ αὐτή; Γιὰ τὸ λόγον αὐτὸ ἡ διατύπωση μερικῶν κανόνων τῆς Γραμματικῆς σὲ κάπως συντηρητικὴ βάση δὲν ἔγινε ἀπὸ ὑποχώρηση στίς ἀξιώσεις των «ἀσυγχρόνιστων ἀνθρώπων τοῦ Ὑπουργείου» παρά ἀπὸ ἀναγνώριση καὶ ἐσωτερικὴ ἀποδοχὴ μιᾶς ἀνάγκης ἐκπαιδευτικῆς πού ἀποβλέπει ὄχι νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὴν καθαρεύουσα, παρά νὰ βοηθήσῃ ὅλους τοὺς μαθητές, πού ὅπως εἶναι τὰ σχολικὰ προγράμματα τὴ μαθαίνουν ὅλοι τους, καί μάλιστα μὲ τὸ παραπάνω γρήγορα.

Νομίζω πῶς αὐτὴ εἶναι ἡ μόνη σωστὴ, ἡ μοναδικὴ πολιτισμένη ἀποψη, πού θυσιάζει ἰς προσωπικὲς συμπάθειες στὴν ἐξυπηρέτηση τοῦ συνόλου καὶ πού μπορεῖ νὰ τὴν ὑποστηρίξῃ ἀπροκατάληπτος ἐκπαιδευτικὸς. Καὶ φαντάζομαι πῶς ἂν ἦταν τέτοιος καὶ ὁ ἀγαπητὸς φίλος, θὰ ἔβλεπε καθαρότερα τίς ἐκπαιδευτικὲς μας ἀνάγκες, ἀντίθετες στὸ σημεῖο αὐτὸ μὲ τὴν πολιτικὴ, ἄς εἶναι καὶ γλωσσικὴ, καὶ θὰ παρατοῦσε τὰ ἐπιχειρήματά του τῶν «ἐλεύθερων» ἀνθρώπων καὶ τῆς ἀνάγκης τοῦ συγχρονισμοῦ. Ἐὰ συνυπόγραφε τότε τὰ λόγια τοῦ δημοτικιστῆ γυμνασιάρχῃ Κ. Κόντου, πού ἀκριβῶς τίς μέρες αὐτὲς ἔτυχε νὰ διαβάζω: «Γιὰ νὰ μὴν μπερδέσωμε τὰ παιδιά ἀναγκαστήκαμε νὰ χρησιμοποιήσωμε τὴ συνηθισμένη ὀρθογραφία σὲ μερικοὺς τύπους, λ.χ. στὴν ὑποτακτικὴ... ἢ στὰ παραθετικά»²¹).

7. Ἡ ὀρθογραφία μιᾶς ἐθνικῆς γλώσσας ρυθμίζεται ἀπ' τὴ σχολικὴ

Ἡ Συντακτικὴ Ἐπιτροπὴ τῆς Γραμματικῆς εἶχε ἀποφασίσει ἀπὸ

20. Ἀνάλογη στάση μου ἄλλοτε εἶχε δώσει ἀφορμὴ στὸν ἀγαπητὸ φίλον νὰ γράψῃ πῶς μίλησα «σὰν πολεμιστῆς πού ἔχει χάσει τὸ θάρρος του καὶ πού γυρεύει συμβιβασμὸ καὶ συνεργασία μὲ τὸν ἀντίπαλον, ἀντίθετα μὲ ὅτι κάνουν οἱ «δημοτικιστὰδες» (βλ. Κύκλος ὁ.π.σ.203, καὶ Τριανταφυλλίδης, Ἡ Ἀκαδημία κτλ. σ. 33, ὑπόσημ. 52). Μὰ δημοτικιστῆς δὲ θὰ πῆ νομίζω, νὰ κἀνῃ ὅλα μὲ τὸ φλὸ φανατισμὸ γυαλιὰ καρφιά σὲ βάρος μάλιστα τῆς παιδείας τῶν ἐλληνόπαιδων, ὅσο καὶ ἂν ἡ ἀντίθετη ἀντίληψη ἀνταποκρίνεται δυστυχῶς στὸ ἀτομικὸ, κομματικὸ, ἀντισυνολικὸ πνεῦμα πολλῶν Νεοελλήνων (ὄχι μόνο τῶν ἀρχαίστων).

21) Κ. Κόντου, Ὑποδείγματα ἐκθέσεων, τευχ. Α' σ. 3. ὑπόσημ. 1.

τήν πρώτη της συνεδρία ν' άποταθῆ στο ὑπουργεῖο τῆς Παιδείας γιά νά ἐγκρίνη ν' ἀπλοποιηθῆ μέ τή Γραμματική τὸ τονικό μας σύστημα, γιατί ἦταν αὐτόνοητο πὼς καινοτομία τόσο σημαντική, ποῦ ξεριζώνει χιλιόχρονη συνήθεια τοῦ ματιοῦ, ἦταν ἔξω ἀπὸ τὴ δικαιοδοσία της καὶ πὼς θά ἔπρεπε νά προηγηθῆ ἡ ἀποδοχὴ της ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ποῦ τὴν εἶχε ἐξουσιοδοτήσει νά συντάξει τὴ Γραμματικὴ²²). Ὁ πρωθυπουργὸς ὁμως, στηριγμένος καὶ στὴ γνώμη τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Συμβουλίου, ἀρνήθηκε νά τὴ δεχθῆ²³).

Μὲ τὸ ὑπουργεῖο ποῦ ἀρνήθηκε τὴ μεταρρύθμιση καὶ ἔτσι τὴ μεταίωσε δὲν ξεκαθαρίζεται ἐντελῶς τὸ ἐρώτημα ποῖος εἶναι—γιά λιγότερο σημαντικὰ ζητήματα—ὁ ἀνώτατος καὶ τελικὸς ρυθμιστὴς τῆς ὀρθογραφίας τῆς κοινῆς γλώσσας. Νομίζω πὼς καὶ ἐδῶ ὑπάρχει κάποια ἀντίθεση ἀνάμεσα στὶς γνώμες τοῦ φίλου Καρθαίου καὶ ἐμένα, καὶ ἔχει γενικότερο ἐνδιαφέρον νά ξεκαθαρισθῆ καὶ τὸ ζήτημα αὐτό. Ὁ ἀγαπητὸς φίλος πιστεύει ὀλόψυχα πὼς: «οἱ λογοτέχνες» μιλεῖ καὶ γιά τὸν «Καταστατικὸ χάρτη» ποῦ εἶχαν ἐτοιμάσει αὐτοὶ καὶ τοὺς κάνει καὶ τώρα μιὰ ἔκκληση γιά νά γράψουν ἀκόμη πιὸ ἀπλοποιημένα ἀπ' ὅ,τι θεσπίζει ἡ Γραμματικὴ, μιὰ καὶ αὐτὴ δὲν ἔχει προχωρήσει περισσότερο.

22. Ἀπὸ τὰ Πρακτικὰ τῆς πρώτης συνεδρίας τῆς Ἐπιτροπῆς (17 Δεκ. 1930): «Ὡς πρὸς τὴν ὀρθογραφία ὁ κ. Τριανταφυλλίδης προτείνει γιά βάση τὴ μεταρρυθμισμένη ὀρθογραφία τῶν ἀναγνωστικῶν τῆς δημοτικῆς, μὲ μερικὲς ἀκόμη ἀπλοποιήσεις, ὅσο κρίνεται σκόπιμο. Ὡς πρὸς τὴν τονικὴ ἀπλοποίηση προτείνει ὁ κ. Τζάρτζανος νά ἐπιδιωχθῆ ριζικὴ λύση, καὶ νά ζητηθῆ μὲ ὑπόμνημα ἀπὸ τὸ ὑπουργεῖο τῆς Παιδείας ὁ περιορισμὸς τῶν τριῶν τόνων σ' ἓνα τονικὸ σημάδι καθὼς καὶ ἡ κατάρρευση τῶν πνευμάτων. Συμφωνοῦν οἱ κ. κ. Λάκων, Σταύρου, Τριανταφυλλίδης. Ὁ κ. Φάβης ζητεῖ νά περιορισθῆ ἡ ἀπλοποίηση μόνο στὶς δύο πρῶτες τάξεις τοῦ Δημοτικοῦ σχολείου. Ὁ κ. Τριανταφυλλίδης νομίζει πὼς εἶται ξεφτὰ ἡ μεταρρύθμιση σὲ ζήτημα διδακτικῆς καὶ μεθοδικοῦ μόνο, καὶ δὲν ἀπλοποιούμε πραγματικὰ τίποτε».

23. Τὰ μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς παρουσιάστηκαν στὸν πρωθυπουργὸ καὶ τοῦ ἀνάπτυξαν σύντομα τὸ ὑπόμνημα. Τὸν ξαναεἶδε ὁ κ. Τριανταφυλλίδης, ἀφοῦ στο μεταξύ εἶχε πάρει ὁ πρῶτος καὶ τὴ γνώμη τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Συμβουλίου (Πρακτικὰ, 11. συνεδρ. 15 Μαρτ. 1939): «Ὁ Πρόεδρος δὲ φάνηκε νά ἔχη διάθεση ν' ἀλλάξῃ γνώμη σχετικὰ μὲ τὸ ζήτημα τῆς ἀπλοποίησης τοῦ τονικοῦ συστήματος καὶ ὁ κ. Τριανταφυλ. νομίζει πὼς δὲ θά χρησίμευε ἡ ἀποφασισμένη ὑποβολὴ δευτέρου ὑπομνήματος». —Τὸ Ἐκπαιδευτ. Συμβούλιο εἶχε ἀποφανθῆ (Ἰαν. 1939) ὅτι μὲ ὄλο ποῦ «τὰ ἐπιχειρήματα τῆς Ἐπιτροπῆς... εἶναι ὀρθὰ... δὲν δυνάμεθα νά συστήσωμεν τὴν ἀπλοποίησιν αὐτὴν» ἐπειδὴ δὲν ἔχει ἀκόμη ὀρμάσει στὴν κοινὴ γνώμη καὶ ἐπειδὴ ἀφοῦ δὲ θά ἐφαρμοσθῆ καὶ στὴ γλώσσα τῆς Μέσης, (τὴν καθαρεύουσα), θά «ἀποβῆ κυρίως εἰς βάρος τῶν παιδιῶν τοῦ λαοῦ». «Ἡ τονικὴ μεταρρυθμῖσις θά πρέπη νά ἐφαρμοσθῆ ἀφοῦ πρῶτον ἡ δημοτικὴ γλώσσα ἐκτοπίσῃ τὴν καθαρεύουσαν ἀπὸ ὅλα τὰ πεδία τοῦ γραπτοῦ λόγου». [Γιὰ τὴν ὥρα ἐνὰ ἀρκεσθῆ ἡ Ἐπιτροπὴ εἰς σχετικὴν μόνον τονικὴν ἀπλοποίησιν, περιορίζουσα τὰς περιπτώσεις τῆς χρήσεως τῆς περιοπωμένης». Ἡ Δδα Γεδεῶν ζήτησε ἐνὰ εἰσαχθῆ προοδικῶς (ἡ τονικὴ ἀπλοποίηση) εἰς τὰς δύο κατωτέρας τάξεις τοῦ Δημοτικοῦ».

Μακριά από μένα ή σκέψη πώς ό συγγραφέας δέν πρέπει νά ενδιαφέρεται και γιά τή γραπτή μορφή τής γλώσσας, πού κάθε μέρα άνα δύεται από τήν πένα του και πού τήν περιβάλλει μέ τή στοργή του. 'Ο ίδιος θύμισα άλλοτε ('Ορθ. σ. 60) πώς κάποτε βοήθησαν οι συγγραφείς μέ τις προτάσεις τους ή μέ τό παράδειγμά τους νά πλουτιστή ή γραφή τής γλώσσας τους μέ νέα γράμματα ή νά ρυθμιστή κάποτε στό καλύτερο. "Ετσι, στήν άρχαία Έλλάδα ό λυρικός Σιμωνίδης, στή Ρώμη ό ποιητής "Εννιος, στή Γαλλία ό Κορνέιγ και ό Βολταίρος Σύστησα συχνά και άργότερα στους λογοτέχνες μας νά δοκιμάζαν πραχτικά τήν τονική άπλοποίηση. Δέ θά ήθελα λοιπόν ούτε και μελλοντικά ν' άποξενωθή ή γλώσσα μας από τό ένδιαφέρον τους, όσο πρόκειται νά μελετήσουν στα γραπτά τους μιá χρήσιμη άλλαγή.

Μέ όλα αυτά ώστόσο πρέπει νά δεχτομε πώς στα σύγχρονα πολιτισμένα Έθνη *ή ρύθμιση τής ορθογραφίας τής ένθνικης γλώσσας είναι δικαίωμα και χρέος και έργο τοῦ Κράτους*, μέ τις άνώτατες εκπαιδευτικές του άρχές. Αυτό τό βλέπομε στή Γαλλία, στή Γερμανία και άλλοτο²⁴). "Αν ήταν εύκολοξήγητη, φυσική και δικαιολογημένη ή συμμετοχή τών ίδιωτών, και ίδίως τών συγγραφέων, σ' έποχή πού τό κράτος δέν είχε νοιαστή τ' όρθογραφικό ζήτημα²⁵ και τοῦ έλειπε κάθε παράδοση, δέν μπορεί νά γίνεται τό ίδιο τόν καιρό πού ή κατάσταση είναι πιá άλλαγήμενη.

²⁴Ηταν φυσικό και άπόλυτα δικαιολογημένο στήν άρχή άκόμη τοῦ 19. αιώνα νά ρυθμίζε ό Ψυχάρης τή γλώσσα πού σχεδόν πρωτογραφόταν τότε και νά συζητοῦν και νά δοκιμάζουν άλλοι από τους πρώτους δημοτικιστές. Χρήσιμη και, ύποθέτω, άπαραίτητη δείχτηκε και ή δική μου συμμετοχή στή ρύθμιση αὐτή, σ' έποχή πού πληθαιναν οι δημοτικιστές και μαζί μ' αὐτούς οι γραφές και ή άναρχία και οι άπορίες, και πού νιώθαμε τήν εκπαιδευτική σημασία πού έπρεπε νά μας έπηρεάση στόν όρθογραφικό κανονισμό, όταν τό Κράτος όχι μόνο άγνοούσε αλλά και κυνηγούσε τήν ένθνική γλώσσα.

Μέ τή σχολική καθιέρωση ώστόσο τής δημοτικης από τά 1917 και προπάντων μέ τήν έκδοση τής Κρατικής Γραμματικης στα 1942 *νάι άλλαξε*, πού δημιούργησε νέο σταθμό: *Τό Κράτος* τώρα α) *Αναγνώρισε τή δημοτική*, έπισημότερα άπ' ό,τι είχε κάμει ώς τότε, β) *Νοιάστηκε τή γραμματική της και τήν ορθογραφία της*, και γ) *Η ορθογραφία* πού έχει υιοθετήσσει, διαμορφωμένη σε κανόνες σχολικούς, είναι *σημαντικά άπλοποιημένη βοηθεί τήν έννοποίησή της*, τόσο μέ τους νέους πού θά τήν διδάσκωνται, όσο και μέ τους έξωσχολικούς κύκλους πού θά τήν άκολουθήσουν.

Τό ότι ή ορθογραφία αὐτή προορίζεται νά διδαχτή στα σχολεία

24. Στή Γαλλία από τό τέλος τοῦ 17. αιώνα ρυθμίζεται ή ορθογραφία από τή Γαλλική 'Ακαδημία, πού από καιρό σε καιρό εισάγει και νεότερες γραφές μέ τις νέες έκδόσεις τοῦ Λεξικου της. Στα γερμανικά, πού έμειναν περισσότερο καιρό άκανόνιστα και χωρίς ένια ή ορθογραφία, μόλις ύστερ' από τά 1850 έπιχείρησαν πρώτοι οι εκπαιδευτικοί νά τήν κανονίσουν, και λίγο άργότερα πήρε ή Πρωσία τήν πρωτοβουλία. Τό σύστημα πού πρώτα εφαρμόστηκε στή Βαυαρία στή διοίκηση και στα σχολεία άπλώθηκε έπειτα και στ' άλλα γερμανικά κράτη και από τό 1901, πού έγινε στό Βερολίνο ή «Ορθογραφική Σύνοδος», προσχώρησαν στήν ένια ή άπλοποιημένη ορθογραφία και ή Αυστρία και ή Έλβετία, γιά τή διοικητική γλώσσα, και από τό 1907 και γιά τά σχολεία. Βλ. Brunot, Précis de grammaire historique, 1889, σ. 89. Brunot-Bruneau, Précis κτλ. 1933, σ. 33. Bach, Geschichte der deutschen Sprache, 1938, σ. 174.

είναι αυτόνοτο. "Αν τὸ Κράτος μας λειτουργοῦσε κανονικά καὶ νοιαζόταν τὴ δημοτικὴ γλῶσσα καλύτερα, θὰ φρόντιζε τὴν ἴδια ὀρθογραφία νὰ μεταχειρίζονται καὶ οἱ ἄλλες τοῦ ὑπηρεσίες, ὅσο γράφουν τὴ δημοτικὴ. "Αν ζούσαμε σὲ εἰρηνικότερους καιροὺς θὰ βλέπαμε καλύτερα καὶ τ' ἀποτελέσματα τῆς. "Ἐγινε, νοιζῶ, τὸ καλύτερο πού μπορούσε νὰ πετύχωμε μέσα στὸ πλαίσιο τῆς σημερινῆς ἑλληνικῆς οἰκογένειας καὶ ζωῆς. Τί ἄλλο θὰ μπορούσε νὰ εἶχε γίνει;

Τὴν αἴγλη πού θὰ ἔδινε ἡ 'Ακαδημία μας σὲ τέτοιο ἔργο πῶς δὲ θὰ τὴν ἤθελε; Οἱ προσπάθειές τῆς ὅμως ὡς τώρα, καὶ ἔπειτα ἀπὸ κάποια ἀμφιταλάντευση τὸ ξαναγύρισμά τῆς στὸ ἀρχικὸ ὀρθογραφικὸ σύστημα τοῦ μεγάλου Νεοελληνικοῦ τῆς Λεξικοῦ, δὲν εἶναι βέβαια εὐόλινα. 'Εκεῖνο πού μπορούσε νὰ εἶναι φωτεινὸς ὁδηγὸς τῆς ἑθνικῆς ὀρθογραφίας²⁵⁾, ἔχει συγκεντρώσει τὶς περισσότερές ἀπὸ τὶς ἱστορικτικὲς γραφές τῆς σχολῆς τοῦ Χατζιδάκι. Οὔτε καὶ θὰ ὠφελοῦσε ἂν εἶχαν συνεργαστῆ στὴ σύνταξη τῆς Κρατικῆς Γραμματικῆς περισσότερα πρόσωπα. Σὲ τέτοια ζητήματα εἶναι πολὺ δυσκολώτερο νὰ γίνῃ κάτι μὲ τοὺς πολλοὺς πετεινοὺς τῶν μεγαλόσημων ἐπιτροπῶν, ἐκτὸς πάλι ἂν, ὅπως γίνεται συνήθως, τ' ἄλλα μέλη τοὺς δὲν πολυανακατῶνονται καὶ ἀφήνουν τὴν κρίση καὶ τὴν ἀπόφαση στοὺς πολὺ λίγους (ὅπως δὲ ἔγινε καὶ μὲ τῆς 'Ακαδημίας τὴν τελευταία προσπάθεια). 'Η ρύθμιση ἄλλωστε μιᾶς ὀρθογραφίας, καὶ μάλιστα σὰν τὴ δική μας, κρύβει τόσα ζητήματα καὶ τόσες δυσκολίες στὶς μικρολεπτομέρειες, ὥστε μὲ περισσότερους κριτὲς θὰ γίνονταν καὶ ἡ συμφωνία ὅλο καὶ δυσκολώτερη: *Σάββατο* ἢ *Σάβατο*, *κόντινα* ἢ *κόντρινα*, *τέσσερις* ἢ *τέσσερις*, *βράδυ* ἢ *βράδι*, *εἰδώθηκα* ἢ *ιδώθηκα*; Καιρὸς ὅμως νὰ δοῦμε καὶ στὴν οὐσία τοὺς τοὺς νεωτερισμοὺς πού προτείνει ὁ φίλος Καρθαῖος, ἀπὸ καθαρά γλωσσικὴ καὶ ὀρθογραφικὴ ἀποψη.

8. Οἱ προτεινόμενες μεταρρυθμίσεις

α) *Δουλειά, γιατρεία*

Γιὰ νὰ γλιτώσουν οἱ δυὸ αὐτὲς λέξεις τὸ στιγματισμὸ τοῦ πτωχοδρόμιου προτείνει ὁ ἀγαπητὸς φίλος νὰ γράφωμε μὲ *ι*: *δουλειά, γιατριά*. Δὲν καταλαβαίνει ὁ ἀναγνώστης, πρόκειται μόνον γιὰ τὶς δυὸ αὐτὲς λέξεις ἢ καὶ γιὰ ἄλλες ὁμοίες;²⁶⁾ Καὶ ποιὲς εἶναι τότε τάχα αὐτὲς;

Σὲ ἄλλο τοῦ ἀρθράκι παρατηροῦσε ὁ ἴδιος ὅτι πρέπει νὰ γράφωμε *δουλιά* «για νὰ φύγωμε ἀπὸ τὴ σημασία τῆς *δουλειας*»²⁷⁾. Μὰ χρειάζεται ὀρθογραφικὸ ξεχώρισμα γιὰ νὰ τὸ πετύχωμε; Ποιὸς τὰ μπερδεύει;... Καὶ νὰ τὸ ἐπικαλῆται αὐτὸ ὁπαδὸς τῆς φωνητικῆς ὀρθογραφίας! 'Αφήνω πὼς τὸ ἐπιχείρημα αὐτὸ δὲν ἰσχύει οὔτε γιὰ τὴ *γιατρεία*, οὔτε γιὰ τὴ *χρητιά*: *χρηεία*. Θὰ ἐφαρμοστῆ ὅμως καὶ σὲ ὅλα τὰ παρόμοια σημασιολο-

25. Γιὰ τὴν ἀποψη αὐτὴ εἶχα συνηγορήσει θερμὰ τὴν ἐποχὴ πού μελετοῦνταν ἡ σύνταξη τοῦ Λεξικοῦ (1916), γιὰ κακὴ ὅμως τύχη δὲν εἰσκούσθηκα καὶ ἔμεινα μόνος. Ἐπικράτησε ἡ ἰδέα πὼς ἡ «ἐπιστημονικὴ» ὀρθογραφία ἀποκλείει κάθε πρακτικὴ ἀποψη.

26. Βρίσκεται τυπωμένο: « "γιατρεία", ἀντὶ *γιατριά*, "δουλειά", ἀντὶ *δουλιά*, κ.α. ». Τὸ κόμμα ὕστερ' ἀπὸ τὸ *δουλιά* κάνει νὰ ὑποθέσω πὼς τὸ κ.α. ἀναφέρεται σὲ ὅλα τὰ παραδείγματα πτωχοδρόμιου πού προηγούνται καὶ ὄχι μόνον στὰ τελευταία, *γιατρεία*, *δουλειά*, ὅτι λοιπὸν πρόκειται μόνον γιὰ αὐτὰ τὰ δύο.

27. Βλ. Καρθαῖου, Μερικὰ ἀκόμη γιὰ τὴν ὀρθογραφία. Γράμματα 1943, ἀρ. 52, σ. 234.

γικά ζευγάρια, τὸ γητεῖα: γοητεία, ἔννοια (ἐγνοία): ἔννοια, στοιχεῖο: στοιχεῖο και τὰ παρόμοια; Θὰ περιοριστοῦμε τάχα μόνο σὲ ὅσες λέξεις ἔχουν συνίζηση στὴ λήγουσα—ἀλήθεια, βοήθεια, νήστεια, καλλιέργεια, παντρεία, συνήθεια, συγγένεια, ὠφέλεια, τέτοιος, ὅποιος—ἢ θὰ προχωρήσωμε και στὶς ἑσωτερικὲς συλλαβές;

Ἡ πρόταση γιὰ τὴν «ἀπλοποίηση» αὐτὴ δὲν εἶναι καινούρια. Τὴν εἶχε ἐφαρμόσει πρῶτος ὁ Πάλλης (στὰ 1896 και στὰ 1902), τὴν πολέμησε ὅμως ὁ Ψυχάρης, (ἄπιος, ἀλήθια, διό, ἐκίος), χαρακτηρίζοντάς τὴν «ἰδέα πολὺ ἀλλόκοτη» (bizarrerie) και «ποράξενη ἀπλοποίηση, ποὺ γίνεται και ἀνακόλουθα»²⁸). Τὴν ἀπόκρουσα ἀργότερα και ἐγὼ «στὴ σημερινὴ μορφή τῆς γλώσσας μας, γιατί οἱ ὠφέλειές του (τοῦ νεωτερισμοῦ) ἐλάττωνονται κοντὰ στὶς ἀντιθέσεις και ἀντιφάσεις ποὺ γεννιοῦνται»²⁹). Ἴσως εἶναι ὅμως καλὸ νὰ δειχτῆ αὐτὸ ἐποπτικότερα μὲ παραδείγματα.

Ἄν πρόκειται νὰ ὀρθογραφοῦμε κανονικά, πάντα, μὲ ἀπλὸ *ι* κάθε συνιζήμενος (*ι*), δηλ. κάθε *ει, οι, υι, υ, η, ι*, θὰ εἶχαμε ἤδη μέσα στὶς κληρονομημένες λαϊκὲς λέξεις τῆς δημοτικῆς δυσκολίες: αὐτὲς ὅμως πολλαπλασιάζονται σημαντικά μὲ τὶς πολιτογραφημένες λόγιες, ποὺ μεγαλώνουν τὸ σάλιο ἀνάμεσα στοὺς συνιζήμενους τύπους και τοὺς ἀσυνιζήτους. Αὐτὸ γίνεται και ἐπειδὴ οἱ δημοτικὲς λέξεις δὲν παρουσιάζονται ὅλες πάντοτε μὲ συνίζηση και ἐπειδὴ οἱ λόγιες ποὺ μπαίνουν στὴ λαϊκὴ γλώσσα ξεγλιστροῦν κάποτε και αὐτὲς πρὸς τοὺς συνιζήμενους τύπους. Ὅπως και νὰ εἶναι ἔχομε φωνητικὴ ἀνωμαλία ποὺ κινδυνεύει νὰ κάμη εἰκονικὴ και ἐπιφανειακὴ τὴν ἀπλοποίησή μας, και ἀπαιτεῖ ἐξαιρετικὴ προσοχή ἂν θέλωμε ν' ἀπλουστέψωμε ἀληθινὰ και ὄχι νὰ υπερδῆψωμε. Ἄναφέρω πρὸχειρα λέξεις καθὼς *δύο* - *δύο*, *σοδεῖα* - *εσοδεῖα*, *ἀντρεία* - *ἀντρειωμένους*, *μονοῖα* - *ζωο* - *δμοῖα*, «πᾶν γιὰ τὴν Ὀμόνοια», *Ζάππειο*, *ἐφορεία* - *ἐφορειακός*, *νοσοκομῖο* - *νοσοκομιακός*, *στοιχεῖο* - *στοιχειοθέτης* - *στοιχειοθῆτηση*, *σημεῖο* - *σημείωμα* - *σημειώνω* - *σημειωματάριο*, *μοιάζω* - *δμοῖος* - *ἀνόμοιος* - *παρομοίωση* - *ἐξομοίωση*, *θειάφι* - *θεῖο* - *δὴρῶνθιο* - *θειικός*, *θησκαεῖα* - *θησκαεολογικός*, *ἐμπύνο* - *ὄμπνο* - *ἐμπυλῶ* - *πύο*, *κλειώνω* - *περικλειώνω* - *κλειώ*, *λύνω* - *διαλύω* - *λύω*, *δάκρυα* - *τὰ δάκρυά του*, *βοήθεια* - *βοήθειά*.

Ἡ πραχτικότερη και πραγματικὴ ἀπλοποίηση, ποὺ μπορεῖ νὰ ἐφαρμοστῆ σήμερα και ἐφαρμόστηκε ἀπὸ τὰ 1913 ποὺ τὴν εισηγήθηκα, ἀπὸ πολλοὺς εἶναι νὰ γράφονται πάντα μὲ *ι* οἱ νεωτερικὲς λέξεις, ποὺ ἀποσχίστηκαν ἀπὸ τὶς ἀρχαῖες, χωρὶς νὰ μᾶς εἶναι συνειδητὴ ἢ ἐξάρτησή τους ἀπὸ ἐκείνες και ἢ ἔτυμολογία τους: (*εὐθειά*) *φτιάνω*, (*λειώνω*) *λιώνω*, (*ἐνόησα* - *ἐνηνοσα*) *ἐνίωσα* - *νίωθω*, *ξενιτιά*, (*πλειάδες*) *πούλια*, καθὼς ἐπίσης και τὰ ἐπιθέτα σὲ (-*εῖα*) - *εῖα*: *βαθιά*, *φαρδιά*, *μακριά*, *κακιά*, *ἀρραβωνιαστικιά*, *Κρητικιά*, ποὺ γράφονται ἄλλοτε μὲ *ει*, και ποὺ φαίνεται πὼς και ἱστορικὰ θὰ ἔπρεπε νὰ γραφοῦν μὲ *ι*, ὅσο μεσολάβησε ὁ μεσαιωνικὸς τύπος σὲ -*εῖα*: *μακρῆα*. Ἀνάλογα γράφτηκαν μὲ *ι* και τὰ *θειά κρανιά*, *ὄξιά*, *προβιά* (βλ. Νεοελλ. Γραμμ. σ. 411) και ἔπειτα και τὰ *καμπαναριό*, *κεραμιδαριό*, *πλυσαριό* κ.ἄ.

β) *Μέθυσσα*, *μήνυσα*

Γράφει ὁ φίλος Καρθαῖος: «Τὸ ἴδιο καθυστερημένους μου φαίνονται οἱ γραφές *μέθυσσα* και *μήνυσα* μὲ *υ*, που κάνουν μιαν ἀδικαιολόγητη ἐξαιρέση στὸν κανόνα ποὺ βάζει ἡ Γραμματικὴ, πὼς «τὰ ρήματα τῆς δευτέρης συζυγίας» (*ἀγαπᾶω* - *ἀγάπησα*, *λαλῶ* - *λάλησα*), ὅταν ἔχουν *ι* στὸν ἀόριστο, γράφονται μὲ *η*».

Ἄδικαιολόγητη» ἐξαιρέση;... δηλ. χωρὶς δικαιολογία; Μὰ αὐτὴ εἶναι πὼς ὅταν γράψωμε αὐτὰ τ' ἀρχαῖα ρήματα μὲ *η* στὸν ἀόριστο, θ' ἀναγκαστοῦμε νὰ γράψωμε ὅμοια και τὰ παράγωγα *μεθυσμένος*, *μέ-*

28. Βλ. Psichari, Quelques travaux σ. 498.

29. Βλ. Ἡ Ὄρθογραφία μας σ. 105. Τὴν «ἀπλοποίηση» αὐτὴ τὴν ἤθελε σὲ παλιὰ χρόνια και ὁ Γληνός, μὰ μεταπέστηκε ὅταν τοῦ ἐξηγήθηκε ἡ ἀτοπία τῆς.

θυσμα, μεθύστακας, μεθυστικός, μεθύστρα, μέθυσος, μεθύσι· μήνυμα, μήνιση, μηνυτής, μηνύτορας. Για ν' απαλλάξωμε λοιπόν τὸν κανόνα γιὰ τὸ (ι) τοῦ ἀριστοῦ σὲ (ισα) ἀπὸ δυὸ ἐξαιρέσεις θὰ ἔπρεπε νὰ φορτώσωμε τὸ σημερινὸ παιδί μὲ ἀνάλογες διπλῆς ὀπτικές εἰκόνες γιὰ λέξεις καθὼς οἱ παραπάνω. Θὰ ἦταν αὐτὸ ἡ ἰδανικὴ ἀπλοποίηση ἤ... ἀδικαιολόγητη μπερδεψιά;

"Ἐπειτα, ὑπάρχουν καὶ ἄλλοι κανόνες μ' ἐξαιρέσεις. Σύμφωνα μὲ ποιὸ κριτήριον θὰ σταματήσωμε καὶ θὰ περιοριστοῦμε σ' αὐτὸν ποῦ μᾶς παρουσιάζει ἐδῶ ὁ ἐπικριτὴς τους; 30).

γ) Σάββατο, Σαδδουκαῖος

Τὰ διπλά σύμφωνα—τὰ «ἴμοια» ὅπως ὀνομάστηκαν στὴ Γραμματική, γιὰ νὰ ξεχωρίζωνται ἀπὸ τὰ «διπλά» ξ, ψ—δὲν ἔχουν στὴ νέα μας γλώσσα παρά ὀρθογραφικὴ σημασία, δηλαδὴ καμία. Φροντίσαμε νὰ διατηρηθοῦν στὶς ἀρχαῖες λέξεις, ἑλληνικῆς ἢ ὅσες ζένες μῆψκαν στὰ πράδια μεταχριστιανικὰ χρόνια, ἀπλοποιήθηκαν ὅμως στὶς λατινικῆς, ἰταλικῆς καὶ ἄλλες ζένες λέξεις καὶ στὶς νεώτερες ἑλληνικῆς, σύμφωνα μὲ τὴν ἀρχὴ τοῦ εἶδαμε παραπάνω (κεφ. 1., ἀρ. 6). Στὶς ἑβραϊκῆς, ποῦ μῆψκαν σιὸν 1. αἰῶνα μ. Χ., φυλάχτηκαν ἐπίτηδες: Ἰωάννης, Γιάννης, (τὸ) μάνα, Μεσσίας, Σάββατο, ὠσανιά, ὅπως φυλάχτηκε καὶ στὰ φωνήεντα ἡ ἱστορικὴ ὀρθογραφία, ποῦ ἔχει ἄλλωστε σ' αὐτὰ γιὰ τότε καὶ τὸ λόγο τῆς: ἀμήν, Ἰωάννης, Φαρισαῖος, χειροβέιμ κτλ. Λέξεις ὅμως καθὼς ἀβάς, ραβίνος, ποῦ μῆψκαν ἀργότερα γράφτηκαν μ' ἓνα β. Ὁ φίλος Καρθαῖος νομίζει ὡστόσο τώρα «μάταιο» νὰ γράφωνται μὲ δυὸ β τὸ Σάββατο καὶ ὁ Σάββας καὶ μὲ δύο δ ὁ Σαδδουκαῖος (ἐνῶ ἀπλοποιήθηκαν λέξεις καθὼς ραβίνος καὶ κρεβάτι).

Δὲν καλοκαταλαβαίνει κανεὶς τὴν ἀποψη τοῦ ἀγαπητοῦ φίλου. Μάταια εἶναι, ἂν θέλετε, ὅλα τὰ ἴμοια σύμφωνα. Μὰ οἱ λέξεις ποῦ συγκρίνει δὲν ἀνήκουν στὴν ἴδια κατηγορία. Τὸ κρεβάτι εἶναι ἤδη ἀρχαία, μετακλασικὴ λέξη, ὅπως βλέπομε ἀπὸ τὶς πληροφορίες τοῦ λεξικογράφου Πολυδεύκη (10.35), γνωστὴ καὶ ἀπὸ τὸ εὐαγγέλιον, ποῦ γραφόταν ὅμως καὶ μὲ ἓνα β, ὅπως τὸ δείχνει καὶ τὸ λατ. grabatus, γαλλ. grabat, καὶ σύμφωνα μὲ τὴν ἀρχὴ ποῦ εἶχα ὀρίσει ἀπὸ τὰ 1913 ('Ορθ. σ. 35), προτιμοῦμε ἀπὸ δυὸ σωστῆς γραφῆς τὴν πιὸ ἀπλή, ὅπως καὶ στὸ σάκκος-σάκος, Δαυὶδ-Δαβὶδ κ. ἄ.: τὸ κράβατος τὸ ἀναγράφει ἀκόμη καὶ ὁ Ζηκιδῆς στὸ Ὄρθογραφικὸ του Λεξικό. Τὸ ραβίνος πάλι εἶναι γιὰ ἑμᾶς νεώτερος δαυει-

30. Μὲ τὴν ἀποψη ποῦ ἀκοινοῦθησαμε στὴ Γραμματικὴ παραμερίστηκαν οἱ ἐξαιρέσεις ὅταν ὁ λόγος ἦταν μονάχα γιὰ νεωτερικῆς τύπους. Ἀπὸ τὸ ἀντικενο σχηματίσαμε ὄχι τὸ ἀντικροῦζο, ἀντικρονός—καὶ αὐτὰ ἄλλωστε δικαιολογημένα—παρὰ ἀνικροῖζο, ἀνικρινός. Ἀπὸ τὸ βραδύ, ὄχι βραδυάζομαι, βραδυνός, (βραδνά) παρὰ βραδιάζομαι, βραδινός, (βραδιά), καὶ αὐτὸ γιὰ νὰ γλιτωσωμε ἀκριβῶς τὶς ἐξαιρέσεις τῶν ἀντίστοιχων κανόνων. Ἐδῶ ὅμως δὲν εἶχαμε ἀρχαίους τύπους καὶ γραφῆς ποῦ νὰ μᾶς δεσμεύουν. Τὸ ἴδιο ἔγινε καὶ σὲ ἄλλες ἀνάλογες περιστάσεις. Ὅχι ὅμως καὶ ὅταν ἦταν ὁ λόγος γιὰ τύπους ἤδη ἀρχαίους. Ἄν ἦταν νὰ ἐφαρμοστῆ καὶ γιὰ αὐτούς τὸ ἀλύγιστα ἰσοπεδωτικὸ σύστημα τοῦ μέθησα, μήνησα, θὰ ἔπρεπε νὰ ἐφαρμοστῆ πολὺ πλατύτερα ἀπ' ὅ,τι προτείνει ὁ κ. Καρθαῖος γιὰ τὶς δυὸ αὐτῆς λέξεις. Εἶναι ἀλήθεια πῶς κατὰ τὸν κανόνα τῆς Γραμματικῆς γράφεται μὲ η καὶ τὸ κύλησα τοῦ κυλώ, μὲ ὄλο τὸ ἀρχ. (κυλίω) ἐκύλισα. Ἐδῶ ὅμως δὲν ἔχομε ἀρχαία παράγωγα ποῦ νὰ συνεπηρεάζωνται στὸ (ι) τους. Θὰ γράψωμε λοιπὸν κύλησα, κύλημα, ξανακύλημα, μὰ καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος κύλισμα, ξανακύλισμα, κυλιστός, κυλίστερα.

σμός, που συγγενεύει με τὸ εὐαγγελικὸ *ραββεί, ραββουεί*. Τὸ *Σάββατο* ὅμως ἀνήκει στὶς λέξεις τοῦ πήραμε νωρὶς ἀπὸ τὰ ἑβραϊκά καὶ πού τοὺς φυλάμε τὴν παλιά τους γραφή. Θὰ κάμωμε τώρα, ὅπως προτείνεται, ἐξαίρεση γιὰ τὸ *Σάββατο*; Ἐνας ἄλλος θὰ μᾶς ζητήσῃ τότε νὰ γράψωμε τὸ *Γιάννης* μὲ ἓνα *ν*, σὶ' ὄνομά της μὴ ματαιότητος (ὁ Σταματιάδης εἶχε πρωτογράψῃ τὸ ψευδώνυμο τοῦ *Γιανίδης* ἔτσι, ἀλλὰ ἔπειτα τὸ μετάνιωσε καὶ ξαναγύρισε στὰ δύο *ν*) καὶ ἄλλος ἄλλο.

Ἀπομένουν οἱ *Σαδδουκαῖοι*. Ἀπόγονοι ἢ ὄπαδοί τοῦ *Σαδδοῦκ*, ἀντίπαλοι τῶν Φαρισαίων, πού δὲν πίστευαν στὴν ἰουδαϊκὴ παράδοση ἔξω ἀπὸ τὰ ἔργα τῆς Π. Δ., οὔτε σὲ μέλλουσα ζωὴ καὶ σὲ κόσμον πνευμάτων, ἔρχονται τώρα ξαφνικὰ νὰ δυναμώσουν μὲ τὴν ὀρθογράφῃ τους τὴν ἐπιχειρηματολογία τοῦ πισωδρομίσματος τῆς Γρομματικῆς, θυσιάζοντες στὴν ἀνάγκη τὸ ἓνα ἀπὸ τὰ δύο τους *δδ*, μὲ τὰ ὅποια μᾶς παρουσιάζονται στὴν Π. Δ. καὶ στὴ Ν. Δ. Τὸ τελευταῖο αὐτὸ περιστατικὸ μ' ἔκαμε ἴδια ἴσια νὰ προτιμῶ καὶ στὴ συζήτηση πού εἶχε γίνει στὴν Ἐπιτροπὴ νὰ φυλάξωμε τὴν παραδομένη γραφὴ τους κι ἄς μένη ἔτσι ἡ μοναδικὴ λέξι πού γράφεται (ἂν θὰ γράφεται) μὲ διπλὸ *δδ* στὴ γλώσσα μας. (Τὸ *Βούδας, βουδισμός* δὲν ὑπῆρχε ἐμπόδιο ν' ἀπλοποιηθοῦν, ἐνῶ καὶ γιὰ τὸ *ἀδήφαγος* ἔχομε τὴ δόκιμη ἀρχαία γραφὴ μ' ἓνα *δ*). Εἶναι ἀλήθεια πὼς ἦδη στὴν Ἐπιτροπὴ ὁ ἀγαπητὸς φίλος εἶχε δεῖξει τὴ συμπθέσι του γιὰ τὸς *Σαδδουκαῖους* μ' ἓνα *δ*. Ἄν πρόβλεπα πὼς ὕστερ' ἀπὸ τόσα χρόνια θὰ γινόταν τὸ διπλὸ *δδ* ἐπιχείρημα καὶ αὐτὸ τῆς ὑπερβολικῆς συντηρητικότητος τῆς Γραμματικῆς, πιθανὸ νὰ πειθόμουν νὰ τὸ καταργούσαμε, ἀψηφώντας καὶ τὶς διαμαρτυρίες τῶν μὴ «πρωτοποριακῶν» «ἀνθρώπων τοῦ Ἰπουργείου».

δ) τέσσερις

Πὼς πρέπει νὰ γράψωμε τὸ ἀριθμητικὸ αὐτό; Ὁ Ψυχάρης τὸ ἔγραφε μὲ *ι*, εἶναι ὅμως φανερὸ πὼς τὸ *τέσσερις* σχηματίστηκε ἀπὸ τὸ *τέσσερες* ἀπὸ ἀναλογία καὶ ἐπίδραση τοῦ *τρεις*, καὶ αὕτῃ ἡ γραφὴ καθιερώθηκε μὲ τὸ Χατζιδάκι. (Ἀνάλογη ἀλληλοεπίδραση ἔχομε στὸ ἀριθμητικὸ *τρία*, πού γίνεται συχνὰ *τρίο*, καὶ στὸ *τέσσερο*, κατὰ τὸ *δύο*, ὅπως καὶ σὶ' ἀρχαία ἔγινε διαλεκτικὰ *ὀπιτὸ* τὸ *ὀκτὼ* κατὰ τὸ *ἐπτὰ*, καὶ ἄλλα ἀνάλογα σὲ ἄλλες γλώσσες). Ἄσχετα ὅμως μὲ τὴν ἐτυμολογικὰ δικαιολογημένη αὕτῃ γραφὴ εἰς θὰ εἶχα ἀντίρρηση γιὰ τὸ *τέσσερις*, ἂν αὐτὸ μᾶς εὐκόλυε. Τὸ εἶχα συλλογιστῆ ὁ ἴδιος στὰ 1912, δταν ἔγραφα τὴν Ὀρθογραφία μας (πβ. καὶ παραρ. κεφ. 1, ἀρ. 5), ἀφοῦ δὲν κρίνω τὴν ἱστορικὴ γραφὴ δεσμευτικὴ γιὰ τοὺς νεώτερους σχηματισμοὺς. Ἐκαμα ὡστόσο τὴ σκέψη πὼς ὁ δεσμὸς πού ὑπάρχει στὴν ψυχὴ μας ἀνάμεσα στὰ γειτονικά *τρεις* καὶ *τέσσερις* (πβ. «Πόσοι ἦταν;» - «Τρεῖς τέσσερις») καὶ πού γέννησε ἀκριβῶς τὸ φωνητικὸ μετασχηματισμὸ τοῦ *τέσσερες*, ἐξακολουθεῖ νὰ ὑπάρχει, καὶ ἐπομένως τὸ ἀπλοώτερον πού ἐπιδιώκομε θὰ ἦταν μάλλον φαινομενικὸ, στὸ χαρτί, καὶ ὄχι ψυχικὸ, ἀφοῦ θὰ ἐξακολουθοῦμε νὰ γράφωμε τὸ *τρεις* ἔτσι καὶ ὄχι *τρις*. Γιὰ ἀνάλογο λόγο ἔκρινα προτιμότερη τὴ γραφὴ μὲ *η* γιὰ τὸ *χατήρι*, λέξι ξένης καταγωγῆς, μόνο καὶ μόνο ἐπειδὴ θέλοντες καὶ μὴ τὴ συσχετίζομε μὲ τὶς τόσο πολυάριθμες λέξεις σὲ *-τήρι*, ὅπως τὸ βεβαιώνει ἡ παρατήρησις πὼς συχνότατα ἔτσι γράφεται μηχανικὰ, ἀπὸ μορφωμένους καὶ μὴ, καὶ ὄχι *χατίρι*. (Καὶ ὁ Καραῖος, νομίζω, γράφει ἔτσι («χωρὶς κανένα λόγο, καὶ μόνο γιὰ τὸ χατήρι τῆς καθαρεύουσας»)

Δέ νομίζω πώς είναι ανάγκη ν' άπλωθώ έδώ και σέ άλλα από τά όρθογραφικά παραδείγματα που άναφέρει ο άγαπητός έπικριτής. Θά ήθελα μόνο νά πώ κάτι σχετικό με τήν παραγωγική κατάληξη -ωσύνη. 'Αναφέρεται ή άπλοποίηση αυτή μαζί με το *ώτερος* « σα φυσική συνέχεια» ύστερ' από τήν τονική μεταρρύθμιση, πού άχρηστεύει τó ένδιαφέρον μας γιά τó δίχρονο τής προηγούμενης συλλαβής, πράμα πού έπίδιώξε ή « Έταιρεία τών Έλλήνων λογοτεχνών ». Καί τά δυό όμως αυτά έχουν πραγματοποιή από τήν Κρατική Γραμματική. 'Η κατάληξη -οσύνη είχε άλλωστε γραφτή άποκλειστικά μέ ο, όπως τονίστηκε παραπάνω, ήδη στ' άναγνωστικά το 1917. 'Η σκέψη πού μέ είχε σπρώξει στη λύση αυτή ήταν πώς φυλάγοντας τόν άρχαιο κανόνα γιά αυτήν, ένώ έχομε στη νέα γλώσσα έλάχιστες άρχαίες ήδη λέξεις πού θά έπρεπε νά γράφωνται μέ ω (στ' άναγνωστικά είχαμε μόνο τó *καλοσύνη*) είναι πλήθος οί νεολογισμοί μέ δίχρονο στήν παραλήγουσα πού θά έπρεπε νά λογαριασθή κοντόχρονο ή πού θά ήταν δυσκολεξιχνίαστη ή προσωδία του, και μέ τή σχετική γονιμότητα τής κατάληξης -οσύνη στή σημερινή γλώσσα τά παραδείγματα μπορεί νά γίνουν πολύ περισσότερα: *άξωσύνη, μεγαλωσύνη* (μεγν.), *άγραμματώσύνη, άκαματοσύνη, νιοπαλωσύνη* κτλ. *άτζαμοσύνη, παποσύνη, φουκαράδοσύνη, χριστιανοσύνη, καπατσούσύνη, μερακλούσύνη* κτλ. Διατηρώντας τόν άρχαιο κανόνα, ένώ θά είχαμε λίγες μόνο άρχαίες λέξεις σέ -ωσύνη, θά είχαμε μαζί μέ τίς νεώτερες ν' άπαριθμήσωμε πολλές λέξεις μέ ω (ή και μέ ο) γιά νά έξασφαλίσωμε τή σωστή τους γραφή.

*

Τό κακό είναι πώς οί προτεινόμενες άπλοποιήσεις στό κριτικό σημείωμα το 5 Παρατηρητή δέν αποτελούν τó άπαντο τους ούτε ένα πάγιο σύστημα, δηλ. τó σύστημα τής Κρατικής Γραμματικής μ' έπιπλέον λίγες άκόμη όρισμένες άλλαγές, αλλά κάτι άλλο, σημαντικό διαφορετικό. Αυτό γίνεται φανερό από τ' ακόλουθα:

α) Πίσω από τίς καινοτομίες πού προβάλλονται κρύβονται και άλλες, μοιραία τους συνέπεια. Τό *νεότερος* μέ ο έχει άμεσο έπακόλουθο τó *νεοτερίζω, νεοτεριστής, νεοτεριστικός, νεοτερισμός*, και τó *άνότερος, άνοτιεότητα, κατώτερος, έξότερος, έξοτετικός, έξοτερικέω, έξοτικός*.

β) 'Ο ίδιος ό έπικριτής μεταχειρίζεται στό δισέλιδο μόλις άρθράκι του και άλλες γραφές και άπλοποιήσεις έκτός άπ' όσες προτείνει και συσταίνει στους άλλους, πού και αυτές έπομένως άνήκουν στό σύστημά του. "Έτσι πολύ (ο δέτ.), πού συνεπάγεται και τó *πολής, βαθής, βαθί, δεξής, δεξι, βαθήτερος, βαρήτητα, βαρήτατα, μακρότερα* και άκόμη *μπορούσαν* μέ όξεία, *μεταθύθμιση* μ' ένα *ο, έπ' όψη* (ή Γραμματική όρίζει: *επόψη*).

γ) Έπικαλείται και τήν όρθογραφική άπλοποίηση πού είχαν ζητήσει νά κάμουν στήν « Έταιρεία Έλλήνων λογοτεχνών », πού άπλοποιούσε άκόμη περισσότερο μ' ένα, « *ας πούμε* » « Καταστατικό χάρτη », και πού τραβούσε άκόμη μακρότερα, (γράφοντας λ.χ. *κομένος, τριμένος, γράμα, γραμένος, γραματέας, εισβάρος, θακούσω, τόνειρο μου, τόγροφα, μοίγχαρε, σούπε, πάκουσε γογγίζω, δακρίζω άκρίβννα, φτήνννα, πλαίτω* κτλ.)

δ) Κρίνονται και αυτές οί άπλοποιήσεις « οχι αρκετές ».

"Έχει κανείς τήν έντύπωση πώς ό τι και νά όριζε ή Γραμματική θά ήταν λίγα γιά τόν άνυπόμονο άπλουστευτή τής όρθογραφίας μας, πού χωρίς πάγιο άπλοποιητικό σύστημα άτενίζει μόνο στό ίδιονικό τέρμα όπου

όδηγει μία άνίκητη τάση. Ένώ άλλοτε διεκτραγωδοῦσε πολύ σωστά τις δυσκολίες που γεννοῦν τὰ δίχρονα τῶν ἐπιθέτων μετὰ τὸ δίλημμα *-ότερος* ἢ *-ώτερος*³¹), τώρα πού καταργήθηκε στή γραμματική τὸ *-ώτερος* γιὰ αὐτὰ (βλ. §§ 648, 649), ζητεῖ νὰ ὀρθογραφηθοῦν μετὰ *ο* καὶ τὰ *σοφώτερος*, *στενώτερος*, πού δὲν παρουσιάζουν τις ἴδιες δυσκολίες, καὶ θεωρεῖ καὶ ἐδῶ «πισωδρόμημα» τις γραφές μετὰ *ω*, ἐνῶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ὁ Ποριώτης, δημοτικιστῆς καὶ αὐτός, καὶ μάλιστα ἀπὸ τοὺς πιὸ ὀρθόδοξους, εἶχε ξεσηκωθῆ τὸν ἴδιο περίπου καιρὸ νομίζοντας πὼς αὐτὰ εἶχαν καθιερωθῆ στ' ἀναγνωστικά³²).

Εἶναι φανερό πόσο ἀνησυχεῖ ὁ ἀγαπητὸς Καρθαῖος γιὰ ν' ἀπλοποιηθῆ ἡ ὀρθογραφία μας μιὰ ὥρα ἀρχύτερα. "Ὅσο ὁμως καὶ ἂν ἀναγνωρίζω πόσο γόνιμη μπορεῖ νὰ εἶναι γιὰ τὴν κοινὴ προκοπὴ ἡ ἀνησυχία τοῦ καθενός μας, δὲ βλέπω σὲ τί μπορεῖ αὐτὴ νὰ χρησιμεύῃ ἐκδηλωμένη μετὰ τὸν τρόπο αὐτὸ στὴν ὀρθογραφία μας, τὴν ὥρα πού αὐτὴ ἔχει διαμορφωθῆ καὶ κανονισθῆ. Πρὶν ἀπ' ὅλα χρειάζεται ἡ σχολικὴ πράξις κατὰ πᾶσι, καὶ ὅσοι γράφουν ἔξω ἀπὸ τὸ σχολεῖο χρειάζονται καὶ αὐτοὶ τὸ ἴδιο, στὴν ἴδια βάση. Καὶ τὴν ὥρα πού τὸ ἔχει δοσμένο ἡ «Νεοελληνικὴ Γραμματικὴ» δὲν εἶναι πιά καιρὸς νὰ συζητοῦμε μήπως θὰ ἦταν καλύτερο νὰ γράφαμε τὸ *δοσμένος* μετὰ *ω* παρὰ μετὰ *ο*, κλονίζοντας γιὰ διάφορα ψύλλου συνήθως πληθήματα τὸ κύρος τῆς Γραμματικῆς καὶ ξανσφέρνηντας σὲ συζήτηση, σὲ ἐιδικούς καὶ μὴ, ὅλα τ' ἀτελείωτα, ἀληθινὰ, σχετικὰ μικροζητήματα. "Ἄς ἀφήσωμε καὶ τὸ ἄλλο, πὼς καὶ ἂν εἶχε βγῆ ἡ Γραμματικὴ μετὰ ὀρθογραφία πού θὰ ἰκανοποιούσε τὸν Καρθαῖο τοῦ σημερινοῦ του σημειώματος γράφοντας λ.χ. *δίχτι*, *βράδι*, μὰ καὶ *δάκρυ*³³), θὰ βρισκόνταν πᾶσι ἄλλοι, πού θὰ ζητοῦσαν καὶ σ' αὐτὸ καὶ σὲ ἄλλο μεγαλύτερο ἀπλούστεμα.

9. Γιὰ ποῖο λόγο καὶ γιὰ ποῖο σκοπὸ;

Ἄφου ἀναλύθηκαν χαρακτηριστικὲς ἀπλουστευτικὲς προτάσεις τοῦ φίλου Καρθαίου καὶ κρίθηκαν ἀπὸ τὴν πηγὴ τους, θὰ εἶναι σκόπιμο νὰ σταματήσωμε μιὰ στιγμή γιὰ ν' ἀναζητηθῆ γιὰ ποῖο λόγο θὰ πρέπη νὰ βρισκόμαστε στὴν ἀδιάκοπη αὐτὴ ἀναστάτωση καὶ ἂν ὁ «συγχρονισμός» αὐτὸς παγιώῃ τὴν ὀρθογραφικὴ χρῆσις ἢ μήπως πᾶν νὰ χαλᾶσῃ καὶ ὅ,τι ἔχει τυχὸν ἤδη κατορθωθῆ ἢ πᾶσι νὰ πραγματωθῆ μετὰ τὴ Γραμματικὴ. Οἱ λόγοι δὲν καθαρφαίνονται στὸ σύνολό τους μέσα ἀπὸ τις διαφορὲς λεπτομέρειες πού ἀναφέρονται στὸ ἄρθρο πού μας ἀπασχολεῖ ἐδῶ, ὀλοκληρώνονται ὁμως εὐκόλα σὲ μιὰ γενικότερη καὶ πιὸ προγραμματικὴ με-

31. Βλ. Καρθαίου, "Ἡ ἀπλοποίηση κτλ. Κύκλος 1 (1931-32) ἀρ. 6 σ. 284.

32. Βλ. Ποριώτη, Θυμὲλη 1 (1933) ἀρ. 2 σ. 200. «Ἄπλοποίησις ὁμως δὲ θὰ πῆ ἀπλὴ γραφή: ὅταν, κοντὰ δεκαπέντε τῶσους αἰῶνας, διαβάξῃ ὁ λαὸς καὶ στὴν ἐκκλήσια καὶ ἄλλοι τὰ ἀρχαῖα κείμενα μετὰ τὴν προφορὰ τοῦ καιροῦ του, δὲ θὰ γίνῃ ὁ Λόγος οὔτε *σοφώτερος* οὔτε *εὐκολότερος*, ἂν τὰ δύο τοῦτα λόγια τὰ γράψῃ τάχατες ἀπλούστερα, *σοφότερος* καὶ *εὐκολότερος*. Θὰ γίνῃ ἀπεναντίας πολυπλοκότερος, καὶ ἡ διπλὴ ὀρθογραφία μόνο σύγχυσις μπορεῖ νὰ φέρῃ». Δὲς καὶ τὸ γράμμα μου στὴ Θυμὲλη, ἀρ. 3, σ. 6.

33. Βλ. Καρθαίου, Μερικὰ ἀκόμη γιὰ τὴν ὀρθογραφία. Πειραϊκὰ Γράμματα 1943, ἀρ. 56 σ. 234.

λέτη, δημοσιευμένη παλιότερα, παράλληλα, νομίζω, με προγενέστερη μέ-
λέτη του αγαπητού Καρθαίου, στην ίδια περίπου άπλουστευτική βάση.

Οι λόγοι που κατά την ιδέα ίσως και άλλων θα μς έσπρωχναν
να επιδιώξουμε από τώρα διάφορες άπλοποιήσεις (ένα μέρος τους βρί-
σκεται ίεφαρμοσμένο στην Κρατική Γραμματική), είναι οι ακόλουθοι:

α) *Ευκολύνουμε το μαθητικό κόσμο.*

β) "Έχουμε την έλπίδα πώς θα *ουμφωνήση και το Κράτος* να τις
έσφρμόση άμέσως.

γ) *Ένοποιούμε την όρθογραφία* σε πιό άπλη βάση.

δ) *Καταλήγουμε* άργότερα *πιό εύκολα στη φωνητική όρθογραφία* ³⁴).

Σ' αυτά θα είχα να παρατηρήσω τ' ακόλουθα :

Α) Για ποιά παιδιά γίνεται λόγος, και ποιόν ένδιαφερό-
μαστε να βοηθήσμε, εύκολύνοντάς τον στην όρθογραφία; Το μελλον-
τικό μαθητή ή το σημερινό, του 1913, του 1917, του 1933, του 1948,
καί... ποιός ξέρει ώς πότε ακόμη; Υποθέτω πώς άποβλέπομε στο σημε-
ρινό μαθητή, στις "έφτακόσιες πενήντα χιλιάδες παιδιά" που "κάθονται
τούτη τη στιγμή στα θρανία" και "μς ζητάνε να ταχτοποιήσουμε το χάος
και να τά μορφώσουμε" ³⁵). Για τ' αύριανά παιδιά είναι βέβαια άλλος
λογαριασμός. Για αυτά έχομε—ή θά έχουν άλλοι—καιρ να κάμουν τό
καλύτερο, για *τά σημερινά* όμως, όπως τονίστηκε παραπάνω, δέν είναι
δυνατό παρά να *τά ευκολύνουμε μς' από τους σημερινούς σχολικούς όρους*.
Βάση ρυθμιστική δέν μπορεί λοιπόν να είναι τότθ ή δημοτική ξεκρέμαση,
έξω τόπου και χρόνου, παρά τό κεφάλι του κάθε παιδιου, με τη δισκα-
λία που του παρέχει ή ελληνική παιδεία. «Τό παιδι δέν είναι φιλολογία,
είναι μία φοβερή άπάτηση και ένα χρέος άκαταμάχητο μπροστά μς».

Χωρίς άλλο τό μπερδέει και ή διγλωσσία, που θρονιάστηκε μεσα
στην παιδεία μς. "Άσχετα όμως πώς για τό σημερινό νόθο γλωσσικό
καθεστώς με τη μορφή που του δόθηκε δέν είναι υπεύθυνοι όσοι πρωτο-
στάτησαν για την καθιέρωση του όταν θεσπίστηκε, θά είχα να παρατη-
ρήσω πώς ή καθιέρωση της δημοτικής στην παιδεία ήταν άνάγκη έκπαι-
δευτική βασική, πρωταρχική, όχι όμως και τό άπλούστεμα της όρθογρα-
φίας της—χωρίς λόγο σοβαρό. "Η άνάγκη ν' άντικατασταθή με τό μεθ'ό-
τό *μεθύσκαμοι* και τό "όταν οι τέττιγες άρχίζουν να τραγουδών" τών
παλιών άλφαβητωριών να γίνη «όταν τά τζιτζίκια άρχίζουν να τραγου-
δοδν» είναι άπτόνδητη, έπιταχτική, όχι όμως και τό να γράφμε *μεθη-
σιένος* τό *μεθναμένος*. "Η εύκολία τάχα τών σημερινών μαθητών δέν
άπλούστεμα που άδιαφορεί για την καθαρεύουσα όταν αύτη μαλλιοτρα-

34. Γ λ η ν ο θ, Όρθογραφική άπλοποίηση: "Η φωνή του βιβλίου, 1 (1932)
σ. 220: «Να προβούμε σε μερικές άπλοποιήσεις και σε κάποια ένοποίηση της
όρθογραφίας της δημοτικής και για να ευκολύνουμε τά παιδιά, που τη μαθαίνουν
στο σχολείο και για να ταχτοποιήσουμε τη σημερινή όρθογραφική άναρχία...».
«'Αν προτείνομε μία ριζική άπλοποίηση, δέν είναι πιθανό, πώς αύτη θά γίνη
δεχτή από τό Κράτος και από τους δημοτικιστάδες στην πράξη... Καλό είναι να
προτείνομε μία ταχτοποίηση... που να κανονίζει... και να εφαρμοσθή και από τό
Κράτος άμέσως τώρα και από τους δημοτικιστάδες συγγραφείς... Ό σκοπός
μς είναι να ζητηθούνε σήμερα από όλους να γίνουνε δεχτά και να εφαρμο-
στούνε και από κείνους που δέν τά εφαρμόζουν... «Περιορίζω τις προτάσεις
μου... σε όσα... θά μπορούσανε να δεχτούνε και οι δημοτικιστάδες όλοι και τό
Κράτος για τ' άναγνωστικά». Ριζική άπλοποίηση δέν τη νόμιζε πραγματώσιμη ό
όρθογράφος, άφού ούτε τό Κράτος θά την άποδεχόταν ούτε οι «δημοτικιστάδες»,
και περιόριζε τις προτάσεις του σε όσες θά μπορούσε να δεχθή τό Κράτος
κατά την ιδέα του.

35. Γ λ η ν ό ς δ. π. σ. 313.

βιέται μέσα στο σημερινό σχολείο με τη μητρική τους γλώσσα, σε κάθε βήμα τους, καταντά φαντασίωση άνεδαφική, αφού δε λογαριάζει τη γλωσσική πραγματικότητα της ελληνικής παιδείας.

Β) 'Η έλπίδα πώς θα συμφωνήση και το Κράτος στο άπλοποιημένο σύστημα ή είναι χιμαιρική ή πραγματώθηκε με το άπλοποιημένο ως ένα σημείο σύστημα που άντιπροσωπεύεται με την Κρατική Γραμματική και πού μπορεί να τό θεωρήσωμε τό μέγιστο περίπου πού θα μπορούσαμε να είχαμε πετύχει. (Είπα «περίπου» έπειδη θα μπορούσε βέβαια να είχε περιληφτή άκίνδυνα στις άπλοποιήσεις της Γραμματικής και τό *Σαδδουκαίος μ' ένα δ ή τό Σάβας μ' ένα β* και τά παρόμοια).

Γ) "Όσο για την ένοποίηση της όρθογραφίας χρειάζεται βέβαια αύτη και κάποια βάση, πού πρέπει να είναι άπλουστευτική—τό είχα τονίσει ήδη στό 1913 στό βιβλίο μου—μά τό ζήτημα είναι ως πού θα προχωρήσωμε άπλουστεύοντας και κυρίως *σε ποιά βάση θα είναι εύκολότερο να συμφωνήσουν περισσότεροι* και έπομένως να γίνη ή ένοποίηση. 'Η Γραμματική παρουσιάζει με τό σύστημά της τ' άκόλουθα προσόντα: α) 'Απλουστεύει όσο άφηναν οί σημερινοί σχολικοί όροι—προχωρεί μάλιστα κατά τη γνώμη μου και λίγο περισσότερο—, β) Με τη μετριοπάθεια της μπορεί να βρη περισσότερους πού θα την άκολουθήσουν (άν και είναι, καθώς τονίστηκε, πολλοί σχετικά, δημοτικιστές γνωστοί και λογοτέχνες, πού όρθογραφούν και σήμερα άκόμη συντηρητικότερα), και γ) Με τό κύρος πού είχε έξαρχής ως Κρατική Γραμματική ή πού τό πήρε στό κοινό πού τη διάβασε βοηθεί την ένοποίηση. Πώς θα ήταν δυνατό να ένοποιήσωμε τώρα σε άλλη βάση καλύτερη και μάλιστα ριζικότερη, αφού κυκλοφόρησε ή Γραμματική, πού με τη διδασκαλία της περιορίζει την άναρχία!

Δ) 'Η αντίληψη πώς όσο περισσότερο βιαζόμαστε ν' άπλουτέψωμε, γράφοντας λ.χ. με άπλά σύμφωνα: *άλαγή, άλάζω, κομένος, κόμα, βλαμένος, γραμένος, γράμα, γραματική* κτλ., τόσο περισσότερο έπιταχύνουμε τη φωνητική όρθογραφία, είναι και αύτη πολύ συζητήσιμη. 'Αλλάγες πού άγγίζουν βαθύτερα την ιστορική όρθογραφία, όσο και άν έχουν τη δικαιολογία τους, είναι δυσκολώτερο να γίνουν άποδεχτές άπ' όσους θέλουν κάποιο άπλούστεμα χωρίς να έγκαταλειφτή ή βάση της. Και από τό άλλο μέρος, όταν μία φορά τύχη να ώριμάση ή συνείδηση του κοινού για τό σκοπιμότητα μιας φωνητικής όρθογραφίας, τότε θα γίνη *πέσο τό παίζω και οινίδισι ή συνείδηση, ή άλλαγή* και τό *άλλάζω άλαγι* και *άλλάξω*, είτε γράφαμε ως τότε *άλαγή, άλάζω, κομένος γράμα, Σάβατο, Σαδουκαίος, Σάβας*, είτε γράφαμε, όπως τό κάνομε, *άλλαγή, άλλάζω, κομμένος, γράμμα, Σάββατο, Σαδδουκαίος, Σάββας*.

"Ετσι νομίζω, όπως τονίστηκε και παραπάνω, πώς άντί οί όπαδοί της φωνητικής όρθογραφίας να την προετοιμάζουν με άπλοποιήσεις κατά δόσεις άκαιρες, θα ήταν πραχτικότεροι άν την έφαρμοζαν μία και καλή για τόν έαυτό τους. 'Αλλά καταλαβαίνουν πώς δε φτάνει έδώ σε ζήτημα κοινό ένα ή μονωμένα παραδείγματα, αφού χρειάζεται ή συμμετοχή όλων, ή τουλάχιστο κάποιας πλειοψηφίας. Τό σχέδιο αυτό μιας άδιάκοπης άλλαγής στ' όνομα της φωνητικής όρθογραφίας, με τους σημερινούς όρους, μου θυμίζει τά λόγια του Γκαίτε: «Κάθε μεγάλη ιδέα γίνεται τυραννική μόλις έμφανιστή. Γι' αυτό τό πλεονεχτήματα πού γεννά γίνονται γρήγορα μειονεχτήματα».

Σχετικά με την καθαρεύουσα πού διδάσκεται σήμερα θα ήθελα να παρατηρήσω και κάτι άλλο. Είπα πώς όταν αύτη χάση με τόν καιρό

τή σημερινή της θέση στὴν ἑλληνικὴ παιδεία, θὰ μπορέση ἡ Κρατικὴ Γραμματικὴ νὰ δεχτῆ σὲ νέα της ἔκδοση—στὴν ἱστορικὴ πάντα βάση—καὶ ἄλλες ἀπλοποιήσεις τῆς ὀρθογραφίας, ποὺ κρίθηκαν γιὰ τώρα ἀσύμφορες. Γιὰ τὸ πότε θὰ γίνῃ αὐτὸ μπορεῖ νὰ ἔχη ὁ καθένας τὴ γνώμη του, φτάνει μόνον νὰ μὴν τυφλώνεται ἀπὸ τὶς ἐπιθυμίες του. Δὲν εἶναι ὅμως ἐξάπαντος σωστὸ νὰ συσκοτιζώμε χωρὶς λόγο τὸ μαθητικὸ κόσμον, παραπλανημένοι ἀπὸ προσδοκίες καὶ ἐλπίδες. Ἦ εἶναι κοινές ποὺ πιστεύει πὺς ἂν εἶχαν ἐφαρμοστῆ νωρίτερα μεγαλύτερες ἀπλοποιήσεις στὴ σχολικὴ δημοτικὴ θὰ εἶχε ἐμποδίσει αὐτὸ τὴν καθαρεύουσα νὰ ξαναπάρῃ μεγαλύτερη θέση στὸ σχολεῖο ἢ θὰ εἶχε ἐλαττώσει γιὰ τὰ παιδιὰ τὶς ὀρθογραφικὰ δυσκολίες; ³⁶⁾.

10. Ἡ ὀρθογραφία καὶ οἱ λογοτέχνες

Ἀποδέχτηκε στὸ τέλος ὁ ἀγαπητὸς φίλος τὴν ἀνάγκη ποὺ μᾶς ὑποχρῶνει νὰ μὴ φανοῦμε προσδευτικοὶ ὅσο θὰ ἐπιθυμοῦσε στὸν κανονισμὸ τῆς ὀρθογραφίας, νόμισε ὅμως πὺς βρῆκε τὴ λύση ποὺ θὰ συμβιβάζει τὴν ἀνάγκη αὐτὴ μὲ τὶς δικές του φωνητικότερες βλέψεις καὶ ιδέες, συμβουλευόμενος τῶρα τοὺς λογοτέχνες νὰ καθιερώσουν αὐτοί—ἐλεύθεροι ἀπὸ ψευτοσυντηρητικότητες—μιὰ ὀρθογραφία χωρὶς «πισωδρομίσματα». Παραπέμπει μάλιστα ἄλλοι καὶ σὲ δικὰ μου λόγια γιὰ νὰ δυναμώσῃ τὴν ἄποψή του. Λυποῦμαι ὥστόσο ποὺ οὔτε καὶ στὸ σημεῖο αὐτὸ δὲν μπορῶ νὰ συμφωνήσω· ἴδου πὺς σκέπτομαι.

Εἶναι δικαίωμα τοῦ καθενὸς ποὺ γράφει νὰ ἐνδιαφερθῆ γιὰ τὴν ὀρθογραφία καὶ μποροῦμε νὰ προσδοκοῦμε ἀπὸ τὸ ἐνδιαφέρον αὐτὸ χρήσιμες ὑποδείξεις. Δὲ σημαίνει ὅμως αὐτὸ πὺς ὅποιος γράφει, καὶ εἰδικότερα οἱ λογοτέχνες—μονωμένοι ἢ σὲ κάποια πλειοψηφία, ὀργανωμένη ἢ ὄχι, ἢ στὸ σύνολο τους—εἶναι ἢ μποροῦν νὰ θεωρηθοῦν οἱ καταλληλότεροι κριτές γιὰ νὰ ρυθμίσουν τὴν ὀρθογραφία μας.

Περὶ τὸ νὰ ἐξηγηθῆ πόσο διαφορετικὰ πράγματα εἶναι ἡ λογοτεχνία καὶ ἡ ὀρθογραφία μιᾶς γλώσσας. Ἄς ἀφήσωμε πὺς ὁ θλιβερός ξεπεσμός τῆς ἑλληνικῆς παιδείας στὰ τελευταῖα τριάντα χρόνια, μὲ τὶς πολεμικὰ καὶ πολιτικὰ ἀνωμαλίες, εἶχε τὸν ἀντίχτυπὸ τους καὶ σὲ πολλοὺς ἀπὸ τοὺς νεώτερους λογοτέχνες. Ἄς ἀφήσωμε καὶ τὸ ἄλλο, πὺς πολλοὶ τους δὲν ἔχουν μεγάλο ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν ὀρθογραφία οὔτε ἐνημερότητα στὰ ζητήματά της. Τοὺς λείπουν συχνὰ δύο στοιχεῖα: ἡ ἰκανότητα νὰ κρίνουν καὶ ἡ δύναμη νὰ συμφωνήσουν.

Λείπει πρῶτα ἡ ἰκανότητα νὰ κρίνουν σωστὰ στὸ σύνολο

36. Ἡ ὀρθογραφικὴ μου αὐτὴ θέση, εἶχε δώσει ἀφορμὴ στὸ Γληνὸ, ὅταν τὴ διατύπωσα (ὄχι γιὰ πρώτη φορὰ) στὰ 1922, νὰ γράψῃ (δ.π., τ. 2, σ. 169), πὺς: «Ἡ ὑπάρξη τῆς καθαρεύουσας» εἶναι «γιὰ μᾶς ἕνας λόγος παραπάνω νὰ φύγῃ ἡ καθαρεύουσα... Γιὰ τὸν κ. Τρ... ἕνας λόγος νὰ ἐξακολουθοῦν νὰ βασανίζονται τὰ ἑλληνόπουλα». Ἀλλὰ τὰ ἑλληνόπουλα βασανίζονταν καὶ ἐξακολουθοῦν νὰ βασανίζονται ὡς σήμερα, ἐπειδὴ ἡ καθαρεύουσα ζεῖνε πάντα γλῶσσα σχολικὴ, χωρὶς νὰ ὑπάρξουν οἱ ὅροι νὰ τὴν παραμερίσωμε, διατηρήθηκε γλῶσσα σχολικὴ, τὸ ἑλληνόπουλο, ὅσο θὰ ἐπιμένωμε ν' ἀγνοοῦμε τοὺς ὄρους τῆς σημερινῆς σχολικῆς διδασκαλίας. Ἡ καθαρεύουσα ζεῖνε πάντα γλῶσσα σχολικὴ, τοῦ Δημοτικοῦ καὶ ὅταν ἀργότερα, στὰ 1926, διατηρήθηκε στὴν ἀνώτερη βαθμίδα του, αὐτὸ ἔγινε μὲ τὸ νόημα ποὺ τὴν εἶχαμε φυλάξει καὶ στὰ 1920: δὲ θὰ ἦταν πιά γλῶσσα τῆς διδασκαλίας οὔτε καὶ τῶν ἀναγνωστικῶν ἀλλὰ θὰ δινόταν εὐκαιρία στὸ μαθητὴ νὰ τὴν καταλαβαῖν διαβάζοντας κείμενά της.

τους και στις λεπτομέρειες ζήτημα που απαιτεί πρώτα πρώτα κάποια ειδική γλωσσολογική και εκπαιδευτική μόρφωση και που δύσκολα ισοφαρίζεται με διαίθεση ή και με πολύχρονη άκομη καλλιέργεια πρακτική της γλώσσας. Μιά πλατύτερη και προοδευτικότερη ματιά που μπορεί δίχως άλλο να έχουν οι στοχαστικότεροι απέναντι ειδικών σχολαστικών δε φτάνει για να κριθῆ ζήτημα που δὲν μπορεί να νοηθῆ ἀπεκλειστικά ἀπὸ τὴν ἀποψη τῆς εὐκολίας, καὶ μάλιστα τῆς εὐκολίας τῶν μεγάλων πού γράφουν. Ἡ ἔκκληση σ' αὐτοὺς τοῦ φίλου Καρθαίου, ἂν ἐμελλε νὰ πιᾶση, πολὺ φοβοῦμαι πὼς θὰ εἶχε ἐκπληχτικά ἀποτελέσματα. Vestigia terrent! Ἦδη χωρὶς καμιά ἔκκληση, ὅταν βγῆκε στὴ δημοσιότητα ἡ Γραμματικὴ τοῦ Ὀργανισμοῦ τοῦ ὑπουργείου Παιδείας, εἶδαμε διαλεχτὸ λογοτέχνη νὰ ξεσπαθῶνῃ σχολιάζοντας καὶ κατηγορώντας τὴ Γραμματικὴ, πού ἀπλοποίησε τάχα χωρὶς λόγο τὰ ἄμμοια σύμφωνα—δπου τὸ ἔκαμε—καὶ χάλασε ἔτσι τὴν προφορὰ τῆς ζωντανῆς γλώσσας, πού ξεχωρίζει τάχα τὰ δυὸ *μ* στὸ *νέμμα*, *ἄμμορφος* ἀπὸ τὸ ἓνα *μ* στὸ *αἷμα* (βλ. παραπ. ὑπόσημ. 18), καὶ ἀκόμη ν' ἀπορῆ γιατί νὰ φυλάγεται στὴ γλώσσα μας καὶ ἓνα κᾶν τονικὸ σημάδι, ἐνῶ δὲν ὑπάρχει τάχα καμιά ἀπολύτως ἀνάγκη³⁷).

Πρέπει ὅμως ἐδῶ νὰ θυμηθοῦμε καὶ κάτι ἄλλο. Ὅλοι ὅσοι δὲν ἐδιδαχτήκαμε στὸ σχολεῖο παρὰ τὴν καθαρεύουσα—καὶ ἐδῶ μπορούμε νὰ κατατάξωμε ἄφορα καὶ τοὺς νεώτερους, πού τοὺς πρόφτασε ἡ δημοτικὴ στὶς πρώτες τάξεις τοῦ Δημοτικοῦ, μὰ πού καὶ αὐτοὶ πῆραν συνήθως τὴ γραμματικὴ τους μόρφωση μὲ τὴν καθαρεύουσα—δὲν μποροῦν ν' ἀντικρίσουν στὴ σωστὴ τους ἔκταση τὶς δυσκολίες τῆς ὀρθογραφίας τῆς δημοτικῆς, καὶ ἐπομένως καὶ τὴν ἀποτελεσματικότερη γιαιτρεία. Ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος δὲν καταλαβαίνουν πόσο δύσκολο εἶναι γιὰ παιδιὰ Δημοτικοῦ νὰ ὀρθογραφήσουν μὲ περισπωμένη τὸ *παῦλα*, *πείνα*, *πείρα*, *ἀψίδα*, *παρὰμύθι* κτλ.³⁸) καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο, μπρὸς στὶς δυσκολίες πού βρίσκουν οἱ ἴδιοι νὰ ὀρθογραφήσουν γλώσσα πού δὲν τὴ διδάχτηκαν στὸ σχολεῖο, βλέπουν μεγαλύτερες τὶς δυσκολίες τῆς καὶ μεγαλοποιοῦν τὴν ἀνάγκη ν' ἀπλοποιηθοῦν ὅλα. Γιὰ ὅλους αὐτοὺς τοὺς λόγους φοβοῦμαι πὼς ἡ ἀνάθεση σὲ λογοτέχνες νὰ ταχτοποιήσουν τὴν ὀρθογραφία μας—μὲ ὅλο τὸ σεβασμὸ πού τοὺς ἔχω γιὰ τὸ δημιουργικὸ ἔργο τους—θὰ ἦταν ἀστοχία πού θὰ μᾶς ἔκανε συχνὰ νὰ θυμηθοῦμε τὸ ἀρχαῖο: *ne sutor ultra crepidam*. Ἐκαστος εἰς ὃ ἐκλήθη!

Ἐχομε ὅμως, ὅπως εἶδαμε, καὶ δευτέρη δυσκολία. Πρέπει νὰ συμφωνήσουν οἱ συγγραφεῖς σ' ἓνα ἀπλοποιημένο ὀρθογραφικὸ σύστημα, πιδ ἀπλοποιημένο μάλιστα ἀπὸ τῆς Γραμματικῆς. Ὁ παλιὸς συνάδελφος στὴ σύνταξη τῆς Γραμματικῆς ξαναγυρίζει στὴν ἰδέα του μὲ

37. Β. Ρώτα, Ὁ προφορικός μας λόγος, «Πρωΐα» 16.4.43: «Εἶναι μερικοὶ πού ἰοχυρίζονται πὼς, ἂν καταρτήσουμε τοὺς τόνους δὲ θὰ διαβάζονται πιά μὲ εὐκολία τὰ βιβλία ὅτε τὰ χειρόγραφα μας, γιατί δὲ θὰ ξέρουμε πιά πού νὰ τονίσουμε. Τὴν ἴδια γνώμη ἔχει κι ἡ ἐπιτροπὴ πού σύνταξε τὴν περίφημη Γραμματικὴ τῆς μικτῆς, γι' αὐτὸ ἐκράτησε ἓνα παλούκι, μὴν ὀξεῖα νὰ μπαῖν στὶς τονιζόμενες συλλαβές. Πόσο ἀστήρικτη εἶναι αὐτὴ ἡ γνώμη τὸ ἀποδείξαμε ἀρκετὰ στὰ προηγούμενα ἄρθρα μας. Ἀν ἡ γνώμη αὐτὴ ἦτανε σωστὴ, τότε καμιά γλώσσα δὲ θὰ μπορούσε νὰ διαβάζεται χωρὶς τόνους κι ὅμως ξέρουμε πὼς ὅλες οἱ γλώσσες τοῦ κόσμου γράφονται καὶ τυπώνονται χωρὶς τόνους καὶ διαβάζονται εὐκολώτατα».

38. Γιὰ τὸ ζήτημα αὐτὸ ἔκαμα διεξοδικότατα λόγο στὸ «Πρόβλημα τῆς ὀρθογραφίας μας», σ. 32 - 38, καὶ στὸ «Ἡ Ἀκαδημία καὶ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα», σ. 24α.

αισιοδοξία άπαραμείωτη και άξιοθαύμαστη, που ή πείρα τόσων χρόνων δέ νομίζω νά τή δικαιολογή. Τή δυσκολία αυτή τήν άναγνωρίζει άλλωστε και ό ίδιος: «Τα λογοτεχνικά σώματα *δύσκολα* θα μπορούσαν να μονοιάσουν.... Οι λογοτέχνες οι ίδιοι, όσοι έχουν κατορθώσει ν' αποχτήσουν ένα κάπως μεγαλύτερο αναγνωστικό κοινό, *δύσκολα* θα θυσιάσουν και έναν ακόμη αναγνώστη (δηλαδή αγοραστή), που θα μπορούσε να παραξενευτεί με κάπως τολμηρότερους ορθογραφικούς νεοτερισμούς ... Το πράγμα είναι σχεδόν απελπιστικό για την ώρα».

Και όμως ή λαχτάρα του φίλου για τήν ορθογραφική άναταραχή και άπλοποίηση και ό εύσεβής πόθος για αυτήν τρέφουν τήν αισιοδοξία: «*Θα* μπορούσε να γίνη κάτι για να ετοιμαστή ο δρόμος...»—«*αν* ενώνονταν ένας μεγάλος αριθμός από τους δόκιμους λογοτέχνες μας»—«*Πρέπει* να κάνουμε μια καινούργια σύμβαση και να βρεθί ήνας τρόπος να συμφωνήσουμε και να τήν παραδεχτούμε όλοι». Εύφρόσυνο έπιχείρημα είναι γι' αυτόν ή προσπάθεια τής «Έταιρείας τών Έλλήνων λογοτεχνών», που μέ τόν «Καταστατικό» τής «*χάρτη*» κανόνισε πολλά πράματα και «το σπουδαιότερο σημείο», καταργούσε τά πνεύματα και τούς πολούς τόνους. «Ο *Χάρτης* αυτός «*θα* τυπώνόταν» και «*θα* υπογράφόταν» και «*θα* κυκλοφορούσε». «Μα ήρθε ο πόλεμος,... και ματαίωσε όλην εκείνη τήν καλή προσπάθεια».

Έδω όμως έχω τήν έντύπωση πώς ή ξέχειλη αυτή αισιοδοξία είναι υπερβολικά άδικαιολόγητη. Ο πόλεμος έμπόδισε να... δειχτή ή άποτυχία τής προσπάθειας' αυτή ήταν όμως προκαθορισμένη. Οι σχετικές συζητήσεις είχαν γίνει στήν Έταιρεία τήν άρχή του 1939 και τό Φεβρουάριο τής ίδιας χρονίας είχε κυκλοφορήσει τό προσχέδιο, ό «Καταστατικός *χάρτης*». «*Αν* μέσα σ' έναμση χρόνο δέν προχώρησαν καθόλου τά πράματα, αυτό έγινε, νομίζω, έπειδή δέν μπορούσε να γίνη συμφωνία. Για τό σπουδαιότερο άλλωστε μέρος τής άπλοποίησης, τήν τονική, ούτε λόγος νά γίνεται. Τό είχα προβλέψει δυό χρόνια νωρίτερα, όταν έγραφα στό άρθρο «Πρός γραμματική ένοποίησης;»³⁹):

«Σημαντικότερη βέβαια ή μεταρρύθμιση του τονικού μας συστήματος, καθώς έχω τονίσει συχνά. Έδω όμως δέ φαίνεται πιθανό και εύκολο ν' άποφασίσουν άρκετοί λογοτέχνες νά μεταχειρίζονται στα δημοσιεύματά τους μεταρρυθμισμένη ορθογραφία—έκτός αν συναποφασίζονται αυτό μαζί με μερικούς έκδοτικούς οίκους. Άλλιώς μόνο μία εύχή θά μπορούσε νά διατυπωθί προς τήν Κυβέρνηση για νά έγκαινιαστή ή τονική μεταρρύθμιση από τό Δημοτικό σχολείο». Ζητήθηκε και αυτή στήν άρχή του 1940 από τήν Κυβέρνηση, μα δέν έφερε, όπως είδαμε, άποτελεσμα.

Τό Προσχέδιο ύποχρέωνε άλλωστε τούς λογοτέχνες που θά τό ύπόγραφαν: «Αποφασίζουμε να τυπώνουμε τα βιβλία μας μ' αυτό (το απλοποιημένο) τονικό σύστημα, μόλις βρεθεί τυπογραφείο που νάχει τέτια στοιχεία (μιά κουκκίδα). Μα και αυτό ήταν εύκολο νά μαντέψη κανείς πώς δέν μπορούσε νά πραγματοποιηθί. Γι' αυτό έγραφα στήν Έταιρεία Λογοτεχνών, όταν έλαβα τό Προσχέδιό τής, στις 10 Φεβρουαρίου 1939: «*Θά* εύχόμουν ν' άποφασίσουν πραγματικά οι Έλληνες συγγραφείς τή ριζική άπλοποίηση του τονικού μας συστήματος. Μα τό «*μόλις* βρεθί τυπογραφείο» είναι όρος άκατηλός, που μεταθέτει τήν άπόφαση και τήν

39. Νεοελληνικά Γράμματα, 1937 άριθμ. 14.

«εὐθὺν σὲ ξένους ὤμους. Ἄν ἀποφασιστῆ πραγματικά τὸ πρᾶμα, θὰ βρεθῆ καὶ τὸ τυπογραφεῖο, καὶ μάλιστα περισσότερα ἀπὸ ἓνα». Καὶ ἀλλῆθαι, καὶ τὸ τυπογραφεῖο βρέθηκε γιὰ τὸ περιοδικὸ «Κλωστοϋφαντουργικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία» (1943) καὶ ἄλλους, πού ζήτησαν νὰ ἐφαρμόσουν τὴν τονικὴ μεταρρύθμιση μὲ τὴν κουκκίδα ⁴⁰).

Νομίζω πὼς δὲν εἶναι χωρὶς ἐνδιαφέρον γενικότερο τὸ Ὑπόμνημα γιὰ τὴν τονικὴ μεταρρύθμιση ποὺ εἶχε ὑποβάλει τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1939 ἢ Ἐπιτροπὴ τῆς Γραμματικῆς στὸν πρῶτον υπουργό. Τὸ παραθέτω ἐδῶ. (Ὁλα τὰ σχετικὰ μὲ τὴν ἱστορίαν τῆς Γραμματικῆς θὰ δημοσιευτοῦν μαζί, ὅταν τύχη εὐκαιρία).

Ἐπόμνημα τῆς Ἐπιτροπῆς τῆς σχολικῆς Γραμματικῆς γιὰ τὴν ἀπλοποίησιν τοῦ τονικοῦ συστήματος

Ἡ Ἐπιτροπὴ γιὰ τὴ σύνταξιν τῆς σχολικῆς Γραμματικῆς τῆς δημοτικῆς, πρὶν προβῆ στὴ σύνταξιν τῶν ἀπαραίτητων τονικῶν κανόνων, ἔχοντας ὑπόψιν πὼς αὐτοὶ εἶναι βᾶρος δυσκολοβάσταχτο τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας καὶ ἀποτελοῦν τὴ μεγαλύτερη δυσκολίαν τῆς ὀρθογραφίας μας, ἀπευθύνεται στὸν κ. Πρόεδρον καὶ ὑπουργὸ τῆς Ἐθνικῆς Παιδείας καὶ τὸν παρακαλεῖ νὰ κρίνῃ ἂν δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ρυθμιστῆ σήμερα ἢ νεοελληνικὴ ὀρθογραφία χωρὶς τὰ πνεύματα καὶ τὴν ποικιλίαν τῶν τριῶν τονικῶν σημαδιῶν, τὴν ὀξεῖαν, τὴν περισπωμένην καὶ τὴ βαρεῖαν.

Ἡ ἀνάγκη νὰ μεταρρυθμιστῆ ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτῆ ἡ σχολικὴ μας ὀρθογραφία μὲ μιὰ ριζικὴ ἀπλοποίησιν γίνεται φανερὴ ἀπὸ τοὺς ἀκόλουθους λόγους:

1. Ἡ ποικιλία τῶν τριῶν τόνων, καθὼς καὶ ἡ διατήρησις τῶν δύο πνευματῶν, δὲν ἐξυπηρετεῖ κανένα πραγματικὸ σκοπὸν καὶ καμιά γλωσσικὴ ἢ ὀρθογραφικὴ ἀνάγκη.

2. Ἡ διδασκαλία τοῦ σημερινοῦ τονικοῦ συστήματος ἀπαιτεῖ *πληθὺς κανόνες καὶ συχνὰ ἀράδιασμα ἀπὸ ἐξαιρέσεις ποὺ δύσκολα τὰ θυμούνται* καὶ τὰ ἐφαρμόζουσι παιδεῖα καὶ μεγάλοι, ἂν καὶ γιὰ αὐτὰ ἀφιερῶνται τὸ σχολεῖο μεγάλου μέρους ἀπὸ πολῦτιμες ὥρες. Περισσότερον ἀπὸ τὸ ἓνα τρίτον τῶν κανόνων τῆς δημοτικῆς ἀναφέρονται στὸς τόνους καὶ στὰ πνεύματα, καὶ συνοδεύονται συχνὰ ἀπὸ δυσκολοθώμητες ἐξαιρέσεις.

3. Τὴν τονικὴν μεταρρύθμισιν τὴν ἔχουν ἀπὸ καιροῦ κρίνει ἀναγκαῖα ὁμοθυμα καὶ ἐπανειλημμένα οἱ δημοδιδάσκαλοι καὶ ἄλλοι ἀκόμη ἐκπαιδευτικοὶ λειτουργοί.

4. Τὴν ἀνάγκη γιὰ τὴν τονικὴν μεταρρύθμισιν τὴν αἰσθάνονται ὅλοι καὶ περισσότερον οἱ κύκλοι τῶν λογοτεχνῶν καὶ ἄλλων διανοουμένων.

5. Ἡ τονικὴ μεταρρύθμισιν μέλλει νὰ ἔχῃ μεγάλην σπουδαιότητα καὶ πολυπλοκότητα γιὰ τὴν τυπογραφίαν. Ἐνῶ λ.χ. μιὰ κᾶσα τυπογραφείου γεωμανικοῦ χρειάζεται 1/3 μόνον γράμματα, ἡ ἑλληνικὴ ἔχει σημεῖα περισσότερα ἀπὸ 180 θέσεις γιὰ τὰ διάφορα ψηφία καὶ τὰ πολυποικίλα σημάδια μὲ τοὺς συνδυασμοὺς των, ἐνῶ θὰ ἔφταναν μόνον 58. Περισσότερον ἀπὸ 120 εἶναι περιττά.

Ἡ πολυτέλεια αὐτῆ τῆς σημερινῆς ἑλληνικῆς τυπογραφικῆς κᾶσας δυσκολεῖ καὶ ἐπιβαρύνει τὴ στοιχειοθεσίαν, πολλαπλασιάζει τυπογραφικὰ λάθῃ καὶ διορθώσεις, δυσκολεῖ ἔτσι καὶ τὴν χρῆσιν τῆς λινοτυπίας καὶ δημιουργεῖ καὶ ἀπὸ οικονομικῆς ἀποψη δυσανάλογα ἐξοδα καὶ σπατάλην.

Οἱ ἀρχαῖοι Ἑλληνες δὲ μεταχειρίζονταν τονικὰ σημάδια ὅταν ἔγραφαν. Αὐτὰ καθιερώθηκαν ἀργότερα καὶ ἡ χρῆσιν τους γενικεύθηκε μόνον στὸν 9 αἰῶνα μ. Χ.

7. Γιὰ τὴν μεταρρύθμισιν τοῦ σημερινοῦ συστήματος τόνων καὶ πνευματῶν δὲν ἀντιτάχθηκαν ὡς τώρα *ἐπιχειρήματα ἀξία λόγου*, οὔτε καὶ ὑπάρχουν. Ἀκόμη καὶ ὁ τόσο συντηρητικὸς καθηγητῆς τῆς γλωσσολογίας Γ. Χατζιδάκις ζήτησε ὁ ἴδιος, καὶ στὰ 1911 καὶ ἀργότερα στὴν Ἀκαδημία, στὰ 1929, ν' ἀπλοποιηθῆ τὸ τονικὸ σύστημα τῶν διδασκτικῶν τοῦ Δημοτικοῦ σχολείου, μὲ τὴν κατάργησιν τῆς ποικιλίας τῶν τριῶν τόνων καὶ τῶν δύο πνευματῶν.

40. Τὴν δυσκολίαν τὴν εἶχε προβλέψει ἄλλωστε καὶ ἐκφράσει ὁμότερα ὁ Γληνός, ὁ.π.τ. 1, σ. 247: «Μόνον τὸ Κράτος θὰ λύσῃ τὸ τονικὸ ζήτημα. Ὅπου μπαίνουν συμφέροντα στὴ μέση δὲν ἔχει ἄλλο δρόμον».

Τὸ νέο τονικό σύστημα θὰ ἔπρεπε νὰ περιορίσῃ τοὺς τρεῖς τόνους σ' ἓνα τονικό σημάδι. πού νὰ σημειώνεται σέ κάθε λέξι, στήν τονισμένη συλλαβή εἴτε καί στίς μονοσύλλαβες, ὅλες ἡ μέρος τους, εἴτε ἐξαιρώντας τίς μονοσύλλαβες. Τὰ δύο πνεύματα δὲ θὰ σημειώνονταν καθόλου.

Ἡ τονική αὐτή ἀπλοποίηση ἀποβλέπει πρῶτα πρῶτα στή δημοτική. ἀλλά θὰ μπορούσε πολὺ καλὰ νὰ ἐφαρμοσθῆ καί στήν καθαρεύουσα, ἀν-
 ὄχι συγχρόνως, ἀργότερα.

Τ' ἀρχαία ἑλληνικά θὰ ἐξακολουθήσουν φυσικά νὰ διδάσκονται καί νὰ γράφονται ὅπως ὡς τώρα, μετ' ἡ συνθιτισμένη γνωστὴ ὀρθογραφία τους.

Τὸ σημερινὸ μας τονικό σύστημα, ἀν καί τόσο ἀναχρονιστικὸ πιά γιὰ λαὸ σημερινό, κατόρθωσε νὰ διατηρηθῆ ὡς τίς μέρες μας μόνο ἀπὸ ἀποχτημένη ταχύτητα, πού συμμαχεῖ μετ' ἡν παντοδύναμη συνήθεια τοῦ ματιοῦ. Ἀκριβὸς ὅμως μετ' ὅ νὰ πρωτοεφαρμοσθῆ στὸ Δημοτικὸ σχολεῖο δὲν πρόκειται νὰ ἐνοχλήσῃ ὄριμους πολίτες στίς γραφικὰς τους συνήθειας καθὼς ἡ τονική ἀναγκάση νὰ ἐγκαταλείψουν τόσο βαθιὰ ριζωμένη συνήθεια καθὼς ἡ τονική.

Ἄν ὅμως εἶναι τόσο ἐπιταχτική ἡ ἀνάγκη ν' ἀπλοποιηθῆ τὸ τονικό μας σύστημα, δὲν εἶναι οὕτε εὐκόλο οὕτε σκόπιμο νὰ περιμένωμε τὴ λύση του ἀπὸ αὐτομικὰς πρωτοβουλίας συγγραφέων.

Μένει *μοναδικὴ λύση* νὰ πάρῃ τὴν πρωτοβουλία τὸ Κράτος, καθιερώνοντας τὸ ἀπλοποιημένο τονικό σύστημα πρῶτα στὸ Δημοτικὸ σχολεῖο, στ' ἀναγνωστικὰ καί ἄλλα διδαχτικὰ τῆς δημοτικῆς.

Σὲ λίγο ἢ ἀργότερα θὰ μπορούσε νὰ ἐφαρμοσθῆ στὴ Μέση παιδεία καί στήν καθαρεύουσα.

Ὁ πρόεδρος τῆς Ἐπιτροπῆς

Μ. Τριανταφυλλίδης

Τὰ μέλη: Κ. Καρβαῖος, Θρ. Σταύρου, Ἀχ. Τζάρτζανος

Ὁ κ. Β. Φάβης δέχεται τὴν τονική μεταρρύθμιση μόνο γιὰ τίς δύο πρῶτες τάξεις τοῦ δημοτικοῦ σχολεῖου *).

11. Δύο ὀρθογραφίες τῆς δημοτικῆς ;

Ἔρχομαι τώρα στὸ κυριότατο, πού «τὸν ἅπαντα νικᾷ λόγος»: Καί ἀν τυχόν συμφωνοῦσαν οἱ λογοτέχνες σ' ἓνιαῖο ὀρθογραφικὸν σύστημα, διαφορετικὸ ἀπὸ τῆς Γραμματικῆς — πού δὲ θὰ συμφωνοῦσαν — αὐτὸ θὰ ἦταν ὄχι μόνον ἄσκοπο παρά καί ἐπιζήμιο, γιὰτί θὰ γεννοῦσε χάσμα ἀδικαιολόγητο καί ἀσυγχώρητο πρὸς τὴ σχολικὴ ὀρθογραφία, πού, καθὼς εἶδαμε, δὲν μπορεῖ σήμερα νὰ μετακινηθῆ πρὸς βάση πιὸ ἀπλή.

Εἶναι, τὸ εἶδαμε, χωρὶς ἄλλο καθέννας ἐλεύθερος νὰ ἔχῃ τίς ιδέας του γιὰ τὴν ὀρθογραφία καί νὰ ὀρθογραφή ἀκόμη, ἀν τοῦ ἀρέσῃ, ὅπως θέλει. Εἶναι αὐτὸ καί φυσικόν, ὡς ἓνα σημεῖο, ὅσο δὲν ἐπιβλήθηκε ἀκόμη.

41. Τὸν ἴδιο περίπου καιρὸ (τέλος Δεκεβρίου 1938) εἶχε ζητήσει καί ἡ Ἐταιρεία τῶν λογοτεχνῶν ἀπὸ τὸν πρωθυπουργὸν τὴν τονική μεταρρύθμιση μετ' ὀμόνημα: «Μόνον μετ' ἡν ἀπλοποίηση τοῦ τονισμοῦ ἡ ἐκπαίδευση θὰ κερδίσῃ τεράστια. Ἀπὸ τὰ δώδεκα χρόνια πού μένει τὸ παιδί στὸ σχολεῖο, τὰ τρία χωρὶς ἄλλο πηγαίνουν γιὰ νὰ μάθῃ τοὺς λαβύρινθους τοῦ τονισμοῦ καί τῶν μακρῶν καί διχρῶνων, πού ἄλλως τε ποτὲ δὲ μαθαίνει καλὰ, ὅπως καί κανεὶς μας δὲν τοὺς ἔχει μάθῃ. Ὁ τονισμός, οἱ περιπωμένες, οἱ βαρεῖες, καί οἱ δασεῖες, ἐφεύρεση τῶν ἀλεξανδρινῶν γραμματικῶν πού μόνο κατὰ τὸν 9ο μετὰ Χριστοῦ αἰῶνα ἐφαρμόστηκε στὴ γραφόμενη ἑλληνική, ἦταν ἐντελῶς ἀγνωστος στὴν ἀρχαία Ἑλλάδα. Καί δὲν ἔχει καμιά λογικὴ δικαιολογία, παρά μόνον ὅτι στέκει σὰν πυκνὴ σειρά συμπτωμάτων στὸν ἀγῶνα τῶν παιδιῶν μας νὰ μορφωθοῦν καί νὰ μάθουν».

δλοκληρωτικά ένα ξεγκυρο σύστημα και όσο λείπει ένα Λεξικό ὀρθογραφικό, και δὲν τονώνεται ἔτσι περισσότερο ἢ συνειδηση πὼς και ἡ ὀρθογραφία τῆς νέας γλώσσας εἶναι κάτι πού πρέπει νά ἐνώνη. Ἀπό τὸ σημεῖο ὅμως αὐτὸ νά καταλήξωμε σὲ ὀρθογραφία λογοτεχνική, διαφορετική ἀπὸ τῆ σχολική και τὸ σύστημά της και νά προπαγανδίζωμε γιὰ αὐτὴν εἶναι ἀναχρονισμὸς και σύνθημα διασπαστικό.

Τὸ πρῶτο και κύριο εἶναι χωρὶς ἄλλο νά ταχτοποιήσωμε ἐπιτέλους τὴν ὀρθογραφία μας, νά ξεφύγωμε τὴν ἀναρχία—στάδιο πού οἱ γλώσσες τῶν μεγάλων εὐρωπαϊκῶν ἐθνῶν τὸ παρουσιάζαν μόνο σὲ περασμένους πιά αἰῶνες— ν' ἀποχτήσωμε ένα σύστημα ξεγκυρο γραφῆς, ἀναγνωρισμένο ἀπὸ ἀνώτατη ἐκπαιδευτική ἀρχή. Εἶναι λοιπὸν ξεῖω ἀπὸ κάθε λογική, τῆ στιγμή πού πᾶμε νά κατορθώσωμε αὐτὸ, νά ξεναζητοῦμε νά διασπάσωμε τὴν ἐνότητα και νά ξεναδιχάσωμε τὴν ὀρθογραφία μας, γιὰ τὴ βᾶση της δὲν εἶναι ὅσο θὰ θέλαμε ριζοσπαστική και θὰ ἔπρεπε τάχα νά γράφωμε τὸ *πολι* μὲ *ι* και *νεοτερίζω* μὲ *ο* κατὰ τὸν ένα, *ἄλος*, *γρόμα* μὲ ἀτάλα σύμφωνα κατὰ τὸν ἄλλο, *πλαίω* μὲ *αι* σύμφωνα μὲ τὸ Προσχέδιο τῶν λογοτεχνῶν, *κιτάζω* μὲ *ι* ἢ *δ*, τὶ ἄλλο ἀρέσει στὸν καθένα μας. Θὰ εἶχαμε ἔτσι ἀναπόφευγα νέες μπερδεψιές στὴν καθημερινὴ πράξη τοῦ ἀναγνωστικοῦ κοινοῦ και τῶν διαφορῶν ἐκδοτῶν, και μεγαλύτερη ἀβεβαιότητα τῶν μαθητῶν, σ' ἐποχὴ πού κοιτάζομε πὼς νά συγκλίνουη και νά σβῆσουν οἱ διαφορὲς πρὸς ρυθμισμένη ἐνότητα.

Στὴν παιδικὴ φιλολογία ἰδιαίτερος, μὲ τ' ἀκαθόριστα ὀριά της ὅσο προχωροῦμε σὲ ἀνώτερες ἡλικίες, θὰ εἶχαμε τότε τὶς χειρότερες μπερδεψιές και ἀνακατασούρες, σὰ νά μὴν ἔφταναν οἱ σημερινὲς γλωσσικὲς και οἱ ἄλλες ἀντιθέσεις πού χωρίζουν. Ὅλα τ' ἄλλα εἶναι πολιτικὴ πού ἀντικρίζει τὸ μέλλον· δὲν ἀνταποκρίνεται σὲ ἀντικειμενικὸ ἀντιμετώπισμα τῆς σημερινῆς παιδείας μὲ τὶς ἀνάγκες της· και θὰ ἔπρεπε ὅποιος γράφει και ἐνδιαφέρεται γιὰ τὴν κοινὴ γλώσσα νά διπλοσυλλογιστῆ τὴν εὐθύνη πού ἔχει και ὁ ἴδιος γιὰ τὴ διαμόρφωση τῆς κοινῆς ὀρθογραφίας. Τῆ δικαιολογία πὼς στὴ λογοτεχνικὴ ὀρθογραφία θ' ἀπλουστεύαμε περισσότερο ἀκόμη, δὲν τὴ βρίσκω ἀρκετῆ. Τὸ ὅτι ἔχομε ἀκόμη γλωσσικὸ ζήτημα δὲν μπορεῖ νά τὸ ἀγνοοῦμε, οὔτε μπορεῖ νά κάνωμε πὼς δὲ βλέπομε τὶς ἐκπαιδευτικὲς ἀνάγκες τῶν σημερινῶν μαθητῶν και τῆς σχολικῆς ὀρθογραφίας.

Ἡ ὀρθογραφία τῆς κοινῆς ἐθνικῆς γλώσσας ἔχει κατ' ἐξοχὴν χαρὰχτήρα κοινωνικὸ και μποροῦμε νά ποῦμε γιὰ αὐτὴν—και μὲ περισσότερο δίκαιο—δ, τὶ ἔγραφε στὰ 1868 ὁ Björnson λίγο πρὶν ἀπὸ ένα Σκανδιναβικὸ γλωσσολογικὸ συνέδριο, πού ζήτησε νά μεταρρυθμίσῃ συμπλησιαστικὰ τὶς ἐθνικὲς ὀρθογραφίες τῶν τριῶν συγγενικῶν λαῶν: «Ἡ ὀρθογραφία εἶναι ἰδιοκτησία ὄλων, κοινὴ ὑπόθεσις· ένα γεφύρι πού πάει ἀπὸ τὸν ένα στὸν ἄλλο, δὲν μποροῦμε νά τὸ μετατρέπωμε κατὰ πού μας καπνίσῃ»⁴²). Γι' αὐτὸ νομίζω πὼς και οἱ τελευταῖες προτάσεις τοῦ ἀγαπητοῦ Καραβαίου, μαζὶ μὲ ὅσες καιροφυλαχτοῦν νά ἔρθουν ἀπὸ πίσω τους, ἀφοῦ μάλιστα διαπιστώθηκε πόσο δύσκολο εἶναι νά συμφωνήσουν οἱ λογοτέχνες (δχι κᾶν «ὄλοι οἱ δημοτικιστᾶδες»), ἔρχονται κάπως ἀργά, μὲ μοναδικὸ ἀποτέλεσμα νά ἐγκαινιάσουν τὸ δῖχασμὸ τῆς κοινῆς ὀρ-

42. Burgun, Le développement linguistique en Norvège depuis 1814, τ. II* Ὄσλο 1914, σ. 90.

θογραφίας και νά τορπιλλίσουν—άν θά πετύχαιναν— τό έργο τής Γραμματικής.

Ίσως πη κανείς : Μά γιατί δλη αϋτή ή φσσαρία ; Τί πειράζει έπιτέλους άν σέ δσα άπλούστεψε ήδη ή Γραμματική και σέ δσα άλλα καθόρισε πολύ καλά, προχωρήσωμε έμεις ώς «πρωτοπόροι» και σέ μερικές άλλες άπλοποιήσεις, έτοιμάζοντας τήν αυριανή όρθογραφία ; Τόσο μεγάλο θά είναι τό κακό άν γράφωμε, με ι στο τέλος, τό βράδι, τό στάχι και με άλλα σύμφωνα *Σάβατο* και *Σαδουκαϊος* ;

Τό πράμα δέν είναι ώστόσο τόσο άπλό όσο φαίνεται. "Η θά είναι για τήν όρθογραφία ή Γραμματική τοϋ 'Οργανισμού καθοδηγητική και δεσμευτική ή δέ θά είναι. "Αν δέν είναι σέ όλα, όπως προσπαθει νά τήν καταστήση ό άλλοτε συνεργάτης στη σύνταξή της, τό κήρυγά του δέ θά πιάση μόνο για δσα αυτός ύποστηρίζει στο τελευταίο του άρθράκι, πώς δέν πρέπει νά μάς είναι «τυφλοσοϋρτης», παρά θά πιάση πρώτα στο «μήν τήν ακολουθήτε» επειδή είναι καθυστερημένη και γεμάτη πισωδρομίσματα, καθώς και στην άπολυτρωτική έντύπωση που άφηνει ή διακήρυξη αϋτή, πώς δέν είναι ανάγκη νά βασιζεται κανείς στη Γραμματική. (Αϋτό είναι πολύ πιό εύκολο για τόν καθένα—ιδίως σ' έμας, όπου πολλοί βαριούνται και κουράζονται ν' άποτελειώνουν ένα βιβλίο και προτιμούν τόν «ήσσανα» κόπο. 'Αντίς νά συλλογίζεται κανείς και νά θυμάται τί πρέπει ν' άπλοποιήση από τη Γραμματική, τό *τέσσερις* ή τό *μοιρολόγι*, και πώς νά τό γράψη σύμφωνα με τό νέο «τυφλοσοϋρτη», πολύ πιό άπλό νά αναζητήση μόνος του νέους δρόμους άπλοστεμένων. "Ετσι θά μπορέσουν νά βγουν νέοι «Καταστατικοί χάρτες»—γιατί μόνο ένας ;— δηλαδή, για νά τό ποιμε καθαρά, νέοι «τυφλοσοϋρτες»). "Εχω άλλωστε ν' αναφέρω για δ,τι λέω έδω ένα σχετικό περιστατικό. Λίγες μόνο έβδομδες άφου είχε κυκλοφορήσει ή Γραμματική, ήρθε και με βρήκε γνώριμός μου διευθυντής περιοδικού, για νά μιλήσωμε για τό περιεχόμενο του και τη γλώσσα του. 'Επειδή μου παρουσίασε και πλήθος άπορίες για τήν όρθογραφία που θά έπρεπε ν' ακολουθήση του είπα : «Δέν τά βλέπεις καλύτερα στη Γραμματική που έβγαλε τώρα τό 'Υπουργείο !» 'Η άπάντησή ήταν : «Αϋτή ! Είναι συντηρητική». — «Τί έχει ;» ρώτησα. — «Δέν τήν είδα. Αϋτό λένε». Οϋτε και είχε σκοπό νά τήν έπαιρνε στα χέρια του είχε προτιμεί ή φήμη του πισωδρομίσματος του άγαπητοϋ φίλου, και είχε πιάσει γερά ή ρετινιά. 'Από μένα ζητούσε πρόθυμα ό γνώριμός μου συμβουλές για τήν όρθογραφία, δχι όμως και από τη Γραμματική τών «άνθρώπων του 'Υπουργείου». Οϋτε και ήξερε νά μου πη παραδείγματα τής συντηρητικότητάς της' οϋτε βράδυ οϋτε *Σαδουκαϊους* οϋτε *είχε φερθή*. Τό μόνο ήταν ή ύποταχτική.

Δέν πιστεύω νά χρειάζονται και άλλες μαρτυρίες. Οι άθώες προτάσεις για τό *τέσσερις* και τό *Σάβατο* και δσα άλλα, που δέν έξασφαλίζουν καν τή συμφωνία τής λογοτεχνίας, έρχονται κατόπιν έορτής, για νά ανακόψουν τήν άποδοχή τής Γραμματικής και νά καλλιεργήσουν τήν άναρχία στην όρθογραφία τής κοινής γλώσσας *) .

43. Καλό είναι νά προσέξωμε έδω πώς τό κήρυγμα τοϋ φίλου Καρθαίου παρουσιάζεται με διαφορετική τη βάση του από εκείνου που είχε διατυπώσει παλιότερα ό Γληνός. 'Η πρόταση εκείνου ήταν—σ' έποχή που ή σχολική δημοτική είχε άπομείνει κάπως έκθετη—νά συμφωνήσουν πρώτα στις μικρές σχετικά μεταρρυθμίσεις, δλοι όσοι γράφουν τη δημοτική για νά ταχτοποιή ή άναρχία τής όρθογραφίας και νά πειστή έπειτα και τό Κράτος. Κρινόταν δηλαδή αϋτονόητο πώς

12. Παραсуαγωγές και άτομισμός

Ἡ ἐνότητα τῆς σχολικῆς μετὴν ἐξωσχολικῆς ὀρθογραφίας, πού δὲν ἀφήνει θέση γιὰ διπλῆς λύσεις καὶ ἐνέργειες, γιὰ παραсуαγωγές καὶ μισές θουλείες, ἦταν ἐξαρχῆς στὴ σκέψη μου, μόλις παρουσιάστηκαν στὰ τελευταῖα χρόνια περιστατικά πού ἀποζητοῦσαν μιὰν διευκρίνιση καὶ ἀπόφαση. Πρώτη τέτοια εὐκαιρία ἦταν δταν μοῦ ζητήθηκε, ὅπως ἐξήγησα παραπάνω (κεφ. 4), ἀπὸ διάφορους λογοτέχνες νὰ τοὺς βοηθοῦσα μ' ἕναν Ὀδηγὸ γραμματικὸ (δηλαδὴ μιὰ ἐπιτομωτάτη Γραμματικὴ) στὴ γραμματικὴ καὶ ὀρθογραφικὴ ρύθμιση τῆς γλώσσας μας. Εἶχα ἀρχίσει νὰ τὴ συντάσσω δταν συστήθηκε ἀπὸ τὸ ὑπουργεῖο τῆς Παιδείας ἡ Ἐπιτροπὴ γιὰ τὴ σύνταξη τῆς Νεοελληνικῆς Γραμματικῆς, καὶ δταν αὐτὴ ἄρχισε τὶς ἐργασίες τῆς, ἔγραψα ἀμέσως (ἀρχές τοῦ 1939) πρὸς τὴν Ἐπιτροπὴ τῶν λογοτεχνῶν πού μοῦ εἶχε δώσει τὴν ἐντολή, ἀπαρτισμένη ἀπὸ τοὺς κ. κ. Κ. Παράσχου, Α. Τερζάκη καὶ Γ. Θεοτοκά, γιὰ νὰ τοὺς δηλώσω πὼς ἔπρεπε γιὰ τὴν ὥρα νὰ περιμένουν νὰ ἐκδοθῆ ἡ Κρατικὴ Γραμματικὴ καὶ ὅτι ἐξάπαντος ὡς πρὸς τ' ὀρθογραφικὸ μέρος θὰ περίττεινε πιά ξεχωριστὴ ρύθμιση :

«...Εἶχα ἀρχίσει νὰ ἐτοιμάζω τὴν ἐργασία πού θὰ σὰς ὑπόβαλλα, δταν σὸ μεταξὺ μεσολάβησε ἡ ἀνάθεση τῆς Σχολικῆς Γραμματικῆς. Ἀποτέλεσμα ἦταν, καθὼς εἶχα ἀμέσως ἀνακοινώσει σὲ μερικὸς ἀπὸ σὰς, ν' ἀφιερῶθῶ ἀμέσως ἀποκλειστικά στὴ σύνταξί τῆς, πού ἐπέγει. Ὅταν θὰ τελείωνε αὐτὴ, θὰ βλέπαμε τί θὰ χρειαζόταν ἀκόμη νὰ γίνῃ σχετικὰ μετὸ αἰτήμα σας.

Γιατὶ εἶναι φανερὸ πὼς ἡ ρύθμιση τῆς σχολικῆς δημοτικῆς ἀπὸ τὸ Κράτος δὲν μπορεῖ παρά νὰ βοηθήσῃ καὶ γενικότερα τὴ γραμματικὴ ἐνοποίηση τῆς δημοτικῆς καὶ εἶναι ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος φανερὸ πὼς ἡ Γραμματικὴ ἐνοποίηση πού θὰ ἐπιχειροῦνταν ἀπὸ ἄλλο κύκλο θ' ἀντιμαχόταν, γενικότερα ἰδωμένη, τὴ ρύθμιση τῆς δημοτικῆς, ἂν ἦταν νὰ γίνῃ αὐτὸ σὲ διαφορετικὴ βάση. Ἀναλυτικότερα θὰ εἶχα νὰ πῶ δτι ἀφοῦ δημοσιεῖτὴ ἡ Γραμματικὴ τῆς σχολικῆς δημοτικῆς—πού θ' ἀναφέρῃ δὲ ἀρκετὰ σημεῖα ξεχωριστὰ καὶ τὴν ἰδιαιτέρη ἐνδεχομένως λογοτεχνικὴ χρῆση—θὰ φανῆ ἂν θὰ χρειαστὴ νὰ κωδικοποιηθῆ ἰδιαιτέρα ἕνας Γραμματικὸς ὀδηγὸς σύμφωνα μ' ἐκεῖνο πού εἶχατε ζητήσει. Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, ἐνῶ στὸ ζήτημα τῶν γραμματικῶν τύπων δὲ νομίζω, ἀπὸ πρὶν τουλάχιστο, ὑποχρεωμένη τὴ λογοτεχνία ν' ἀκολουθήσῃ τὴ σχολικὴ ρύθμιση—ὅσο αὐτὴ δὲ λογάρισε ἀρκετὰ ὅ,τι ἐκείνη, ἡ λογοτεχνία, καθιέρωσε—στὸ ζήτημα τῆς ὀρθογραφίας νομίζω πὼς χωρὶς ἄλλο δὲ θὰ ἦταν ὡσὸ νὰ ἐπιδιωχθῆ ἀπὸ τὴ λογοτεχνία ἐνοποίηση σὲ διαφορετικὴ βάση ἀπὸ τὴν κρατικὴ, ἀφοῦ τὸ περιστατικὸ αὐτὸ θὰ ὑπονόμειε τὴν ἔννοια τῆς ἐνοποίησης. Θὰ εἶχε τὸ λόγο του μόνο ἂν ἐπιδιωχθῆ κάτι πολὺ σημαντικὸ, λ.χ. νὰ καθιερωθῆ ἀπὸ τοὺς λογοτέχνες ἕνα ριζικὰ ἀπλοποιή μένο τονικὸ σύστημα...».

Τὸ ἴδιο ζήτημα παρουσιάστηκε λίγο ἀργότερα, μόλις εἶχαν ἀρχίσει νὰ προχωροῦν οἱ συνεδρίες τῆς Ἐπιτροπῆς γιὰ τὴ σύνταξη τῆς Νεοελληνικῆς Γραμματικῆς. Ἔλαβα τότε ἀπὸ τὴν Ἐταιρεία τῶν Ἑλλήνων λογοτεχνῶν τὴν πρόσκληση νὰ λάβω μέρος σὲ συσκέψεις γιὰ νὰ κανονισθῆ ἡ ὀρθογραφία τῆς δημοτικῆς. Τὴν ὥρα πού τὸ Κράτος εἶχε πιά πάρει τὴν πρωτοβουλία καὶ πού μᾶς εἶχε ἀναθέσει νὰ τοῦ θε-

ἀπὸ τὸ Κράτος θὰ κρεμόταν ἡ τελικὴ λύση σκοπὸς ἔμενε πάντα ἡ ἐνότητα τῆς σχολικῆς μετὴν ἐξωσχολικῆς ὀρθογραφίας. Σήμερα ὡστόσο ὁ παλιὸς συνεργάτης στὴ σύνταξη τῆς Γραμματικῆς τοῦ ὑπουργείου τῆς Παιδείας, ἀφοῦ βοηθήσει καὶ αὐτὸς νὰ γίνῃ αὐτὴ καλύτερη, καὶ νὰ ξεφύγωμε τὴν ἀναρχία μετὴν ταχτοποίηση, προτείνει καὶ ἐπικαλεῖται καὶ κλονίζει τὴν ἐνότητα πού πάει ν' ἀπλωθῆ, τὴν ὥρα πού ἄλλες ἀπὸ τὶς προτεινόμενες ἐκείνης ἀπλοποιήσεις ἦταν πραγματοποιήμενες ἀπὸ καιρὸ, ἀπὸ τὰ 1913, καὶ ἀπὸ τὰ 1917, καὶ μερικὲς μαζί με ἄλλες ἀκόμη, μετὴ τῆς Γραμματικῆς τὴν ἴδια ἀπὸ τὰ 1941, ἀποφασισμένες μετὴ πλειοψηφία δημοτικῶν, πού ἕνας τους ἦταν καὶ ὁ ἀγαπητὸς φίλος.

μελιώσωμε γραμματικά τὴ νεοελληνικὴ κοινὴ, πῶς ἦταν δυνατό νὰ δεχθῶ, σκεπτόμουν, μοιράζοντας τὸν ἑαυτό μου, νὰ πάω καὶ σὲ ἄλλο κύκλο, καὶ γιὰ τὰ κάω τί; Τὸ ἴδιο ἢ καὶ διαφορετικὸ; Ἄν τὸ ἴδιο, τότε θὰ ἦταν καιρὸς χαμένος. Ἄν διαφορετικὸ, καὶ ἂν αὐτὸ θὰ ἦταν καλύτερο, τότε γιατί νὰ μὴ γινόταν τὸ ἴδιο καὶ στὴν Ἐπιτροπὴ μας; Ἡθὰ βοηθοῦσα ὁ ἴδιος ἐγὼ, νὰ διαμορφωθοῦν δύο διαφορετικὰ ὀρθογραφικὰ συστήματα; Καὶ τί σήμαινε σὲ τέτοια στιγμή ἡ ἀργοπορημένη αὐτὴ πρωτοβουλία τῆς Ἐταιρείας λογοτεχνῶν, ποῦ καλοῦσε τρία μέλη τῆς Κρατικῆς Ἐπιτροπῆς γιὰ νὰ βοηθήσουν νὰ λυθοῦν στὸ δικό της κύκλο καὶ σὲ ἄλλη πιθανὴ βάση τὰ ὀρθογραφικὰ ζητήματα; (Σὲ ἄλλο ἔθνος θὰ ἦταν αὐτὸ λόγος ν' ἀναβληθῆ καὶ τυχὸν ἀρχινισμένη ἐργασία, ὄχι ν' ἀνοίξη ἢ ὀρεξη γιὰ παράλληλη συναγωνιστικὴ ἐνέργεια). Δὲ θὰ ἦταν αὐτὸ περιπασιμὸς καὶ ματαιοπνία ἢ ὑπονόμευση; Δὲν ἦταν προτιμότερο ν' ἀναβάλλονταν οἱ συσκέψεις γιὰ ἀργότερα, ὥσπου θὰ εἶχε βγῆ ἡ Γραμματικὴ; Ἡ βιαζόταν ὁ ὑποκινητὴς τοὺς γιὰ νὰ ἐπηρεάσῃ τὴν Κρατικὴ Ἐπιτροπὴ καὶ νὰ τὴν ξεστράτιση ἐνδεχομένως, πρὶν ἀκόμη ὀλοκληρῶσθαι τὸ ἔργο της; Πῆγα στὴν Ἐταιρεία μιά μοναδικὴ φορά, στὴν ἀρχὴ, καὶ βρέθηκα σὲ μιά μικροσυγκέντρωση ἀσχημάτιστη, μελῶν της καὶ καλεσμένων, ὄχι εἰδικῶν, ποῦ καθὼς πληροφρήθηκα ἐναλλάσσονταν ἀπὸ ἐβδομάδα σ' ἐβδομάδα, καὶ τὸ μόνο ποῦ ἤξεραν καὶ ζητοῦσαν ἦταν ἡ ἀπλοποίηση. Ἀργότερα ἔλαβα ἕνα «Προσχέδιο» ἢ, ὅπως τὸ τιτλοφορεῖ ὁ φίλος Καραθαῖος, τὸν «Καταστατικὸ χάρτη», μαζὶ μὲ τὴν πρόσκληση νὰ πῆγαινα στὴν Ἐταιρεία γιὰ τὴ «συζήτηση γιὰ τὸν κανονισμὸ τῆς ὀρθογραφίας μας». Σ' αὐτὸ ἀπάντησα, ἀμέσως, στὶς 10 Φεβρ. 1939, συνοψίζοντας ὅσα εἶχα πεῖ καὶ προφορικὰ στὴν πρώτη μου μοναδικὴ παρουσία ἐκεῖ, μὲ τ' ἀκόλουθα:

«...Γενικὰ οἱ ἰδέες μου εἶναι οἱ ἀκόλουθες:

1) Ἄφου πρόκειται νὰ ρυθμισθῆ μέσα σὲ λίγους μῆνες ἀπὸ τὸ Κράτος, μὲ τὴ σύνταξιν τῆς Γραμματικῆς τῆς Δημοτικῆς, ἢ ὀρθογραφία τῆς μητρικῆς γλώσσας, βρισκῶ πῶς δὲν ὑπάρχει τὴση βία ὥστε ἀπὸ σήμερον ν' ἀποφασίσουν οἱ λογοτέχνες τὴ ρύθμισιν τῆς σὲ δική τους βάση, πρὶν μπερῶσιν νὰ κρίνουν συνολικὰ τὴ Γραμματικὴν ρύθμισιν ποῦ θὰ καθιερωθῆ ἀπὸ τὸ Κράτος.

2) Γιὰ τὸν ἴδιο λόγὸ δὲ νομίζω πῶς ὡς μέλος τῆς Ἐπιτροπῆς γιὰ τὴ σύνταξιν τῆς Γραμματικῆς εἶναι σωστὸ, πρὶν τουλάχιστο τελειῶσθαι ἡ σύνταξις της, νὰ ποδηγηθῶσ ὑπεύθυνα κανονισμὸ σὲ ἄλλη βάση. Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος ποῦ ἐνῶ μοῦ εἶχε ἤδη ἀνατεθῆ ἀπὸ ομάδα συγγραφέων νὰ βοηθῆσω τὴ γραμματικὴ καὶ ὀρθογραφικὴ ρύθμισιν τῆς Δημοτικῆς καὶ εἶχα ἀρχίσει νὰ ἐτοιμάζω τὴ σχετικὴ ἐργασία, τὴ σταμάτησα ὅταν ἐπιφορτίστηκα μὲ τὴ συνεργασία στὴ σύνταξιν τῆς Σχολικῆς Γραμματικῆς, ὥσπου νὰ δῆ αὐτὴ τὸ φῶς.

3) Φυσικὰ δὲν εἶναι ἀνάγκη ν' ἀκολουθήσουν οἱ λογοτέχνες σὲ ὅλα τὴν ὀρθογραφία τῆς σχολικῆς γλώσσας. Ἴσως νὰ πρέπη ἢ νὰ εἶναι σωστὸ νὰ προβοῦν σὲ μερικὲς ἀκόμη ἀλλαγές, *ἰδίως σχετικὰ μὲ τὴν ἀπλοποίηση τοῦ τοικιοῦ συστήματος*. Ἀπὸ τὸ ἄλλο ὅμως μέρος δὲν τὸ νομίζω σωστὸ νὰ *καλλιεργήσασιν* σὲ μέλλον δύο ὀρθογραφικὰ συστήματα στὴ δημοτικὴ μας, τὸ ἕνα στὴ σχολικὴ δημοτικὴ καὶ τὸ ἄλλο στὴν ἐξωσχολικὴ ἢ τὴ συγγραφικὴ. Στὴ γνώμη πῶς συμφέρει νὰ δοκιμῶσ ἡ λογοτεχνία πρώτη νεωτερισμούς, ποῦ θὰ τοὺς ἀποδέχονταν ἀργότερα καὶ ἡ σχολικὴ γλώσσα, μπορεῖ ν' ἀντιταχθῆ ἡ γνώμη πῶς ἂν τὸ Κράτος δὲν εἶναι σήμερον σὲ θέση ν' ἀκολουθῆσ προτάσεις ποῦ θὰ τοῦ γίνονταν—καὶ θὰ ἔπρεπε νὰ τοῦ γίνον—ἀπὸ τὴν Ἐταιρεία λογοτεχνῶν, εἶναι περιττὸ νὰ πάρη αὐτὴ τὴν πρωτοβουλία καὶ νὰ ἐφαρμόσῃ ἀπλοποιήσεις, ποῦ τὸ Κράτος δὲ θὰ τις ἀπέδεχθῆ. Θὰ ἔχουν τότε ἀποτελεσμα, καὶ ἂν ἀκόμη ἐφαρμοστοῦν πραγματικὰ ἀπὸ τὴν ὀλομέλεια ἢ κάποια πλειοψηφία λογοτεχνῶν, νὰ φέρουν *διχασμὸν στὴν ὀρθογραφικὴ συνῆθειαν τῆς δημοτικῆς*.

4) Ὅσο τρία πρόσκαια ποῦ καλέστηκαν νὰ λάβουν μέρος στὶς συγκεντρώσεις τῆς «Ἐταιρείας λογοτεχνῶν» γιὰ τὸ ζήτημα τῆς ὀρθογραφίας ἔτυχε νὰ εἶναι καὶ μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Γραμματικῆς, θὰ ἦταν κανονικότερο ἂν αὐτὰ προσπαθοῦσαν πρῶτα νὰ ἐπηρεάσουν τὴν ὀρθογραφία τῆς σχολικῆς δημοτικῆς σύμφωνα μὲ τις ἐνδεχομένους ἰδέες τῆς «Ἐταιρείας λογοτεχνῶν».

5) Ἀλλὰ καὶ γιὰ νὰ καταλήξῃ ἡ Ἑταιρεία Ἑλλήνων λογοτεχνῶν σὲ πρόγραμμα μελετημένο, ἐφαρμοσμένο, πάγιο διακανονισμοῦ ὀρθογραφικοῦ νομίζω καλύτερο τὸν τρόπο, ὅπως τόνισα καὶ στὴν πρώτη συγκέντρωση, ν' ἀντικριστοῦν τὰ σχετικὰ ζητήματα σ' Ἐπιτροπὴ φιλολόγων ἢ πού τ' ἀσχολήθηκαν εἰδικότερα, καὶ ἔπειτα νὰ ἔρθουν αὐτὰ ἢ οἱ ἐνδεχόμενες ἀντιλογίαι καὶ ἀμφισβητήσεις στὴν ἀλομέλεια τῆς Ἑταιρείας, ἢ τουλάχιστο σ' ἕναν κύκλο μελῶν πού ἔχουν ἐνεργό καὶ μόνιμο ἄνδιαφέρον, ὥστε νὰ παρακολουθήσουν τὶς σχετικὲς ἐισηγήσεις καὶ συζητήσεις ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος, χωρὶς διαλείψεις παρουσίας στὶς σχετικὲς συγκεντρώσεις.

6) Μία ἀρχὴ ρυθμιστικὴ, πού τὴν εἶχα τόνισι ἀπὸ καιρὸ, ἀλλὰ πού καὶ σήμερα δὲ μοῦ φαίνεται σωστὸ νὰ ἐγκαταλειφθῇ, εἶναι πὼς ὅσο ἡ καθαρῶσα παίρνει ἀκόμη τόση θέσα στὴν ἑλληνικὴ παιδεία, δὲν εἶναι σκόπιμο νὰ *πολλαπλαιάσουμε* δὲ *ὀρθογραφικὲς ἀπλοποιήσεις τῆς δημοτικῆς τὶς ἀντιθέσεις* ἀνάμεσα σὲ αὐτὴν καὶ τὴν καθαρῶσα, καὶ νὰ μπερδεύωμε ἔτσι τὰ παιδιὰ χειρότερα—ὅσο τουλάχιστο δὲ δημιουργοῦμε μὲ τὴ συντηρητικότητά μας δυσκολοθύμητους κανόνες καὶ ἐξαιρέσεις χωρὶς τέλος...

7) [Βλ. παραπ. κεφ. 9.]...

9) Γιὰ τὸ λόγο πού εἶπα παραπάνω (ἀρ. 6) δὲ νομίζω πὼς εἶναι ὦρα γιὰ μερικὲς ἄλλες ἀπλοποιήσεις, καθὼς *πολὴς, βαθῆς, βαθίτερης* (μὰ τότε γιατί ὄχι *βαθύτερος*);. Τὰ *πλαῖον* κ. ἄ. δημιουργοῦν περιττὸ ζάφνισμα...⁴¹⁾

Τὴν ἴδια ἰδέα ξανατόνισα καὶ ἀργότερα, ἀφοῦ κυκλοφόρησε ἡ Νεοελληνικὴ Γραμματικὴ⁴²⁾, ἀποτεινόμενος στοὺς νέους⁴³⁾:

«Ἕνας πού δὲν ἐνδιαφέρεται γιὰ τὴ σχολικὴ διγλωσσία εἶναι ἐλεύθερος νὰ ὀρθογραφή ὅπως θέλει καὶ ν' ἀπλοποιῇ περισσότερο. Ἦταν πάντα ἐλεύθερος καὶ εἶναι. Ἀλλὰ δὲ θὰ ἐνοποιηθῇ ποτὲ ἡ ὀρθογραφία μας ὅσο ἐπιμένει ὁ καθένας νὰ βάζῃ πλῶρη πρὸς ἄλλη διεύθυνση, σύμφωνα μὲ τὶς ἰστορικὰς νὰ ἀντιλήψεις. Καὶ μὰ καὶ ἡ σημερινὴ Γραμματικὴ βοηθεῖ τὴν ἐνοποίηση αὐτῆ, καὶ μάλιστα σὲ ἀρκετὰ ἀπλοποιημένη καὶ μελετημένη βάση, δὲν καλοβλέπω πὼς σκοπιμότητα θὰ ἐξυπηρετοῦσε ἡ διαίωσις κακοῦ, πού μὰς βασάνισε ἀρκετὰ. Μόνο στὸ ζήτημα τῆς ὑποταχτικῆς θὰ δικαιολογοῦσα ἢ θὰ καταλάβαινα ἐκείνους τὸν ἔχουν ἐγκαταλείψει ὀριστικὰ⁴⁴⁾.

44. Θὰ ἤθελα νὰ προσθέσω ἐδῶ κάτι σχετικὰ μὲ τὸ ζήτημα τῶν τόνων. Μοιάζει σὰν ἀντίφαση πὼς ἐνῶ παρότρυνα τοὺς συγγραφεῖς νὰ γράφουν αὐτοὺς ἀπλοποιημένα, δὲν ἐγκρίνω ἀπλοποιήσεις ἄλλες ἀπὸ τῆς σχολικῆς ὀρθογραφίας. Στὸ ζήτημα ὁμοῦ τῶν τόνων καὶ τῶν πνευμάτων ἔχομε εἰδικὴ περίπτωσι. Πρῶτα καὶ κύρια δὲν ἔχουν αὐτὰ ἄμεση σχέση μὲ τὸ σῶμα τῶν λέξεων ἢ παραλείψις τῶν πνευμάτων καὶ ἡ ἀντικατάστασις τῶν τριῶν τόνων μὲ μίαν κοουκίδα δὲν ἔρχεται σὲ ἄμεση καὶ χτυπητὴ ἀντίθεσι μὲ τὴν παραδομένη ὀρθογραφία, ὥστε νὰ μπερδεύῃ τὰ παιδιὰ. Ἐπειτα ξέρω πὼς τὸ ζάφνισμα τοῦ ματιοῦ τῶν ἀσυνήθιστων εἶναι τὸ κυριότερο ἴσως ἐμπόδιο γιὰ τὴ μεταστροφὴ τῆς κοινῆς γνώμης, καὶ ἔτσι θὰ ὠφελοῦσε ἡ ἐμφάνισι βιβλίων μὲ μεταρρυθμιμένο ὀρθογραφικὸ σύστημα, ἀφοῦ θὰ ἔβλεπαν οἱ ἀνίδεοι καὶ πραχτικὰ ἐφαρμοσμένους τὶς ἀρετὲς του. Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, ἡ εὐχὴ μου νὰ βρεθοῦν ἀρετοὶ συγγραφεῖς καὶ ἐκδότες πού νὰ συναποφασίζαν καὶ νὰ ἐφαρμόζαν τὴν τονικὴ μεταρρύθμισι γενήθηκε ἀπὸ τὴ συνείδησι πὼς μόνο ἔτσι θὰ μπορούσε—δὲν θὰ πετύχαινε—ν' ἀπλοθῆ αὐτὴ, ὅσο δὲ παίρνει τὸ Κράτος τὴν πρωτοβουλία.

45. Ἡ Νεοελληνικὴ Γραμματικὴ καὶ οἱ νέοι. Πειραϊκὰ Γράμματα, 2 (1942), ἀρ. 6, σ. 299α.

46. Τὴν κατάρρησι τῆς ὑποταχτικῆς τὴν εἶχα ἐξαρτήσι (ὅπως ἔγινε καὶ μὲ τὸ ζήτημα τοῦ τוניσμοῦ τοῦ μακρόχρονου δίχρονου τῆς παραλήγουσας καὶ μὲ τὰ δίχρονα τῶν παραθετικῶν ἐπιθέτων) ἀπὸ τὸ ἂν θὰ δεχόταν τὴν ἀπλοποίησιν τὸ Ἐκπαιδευτικὸ Συμβούλιον καὶ γιὰ τὴν καθαρῶσα. Αὐτὸ ὅμως, ὅπως ἀποφάνθηκε σὲ μίαν συνεδρία του, «ἔχει ἐπιφυλάξεις ὡς πρὸς τὸ ζήτημα αὐτό». Εἶχα ὑποβάλει σχετικὰ στὸ Ἐκπαιδευτικὸ Συμβούλιον ἰδιαιτερο ὑπόμνημα. ὅπως ἀλλοστε καὶ γιὰ τ' ἄλλα δυὸ ζητήματα πού εἶχα ἐξαρτήσι τὴ λύση τους ἀπὸ μίαν ἀπλοποίησιν καὶ στὴν καθαρῶσα.

Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος πρέπει νὰ πῶ πὼς ἀσχετὰ ἀπὸ τὴ σκοπιμότητα πού μπορεῖ νὰ ἔχη ἡ κατάρρησι τῆς ὑποταχτικῆς, βρισκω ἀστήριχτη τὴ γνώμη πὼς οἱ μαθητὲς δυσκολεῖονται τόσο πολὺ νὰ τὴν ξεχωρίζουν. Ἐγγραφα καὶ ἄλλοτε (τὸ Πρόβλημα σ. 28) πὼς ὅσο καὶ ἂν φταίῃ ὁ ἱστορισμὸς τῆς ὀρθογραφίας μας, ἂν θέλωμε νὰ καταλογίσωμε εὐθύνες δίκαια, δὲν μπορούμε νὰ φορτώνωμε σ' αὐτὸν

Νομίζω πώς είναι δύσκολο ν' αντικριστοῦν τὰ πράματα μὲ διαφορετικὸ τρόπο καὶ νὰ δικαιολογηθοῦν οἱ διασπαστικὲς ἐνέργειες. Οὔτε μπορεῖ νὰ ἐξηγηθοῦν χωρὶς τὸν ἄτομισμὸν μᾶς, ποῦ μνημονεύτηκε στὴν ἀρχή, καὶ ποῦ ἔχει γιὰ ἀποτέλεσμα ὄχι μόνον τὸν πληθωρισμὸ ἀπὸ τὶς τόσες ἀτομικὲς ὀρθογραφίες ἀλλὰ καὶ τὶς ὁμαδικὲς προσπάθειες γιὰ νὰ γίνῃ κάτι σὲ βάση διαφορετικῆ ἀπὸ ἐκείνην ποῦ ἔγινε. Εἶναι κάποια δίψα ἀνεξαρτησίας ποῦ ὑπονομεύει τὴν πραγματικὴ συνεννόησιν καὶ καλλιεργεῖ τὴν ἀναρχία — φαινόμενα ἄλλωστε πολὺ γνωστά, ποῦ φανερόνται σὲ τόσους κλάδους τῆς κοινωνικῆς καὶ τῆς πολιτικῆς μᾶς ζωῆς.

Συνηθίζομε ν' ἀναφέρωμε τὸν Ψυχάρη ἢ γιὰ νὰ εἰρωνευτοῦμε κήρυγμα ποῦ μὲ ὅλη τὴν ὑπερβολὴ του στᾶθηκε τὴν ἐποχὴν του σωτήριον, ἢ γιὰ νὰ τὸν ἐπικαλεστοῦμε ὅταν θέλωμε νὰ στηρίξωμε τύπους γραμματικῶς ξεπερασμένους πᾶς καθὼς τὸ *φτώμα* καὶ τοὺς *συγραφήμεδες* ἢ τοὺς *συγραφιάδες*. Θὰ ἦταν ὅμως καλὸ ὅσοι τὸν θυμοῦνται νὰ μὴν ξεχνοῦν κάπου καὶ μερικὲς σοφὲς παρατηρήσεις καὶ ὑποθήκες του, ἀκόμη καὶ ὅταν μιλοῦσε μόνον γιὰ τὴν ὀρθογραφία. Βλέποντας τὸν Πάλλη καὶ τοὺς πρώτους ὁπαδούς τῆς νεοκαλλιέργειας τότε δημοτικῆς νὰ ἐπιμένουν νὰ τραβᾶ ὁ καθένας τὸ δρόμον του γιὰ νὰ ρυθμίσῃ τὴν κοινὴ ὀρθογραφία κατὰ τὴ δική του ἰδέαν καὶ ἐντύπωσιν, εἶχε πῆ κατὰ καιροὺς μερικὰ σοφὰ πράματα:

«Πελαγώνουμε, παιδιὰ, ἐπειδὴ καὶ γλώσσα δὲν ἔχουμε... Ὁ καθένας ἔχει τὴ δική του. Δικὴ του γλώσσα κι ὀρθογραφία δική του. Τὸ *Νουμά* δὲν ἀνοίγω, γράμμα δὲ διαβάζω, βιβλίον δὲ βλέπω, ποῦ ὁ καθένας νὰ μὴ μᾶς βγῆ καὶ μ' ἕνα σύστημα τοῦ κεφαλιού του»⁴⁷.

«Ἡ ὀρθογραφία μᾶς εἶναι ἐλευθερὴ, καὶ δὲ θὰ μείνῃ. Νὰ ἀκούσουμε ὅμως καὶ τὸ *μά*. *Μά* ἔχει δύο... Ἐχει ὅμως καὶ δέφτερον *μά*. Τὸ ζήτημα ἐφοκλόπιστο δὲν εἶναι διόλου... Δὲ φτάνει νὰ ρίξωμε στὸ γιὰλὸ ἕνα ὠμέγα, δύο ἦτα, τρία ὕψιλον καὶ τέσσερα *σι, αι, ει,* παρὰ νὰ ξέρωμε ποῦ καὶ πῶς θὰ τὰ βγάλουμε, γιὰ νὰ βολέψωμε καὶ τᾶλλα, γιὰ νὰ δείξῃ τὸ σύνολο τῆς ἀλλαγῆς τὴν χρειαζομένην ἁρμονία. Καὶ μῆτε τοῦτο δὲ φτάνει. Ἀχ! ἀκούστε με καὶ σὰς τὸ λέω. Δὲν ὑποψιάζεστε τὴν δυσκολία... Σταθῆτε, σταθῆτε... Ὁ Ρωμιὸς θέλει ἀνεξαρτησία.

»Ἡ ἀνεξαρτησία! Τί ὄραια λέξη—καὶ τί μοῦ δίνετε τώρα νὰ σὰς ἀποδείξω πῶς ἀνεξαρτησία δὲν εἶναι, πῶς εἶναι τὸ ἀντίθετό τῆς; Ἐκεῖνο ποῦ λέγαμε καὶ πιὸ ἄπαντα. Τὰ μάβρα, τὰ καταραμένα τὰ χρόνια, οἱ τέσσερις οἱ αἰῶνες. Ὁ Ρωμιὸς τότες κίνημα δὲν ἔκανε, ἀναγκαζότανε μάλιστα νὰ πνίξῃ καὶ τὸ ἀγασπημένον του τὸ ἐγώ. Ἀμα γλύτωσε ἀπὸ τὴ σκλαβιά, σηκώθηκε στὸ ποδάρι, ρίχτηκε ὄξω καὶ τὴν ἀναρχία του τὴ βάπτισε ἀνεξαρτησία: ἔτσι μπόρεσε πᾶς νὰ φανῆ καὶ τὸ καταπατημένο του πρῶτα τὸ ἐγώ. Νόμο δὲ θέλει, δὲν καταλαβαίνει, δὲν ἔχει. Ὅπως τοῦ καπνίσου. Θάκοιλοθῆτε τὴ φαντασία του, τὸ καπρίτσιο του. Τὸ ἴδιον καὶ στὴ γλώσσα. Καὶ γιὰ τοῦτο νὰ μὴ θορβῆτε πῶς τὸ γλωσσικὸ τὸ ζήτημα εἶναι ζήτημα ἠθικόν. Τὴν ψυχὴ μᾶς νὰ βάλουμε σὲ τάξιν βάζουμε σὲ τάξιν καὶ τὴ γραμματικὴν μᾶς...

»... Ἄλλοῦ εἶναι τὸ κακὸ κι ἄλλο μᾶς λείπει ἀπὸ γραμματικὴν. Πρέπει νὰ γίνουμε ἄντρες. Νομίζει ὁ Ρωμιὸς πῶς εἶναι ἀνεξάρτητος καὶ δὲ βλέπει πῶς εἶναι παιδί. Πρέπει κανεὶς μέσα του νὰ νοιώθῃ τί σημαίνει λεφτεριά, πρέπει ἀνεξάρτητος μέσα του νὰ εἶναι γιὰ νὰκούσῃ θεληματικὰ ἕναν κανόνα, μιὰ πειθαρχία.

ὅλα τὰ στραβὰ καὶ πῶς «δίχως ἄλλο ἔφταιξε καὶ θὰ φταίῃ... καὶ ἡ διδαχτικὴ μέθοδος καὶ γενικὰ ἡ σχολικὴ ἐργασία» (ποῦ χωρὶς ἄλλο δὲν ἔγινε καλύτερη ἀπὸ τὰ 1932, ποῦ γράφτηκαν τὰ παραπάνω). Ὁ κανόνας γιὰ τὴν ὑποταχτικὴ εἶναι σχετικὰ ἀπλὸς καὶ εὐκολοθύμητος, ὥστε νὰ μὴν μορῶθῃ νὰ μὴν τὸν ἐφαρμόζον μαθητὲς ποῦ τὸν διδάχτηκαν σωστὰ μιὰ φορά. Δὲν εἶναι πῶς δύσκολος ἀπὸ τὸν κανόνα λ.χ. τοῦ πληθυντικοῦ τῶν γαλλικῶν οὐσιαστικῶν σὲ -ου, ποῦ παίρνουν, σ, ἐκτός ἀπὸ τὰ *bijoux, cailloux, choux, genoux, hiboux, joujoux, roux*. Ἀν μὲ ὅλα αὐτὰ μεπεδεύονται τὰ ἑλληνόπαιδα, μοναδικὴ ἐξήγησις βλέπω πῶς αὐτὸ γίνεται ἐπειδὴ διαβάζουν κείμενα λογοτεχνικὰ ποῦ τὴν ἔχουν καταργήσει—μιὰ ἀκόμη ἀπόδειξις γιὰ τὸ πόσο ἀσύμφορον εἶναι καὶ πόσο ζημιώοντα μιὰ δευτέρω, λογοτεχνικὴ ὀρθογραφία πλᾶι στὴ σχολικὴ.

47. Ψυχάρης, Ῥόδα καὶ μῆλα τ. Δ' 1907, σ. 28.

»Ο καθέννας φοβάται νά μιμηθῆ τὸ γείτονά του, μᾶς καὶ ποῦνε πὼς δὲν εἶναι ἀνεξάρτητος. Πεισματώνει καὶ δὲν ἀλλάζει. Τὸ πείσμα του μάλιστα γιὰ θέληση τὸ περνᾷ»⁴⁸).

«Εἶναι τὸ πιὸ ἀξιοσημείωτο, πού στοὺς ρωμαϊκοὺς... ὄμα βγῆ κανένας νὰ βάλῃ τίποτις σὲ τάξη, νὰ κανονίσῃ, νὰ σιάξῃ, νὰ διορθώσῃ, δὲν ἀρέσει στοὺς ἄλλους, γιὰ δυὸ λόγους πού μοιάζουμε ἀντίθετοι καὶ πού ὡστόσο ἡ πηγὴ τους εἶναι μιὰ... Δὲν ἀρέσει τὸ λοιπὸν ὁ κανονισμὸς, ὅποιος κι ἂν εἶναι, γιὰτὶ δὲν τὸ σηκώνει ἀκόμα ἡ ἐποχὴ μας, καὶ δὲν τὸ σηκώνει, γιὰτὶ δὲ μεθοδολογηθήκαμε ὡς τώρα. Κοιτάξτε πάλε ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, τί τρέχει; φτάνει νὰ κανονισῇ ὁ τάδε, γιὰ νάντικανονίσῃ ὁ δεῖνας. Κ' ἔτσι φαίνεται ὅσα νὰ θέλουμε καὶ καλὰ κανονισμὸν, ἐνῶ δὲ θέλουμε... Καὶ τί σημαίνει; Σημαίνει—ἀφ'τοῦ καὶ τὸ πιὸ νόστιμο—πὼς νοιώθει ὁ καθέννας πόσο ἕνας κανόνας εἶναι ἀπαραίτητος. Σημαίνει συνάμα πὼς ὁ ἕνας δὲ θέλει μὲ κανέναν τρόπο τὸν κανόνα τοῦ ἄλλουνοῦ. Κι ἔτσι ξαναγυρίζουμε στὴν πρώτη μας αἰτία, τὴν ἱστορικὴ, πού μεθοδολογημένοι δὲν εἴμαστε»⁴⁹).

Σχετικὰ μὲ τὴν ἀνεξαρτησία αὐτὴ καὶ τὸν ὀρθογραφικὸ ἀτομισμὸ τῶν ὀμογλώσσων μας πρέπει νὰ θυμηθοῦμε καὶ κάτι ἄλλο. Εἶναι πολὺ πιὸ εὐκόλο, σχετικὰ πάντα, νὰ κανονίσουμε μιὰ φωνητικὴ ὀρθογραφία ἢ ἄς εἶναι καὶ τὴν ἱστορικὴ τῆς γλώσσας μας (ἂν ἀδιαφορήσωμε γιὰ τὴν εὐκολία στὴν ἐκμάθησίν της), παρά νὰ βροῦμε μιὰ βάση γιὰ τὴν ἀπλοποιημένη ἱστορικὴ, ὅπως ἐπιχειροῦμε νὰ τὸ κάμωμε. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴ βαθμίδα πού θὰ σταθοῦμε καὶ τὰ κριτήρια πού πρέπει νὰ πύρωμε γιὰ γνώμονα καὶ ὀδηγὸ, χρειάζεται καὶ ἕνα γενικότερο γλωσσολογικὸ ἐναρμονιστικὸ ἀντίκρισμα κάθε φορὰ, καθὼς καὶ μιὰ γνώση πού δύσκολα τὴν ἔχει ὁ καθέννας πού γράφει. Δὲν εἶναι μόνο οἱ ἐτυμολογικὰ καὶ γλωσσολογικὰ ἱστορικὰ γνώσεις πού παραπλανοῦν πολλοὺς, καὶ τοὺς κάνουν νὰ στραβοδιαλέγουν, ὅταν ἔχουν ν' ἀποφασίσουν ἂν θὰ γράψουν *κνιτάζω, κντάζω, κοιτάζω ἢ κιτάζω, κἀθισα ἢ κἀθησα, ξέρω ἢ ξαίρω*. Οὕτῃ τὸσο σημαντικὴ διδαχτικὴ ἄποψη πού τονίστηκε, πού ἡ ἀγνοία της θολώνει τὴν κρίση στὴν ἐκλογὴ ἀνάμεσα στοὺς *παλαίψαμε - παλέψαμε, ἐδῶ - ἐδῶ*. Χρειάζεται τάκτ' ὡς πρὸς τὸ ὡς σὲ ποῖο σημεῖο θὰ σεβαστοῦμε γραφῆς καθὼς *πλένω (πλαινω)*. Ἀκόμη καὶ ἂν κάποτε ἀναγνωρίσαμε μιὰ γραφὴ γιὰ ἐτυμολογικὰ στραβή, θὰ ἔπρεπε νὰ μὴν ἐξακολουθήσωμε ν' ἀλλάζωμε χωρὶς ἐξαίρεση ὀρθογραφία πού ἔγινε καὶ αὐτὴ παράδοση. Θὰ βαυτοῦσα γι' αὐτὸ τὴ γραφὴ *ξέρω* μὲ *ε*, ἀκόμη καὶ ἂν ἦταν δικαιολογημένη ἐτυμολογικὰ ἡ γραφὴ μὲ *αι* τοῦ Φιλῆντα, πού ἂν καὶ ἔτοπη κατάφερε νὰ ἔχη τὸσοὺς ὀπαδοὺς. Γιὰ ἀνάλογο λόγο βαστάξαμε στὴ Γραμματικὴ τὸ *χλωμὸς (χλομὸς), κώδικας (κόδικας)* καὶ ἄλλα, γνωστὰ ἤδη ἀπὸ τὴν καθαρεύουσα⁵⁰).

48. Τοῦ Ἰδ., ἴδ. β., σ. 32α.

49. Τοῦ Ἰδ., ἴδ. β., ῥόδα καὶ μῆλα τ. Ε', Μέρ. Α' 1906, σ. 89α.

50. Κάτι ἀνάλογο γίνεται καὶ μὲ τὴν ὀρθογραφία σὲ ἄλλες γλώσσες. Στὰ γαλλικὰ λ.χ. ξέρουν σήμερα πὼς ὀρισμένες γραφῆς εἶναι στραβές καὶ δὲν ἀναποκρίνονται στὴν ἐτυμολογία τῶν λέξεων, δὲν παύουν ὅμως νὰ τὴν γράφουν ὅπως συνηθίζεται· μόνο ἐμεῖς τίς ἀλλάζωμε ἀδιάκοπα (ὅπως καὶ τὰ ὄνομα τῶν δρόμων μας).

Μὲ τὴν εὐκαιρία αὐτὴ ἤθελα νὰ παρατηρήσω πὼς μιὰ μορφή, κάπως δξέυωρη, πού παίρνει ὁ ὀρθογραφικὸς μᾶς ἀτομισμὸς εἶναι καὶ ὁ σεβασμὸς τῆς ὀρθογραφίας τῶν τρίτων, ὅταν ἀναφέρωμε λόγια τους. Ἔτσι συνηθίζουν πολλοὶ, ὅταν ἀντιγράφουν ἕνα κείμενα ἢ καὶ μόνο μιὰ λέξη, νὰ φυλάγουν πιστὰ τὴν ὀρθογραφία—κάποτε καὶ τίς ἀνορθογραφίες—τοῦ πρωτότυπου. Ἀκόμη καὶ ἡ Ὀδύσεια τοῦ Καζαντζάκη μεταγράφεται τότε σύμφωνα μὲ τὴ γραφὴ τοῦ συγγραφέα τῆς Ὀδύσειας. Μὲ τὸν τρόπο ὅμως αὐτὸ καλλιεργεῖται καὶ δυναμώνει τὴν ὀρθογραφικὴ ἀναρχία καὶ ἀβεβαιότητα, ἀφ'οὗ πλὴι δὲ καὶ ὀρθογραφικὸ σύστημα ξαναζωντανεύομε καὶ γραφῆς—συχνὰ ἄλλωστε τυχαῖες καὶ χωρὶς ἀξιώσεις—ποικίλων συγγραφέων καὶ ἀπὸ διάφορες ἐποχές. Δὲ νομίζω πὼς γίνεται αὐτὸ τόσο ἀπὸ σεβασμὸ ὅσο ἀπὸ τὴν ἀναγνώριση ἢ συναίσθηση τοῦ ἀτομικοῦ χαρα-

Υπάρχουν και περιστάσεις που έχει μοιραία τη θέση του ένα άλλο στοιχείο και κάποιος υποκειμενισμός, είτε έπειδη βρισκόμαστε εμπρός σε γραφές έξισου δικαιολογημένες, είτε που συγκρινόμενες με άλλες μπορεί να κατηγορηθούν για κάποια ασυνέπεια: *ὄπω' μου ἢ δός μου, ἀφήνω ἄφησα ἢ ἀφίνω ἄφισα, κόνινα ἢ κόνιηνα*; Θά βρεθοῦν ἔτσι περιπτώσεις που μπορεί εύκολα να βρεθῆ κάποιος που ν' αντιτείνει: Ἀφοῦ αὐτό, πῶς ὄχι καί ἐκεῖνο; Γιατί *ρομανικός, κολίγας (μόλος, κοσιζῶ, κορόνα)* με ο ἄντις ω καί ἔπειτα *Κωσταντῖνος* με ω, καί *κώδικας* καί ὄχι *κώδικας*; Κάποτε μπορεί καί ὁ ἴδιος ὁ ρυθμιστής ν' ἀμφιβάλλη γιά τή μία ἢ τήν ἄλλη γραφή, ἢ νά βλέπη τίς ἀσυνέπειες που ὑποχρεώνεται νά κάμῃ.

Εἶναι ὅμως αὐτές ριζωμένες στή φύση τοῦ κανονισμοῦ αὐτοῦ, καί με κανέναν τρόπο δέν μπορεί νά γίνῃ κάτι καλύτερο, ἄν ἀνακατωθοῦν περισσότεροι στή ρύθμιση, ἀκόμη καί με τήν προϋπόθεση πῶς θά εἶχαν τήν ἴδια ἐιδικότητα. Θά γράψωμε *πλατύς, παχύς* με ν καί *βυσσινής, δεξιάς* με η; ἢ ὄλα με ν; ἢ ὄλα με η; ⁵¹). Θά γράψωμε *μοιρολόγι, μοιρολογῶ* με οι, σύμφωνα με τήν ἐτυμολογία καί με τή Γραμματική, ἢ παρὰ τή Γραμματική καί παρὰ τήν ἐτυμολογία θά τά γράψωμε με ν, ὅπως προτιμᾶ καί προτείνει ὁ φίλος Καρθαῖος ⁵²), γιά νά μείνῃ τὸ οι μόνο γιά τὸ *μοιρολογῶ* στή σημασία: λέω τή μοίρα; (Μά μεπερδεύτηκαν ποτέ ἀπό κανένα οἱ δυο αὐτές λέξεις, ὥστε νά θέλῃ νά τίς ξεχωρίσωμε ὁπαδός τῆς φωνητικῆς ὀρθογραφίας.); Θά γράψωμε τή *μύγα* ἔτσι, ὅπως τ' ὀρίζει ἡ Γραμματική, ἢ *μύγα*, που εἶναι ἄλλωστε λιγότερο δικαιολογημένο ἀπό ἱστορικῆ ἀποψη, ἢ *μύγα*, ἢ *μύγα*, ἢ *μύγα*, ἢ *μύγα*, ὅπως τὸ ἔγραφα καί ἐγὼ μιά φορά καί σήμερα ἄλλοι; Θά γράψωμε Ὀθωμανός ἢ Ὀθωμανός, Βασιλός ἢ Βασιλός, *ἐβρηκα* ἢ *εβρηκα*, *νά βηθς*, *νάβηης*, *νάβηης*, ἢ *ναύηης*, ἢ *ναύβηης*. *ξύγγι*, *ξύγγι*, *ξύγγι*, ἢ *ξύγγι* γιά πιό ἀπλά, καί μαζί τότε, ὅπως τὸ ἔχει καί ἡ Γραμματική, *λαγκάδι* καί *λόγγος* μᾶ *Μεσολόγγι*, ἢ τ' ἄλλα με *γγ* ἀλλά μαζί με τὸ *Μεσολόγγι* καί τὸ *λόγγος*, ὅπως τὸ ἀναγράφει τὸ προσχέδιο τῆς Ἑταιρείας λογοτεχνῶν;

Εἶναι φανερό πῶς τὸ μόνο κέρδος ἀπό τήν προσφυγή στή δημοσιότητα θά ἦταν σήμερα θά πολλαπλασιαστοῦν οἱ συζητήσεις καί οἱ

χτήρα που ἔχει καί τὸ δικό μας σύστημα, ὅταν καί ἐμεῖς δὲ βρίσκομε ἕνα καθολικότερο καί πιό ἔγκυρο. Ἡ λύση βρίσκεται βέβαια ἐδῶ στὸ νά γράψωμε καί μεταγράψωμε ὄλα στήν κοινῆ ὀρθογραφία. Ἡ διατήρηση τῆς ὀρθογραφίας τοῦ πρωτότυπου εἶναι σκόπιμη καί δικαιολογημένη μόνο σὲ λιγοστὲς περιπτώσεις, γιά παλαιογραφικούς ἢ γλωσσολογικούς λόγους. Ἐγὼ τὸ κάνω ὅταν μεταφέρω κείμενο τοῦ Ψυχάρη, ἀλλιῶς πολὺ σπάνια καί ἐξαιρετικά, καθὼς λ.χ. στή μελέτη αὐτῆ γιά τὰ κείμενα τοῦ Καρθαίου.

Στὴν ἱστορία ὡστόσο τῆς νεοελληνικῆς ὀρθογραφίας ἔχωμε νά παρατήσωμε καί τὸ ἀντίθετο φαινόμενο, μιάς ἀδικαιολόγητης ὀρθογραφικῆς αὐταρχίας, που ἐπεμβαίνει καί στὸν τρόπο που ὁ καθένας γράφει τὸ οἰκογενειακό του ὄνομα, (πβ. Ὁρθ. σῆμ. 58). Τὸ ἔκανε κανονικά ὁ Χατζιδάκις (*Μυστριώτης* ἀντὶ *Μιστριώτης*) μόνο στ' ὄνομα τοῦ Κοραῖ δὲν τόλμησε ν' ἀλλάξη τὴν ὀρθογραφία (*Κορραῖς*, ἀπὸ τὸ *Κορραδίνος*, βλ. Χατζιδάκι, Μεσαιωνικά, τ. Β, σ. 609), κάποτε καί ὁ Βλαχιογιαννης, που μεταγράφε τὸ Βηλαρά *Βιλλαρά*. Νομίζω πῶς ἐδῶ θά πρέπει ὅσο μπορούμε νά σεβώμαστε (ἐπειδὴ δέν εἶναι πάντα εύκολο) τὴ γραφὴ που διάλεξε ὁ κάτοχος τοῦ ὀνόματος—ἐκτός ὅταν πρόκειται γιά τοπωνύμια καί ἄλλα γενικά ὀρθογραφικά, που πατοῦν γενικούς ὀρθογραφικούς κανόνες. (Ἐν λ.χ. ὀξύνωμε ὄλα τὰ ὀσσιαστικά, κοινὰ καί κύρια σὲ *ης*, δέν μπορούμε νά ρωτοῦμε τὸν καθένα με ὄνομα σὲ *ης* τί τόνο προτιμᾶ γιά τ' ὄνομα του). Πρόβλημα γενεϊνάει με ὅσους ἔχουν στ' ὄνομα τους *εα*, που τὸ γράφουν *εζ* ἀπὸ ἀκκισμό.

51. Τὸ πρῶτο τ' ὄρισε ἡ Νεοελλ. Γραμματικὴ, τὸ δεύτερο τὸ εἶχε προτείνει ὁ Γληνός, τὸ τρίτο τὸ ζήτησε τὸ σχέδιο τῆς Ἑταιρείας τῶν λογοτεχνῶν.

52. Βλ. Καρθαίου, Ἀκόμη μερικά γιά τὴν ὀρθογραφία. Πειραϊκά γράμματα 3 (1943) ἀρ. 56 σ. 234.

αναζητήσεις δίχως τέλος, να ξεθαρρευτούν άφθονώτερες οι έρασιτεχνικές έτυμολογήσεις και ρυθμιστικές φιλοδοξίες και μαζί να ξαναβουτηξώμε σέ μεγαλύτερη άναρχία και άβεβαιότητα, όταν θά έπρεπε να φιλοκοσκιτιστή ξανά και ξανά κάθε όρθογραφική λεπτομέρεια από τους πολλούς και μη «έπατονας». Τό «σωστό» άλλωστε στην όρθογραφία είναι πολλές φορές εκείνο που έχει άποφασιστή και καθιερώθηκε να γράφεται —και άλλμονο άν θά πρέπη να γίνη δημοψήφισμα γιά κάθε γραφή, όπου θ' άναστατωθούν δλοι όσοι κρίνουν τόν έαυτό τους άξιο να έχουν γνώμη. Πώς να συμφωνούσαν, όταν δέν ήταν δυνατό να συμφωνούσαμε τά πέντε μέλη τής 'Επιτροπής τής Γραμματικής, και ό ένας τους βγήκε στό τέλος στή δημοσιότητα με τήν έκκληση που έδωσε άφορμή σέ όσα γράφονται έδώ;

13. 'Η άδιαφορία γιά τήν καθαρεύουσα

'Ανάμεσα στ' άλλα γράφει ό φίλος Καρθαίος: «Σα σχολική γραμματική που είναι, έτανε ύποχρεωμένη να λάβει ύπ' όψη τήν καθαρεύουσα... Δε μας έπιτρέπεται εμάς που είμαστε έλεύθεροι και που μας είναι εντελώς άδιάφορη η καθαρεύουσα...» Και παρακάτω: «...Οι συγγραφείς είναι έλεύθεροι από τα θελήματα της καθαρεύουσας».

Δέν ύπάρχει λοιπόν ή καθαρεύουσα γιά τους έλεύθερους άνθρώπους; Μά αυτή ύπάρχει πρώτα πρώτα, καθώς είδαμε, γιά τά παιδιά —δλων μας— έλευθέρων και μη έλευθέρων Έλλήνων, και δέ νομίζω ύπάρχει άφοδύ ύπάρχει, και πέρασαν μάλιστα τριάντα χρόνια χωρίς να κατορθωθή να μετακινηθή από τή θέση της μέσα στην παιδεία. 'Ός ένα σημείο έγινε χωρίς άλλο σημαντική άλλαγή στην κοινωνική ζωή τόν τελευταίο ίδίως καιρό, με τή νεώτερη ίδίως γενεά, μά δύσκολα μπορεί να ύποστηριχτή πώς δέ βρίσκεται άκόμη ή καθαρεύουσα μέσα στή ζωή μας, ν' άμφισβητηθή πώς «έν αυτή κινούμεθα και έσμέν».

Δέ νομίζω λοιπόν πώς είναι σωτή και πώς ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα ή περήφανη αυτή διακήρυξη τής έλευθερίας μας και τής ανεξάρτησίας από τήν καθαρεύουσα—οί έξαιρέσεις δέν άποδείχνουν φυσικά τίποτε—και έξάπαντος δέν πρέπει να ξεχνούμε πως πολλοί από έμάς δέν είμαστε άμέτοχοι στή διατήρηση και τή άναζωγόνησή της. Τελευταία άκόμη είδα να ύποστηρίζεται σέ μιá μελέτη πόσο πολύ στήριξαν τήν καθαρεύουσα τά δυό μεγάλα έγκυκλοπαιδικά Λεξικά, του Μακρή και του 'Ελευθερουδάκη, με τή γλώσσα που γράφτηκαν. Μπορεί να είναι αυτό ύπερβολικό; Είναι ωστόσο γνωστό πόσο άξιοι δημοτικιστές, και μάλιστα από τους πιό όρθόδοξους και άλύγιστους, συνεργάστηκαν ή και πρωτοστάτησαν στην έκδοσή τους, και ότι του ένός από τά έργα αυτά ό ίδιος ό έκδότης είναι και αυτός «δημοτικιστής». "Αν κάνουν αυτά ό «έλεύθεροι» άνθρώποι και δημοτικιστές, τί να περιμένωμε από τους μη έλεύθερους; Γι' αυτό έγραφα άλλοτε (Πρόβλημα σ. 52): «Δέ νομίζω τή δύναμη του παλιού καθεστώτος άρκετά μικρή και άόημαντη πιά μέσα στή σημερινή κοινωνία. Φτάνει μόνο να συλλογιστούμε πόσες δυνάμεις πολύτιμες συγγραφικές, όργανωτικές και δημιουργικές του δημοτικισμού χρησιμοποιούνται και άφιερώνονται ως σήμερα άκόμη είτε στον τύπο είτε σ' έργα έπιστημονικά είτε γιά τήν έκδοση μεγάλων έργων που στηνρίζονται στην καθαρεύουσα». Δέν ήθελα να έπικρίνω έδώ τό φαινόμενο τό διαπιστώνω μόνο. "Αν όμως είναι έτσι—και είναι!—πως

θά κάνωμε τάχα τὸν «ἀδιάφορο», σὰ νὰ μὴν ὑπῆρχε γιὰ μᾶς ἡ καθαρεύουσα; Καί ἔχομε τότε τὸ δικαίωμα νὰ τὴν ἀποκαλοῦμε «ἀνύπαρχτη» γιὰ τοὺς ἐλευθέρους ἀνθρώπους, τὴν ὥρα ποὺ οἱ ἴδιοι ἐμεῖς τὴ βοηθοῦμε μὲ τὶς ἐνέσεις ποὺ τὴς κάνομε; Τὴ σκοτώνομε μόνο μὲ τὰ λόγια. Πῶς τὸ εἶχε πεῖ κάποιος Γάλλος; Les gens que vous tuez se portent assez bien!

Ἄλλὰ τότε ἡ ἀποψη τοῦ ἀγαπητοῦ φίλου καταντᾶ, νομίζω, φιλολογικὰ καὶ πολιτικῆ, ἀφοῦ κλείνει τὰ μάτια στὴν πραγματικότητα. Εἶναι πολιτικῆ, ἐνῶ γιὰ τὴν παιδεία χρειάζομαστε πρὶν ἀπ' ὅλα ἐκπαιδευτικῆ συνειδηση.

«Ὁ δημοτικισμός, γράφει ἄλλοῦ ⁵³⁾, δὲ ζητεῖ δικαίωμα τῆς δημοτικῆς πλᾶι στὴν καθαρῆουσα, παρὰ ἀπόλυτη κυριαρχία τῆς δημοτικῆς... Πέρα ἀπὸ τὸ σημεῖο αὐτὸ οἱ δρόμοι μας χωρίζονται, γιατί αὐτὸ ἀκριβῶς εἶναι τὸ σημεῖο ὅθεν ἀρχίζει ἡ ὀρθογραφία τῆς μιᾶς μόνης καὶ ἀνεξάρτητης γλώσσας ποὺ πρέπει νὰ ἔχει ὅλο τὸ ἑλληνικὸ ἔθνος γιὰ κάθε ἀνάγκη καὶ κάθε χρῆση του. Γιὰ τὸ δημοτικισμὸ ὑπάρχουνε δυὸ γλώσσες. Ἡ νέα ἑλληνικῆ, ποὺ πρέπει νὰ τὴ συγχρονίσουμε καὶ νὰ τὴν ἀπλοποιήσουμε, ἔτσι ποὺ νὰ τὴ μαθαίνουν ὅλοι ὅσοι πηγαίνουνε σχολεῖο, μικροὶ καὶ μεγάλοι, φτωχοὶ καὶ πλούσιοι, καὶ ἡ ἀρχαία ἑλληνικῆ.

Ἡ φωνητικὴ ὀρθογραφία τῆς νέας, καὶ ἀκόμα καλύτερα ἢ φωνητικῆ μὲ τὸ λατινικὸ ἀλφάβητο... δὲ θὰ φέρνει σύγχυση... Ὅποιος μαθαίνει τὴν ἀρχαία, θὰ κάνει ἕνα δίκαιο καὶ ἀναγκαῖο κόπο... Αὐτὸν τὸν κόπο δὲν εἶναι οὔτε δίκιο οὔτεπραχτικὸ οὔτε λογικὸ νὰ τὸν κάνουνε ὅσοι δὲ μάθουνε τ' ἀρχαία. Καὶ αὐτοὶ ποὺ δὲν τὰ μαθαίνουν εἶναι, ὅπως εἶπε ὁ κ. Τριανταφυλλίδης, τὰ 93 ἑκατοστὰ ἐκείνων ποὺ φοιτοῦνε στὰ δημοτικὰ σχολεῖα. Δημοτικῆ γλώσσα πέρα ὡς πέρα, μὲ τέλεια ἀπλοποίηση τῆς ὀρθογραφίας, καὶ καλύτερα μὲ φωνητικὴ ὀρθογραφία καὶ λατινικὰ γράμματα...»

Μπορεῖ ὅμως νὰ μᾶς πῆ κανεὶς ἂν βρίσκονται ἄς εἶναι καὶ ἕνα μόνο ἑκατοστὸ μαθητῆς, ποὺ νὰ βγάζουν τὸ Δημοτικὸ χωρὶς νὰ εἶναι ὀποχρεωμένοι νὰ διδαχτοῦν τὴν καθαρῆουσα, ἢ καὶ τὴν καθαρῆουσα, μὲ τὴν ὀρθογραφία τῆς, καὶ αὐτὸ σὲ ὄλες τὶς ἐποχὲς ἀπὸ τὰ 1921 ὡς σήμερα; Γιὰ ποιά παιδιὰ λοιπὸν μιλεῖ ὁ καλὸς φίλος, καὶ τί γίνονται τὰ 93 ἑκατοστὰ, ποὺ συμφωνῶ καὶ ἐγὼ πῶς γιὰ αὐτὰ πρέπει πρῶτα πρῶτα νὰ ἐνδιαφεροῦμε; Καὶ δὲν εἶχα δίκαιο, ὅταν ἀπαντώντας στίς παραλλήλες κριτικὲς τοῦ Καραθίου καὶ τοῦ Γληνοῦ, ποὺ ἔκανε καὶ αὐτὸς πολιτικῆ παρόμοια σὲ ζήτημα ἐκπαιδευτικὸ, μιλοῦσα γιὰ τοὺς «βιαστικούς νεωτεριστῆς, ποὺ προτρέχοντας ἀπὸ τὴν κοινωνικὴ ἐξέλιξη τὴν προεξοφλοῦν στ' ὄνομα ἐνὸς ἀνακατωμένου μὲ αὐτὴ δημοτικισμοῦ»; ⁵⁴⁾

53. Καραθίου, Ἡ ἀπλοποίηση τῆς ὀρθογραφίας καὶ οἱ δυὸ ὀμίλιες τοῦ Μανόλη Τριανταφυλλίδη. Κύκλος 1 (19313-2) ἀρ. 6, σ. 283α.

54. Βλ. Τριανταφυλλίδη, Ἡ Ἀκαδημία καὶ τὸ γλωσσικὸ σ. 33, ὑποσημ. 52. Σχετικὰ μὲ τὴ θέση μου στὸ ζήτημα τῆς καθαρῆουσας καὶ ὅσα εἰπώθηκα ἀπὸ τοὺς ἀντίγνωμους (βλ. παραπ. ὑποσημ. 18, 20, 36), κρίνω καλὸ νὰ παραθέσω ἐδῶ ἀπόσπασμα ἀπὸ τὰ Πραχτικά τῆς Συνταχτικῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Γραμματικῆς, ἀπὸ τὴν πρώτη συνεδρία (17 Δεκ. 1938): «Ὅσο γιὰ ἐκεῖνο ποὺ ζήτησε ὁ κ. Φάβης μὲ τὴν (ὀρθογραφικὴν καὶ) «κλιτικὴν συνάφειαν» τῆς δημοτικῆς τῆς Γραμματικῆς πρὸς τὴν καθαρῆουσα, γιὰ νὰ ἐτοιμάζεται ἡ μετάβαση πρὸς αὐτὴ [δηλ. πάνω στὸ καλοῦσι τῆς ἀρχαίας γραμματικῆς μὲ τὶς γνωστὲς τρεῖς κλίσεις τῶν ὀυσιαστικῶν νὰ σχηματίζαμε καὶ τὴ νέα κλίση] νομίζεῖ (ὁ κ. Τριανταφυλλίδης) πῶς δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ αὐτὸ [οὔτε καὶ ἔγινε φυσικὰ], ὅσο πρόκειται γιὰ τὴ μορφὴ τῆς νέας γλώσσας... Ἀξιώνει τὴν αὐτοτέλεια τῆς δημοτικῆς, ποὺ θὰ ρυθμιστῆ χωρὶς ἐξάρτηση γραμματικῆ ἀπὸ τὴν καθαρῆουσα ἢ ἐξυπηρέτηση ἐκείνης, σὰ νὰ ἦταν προβαθμίδα τῆς—πράμα ποὺ φανερώθηκε καὶ σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς τελευταῖες προκηρῦξεις τοῦ Ὑπουργείου γιὰ τὴ συγγραφὴ διδαχτικῶν, σύμφωνα μὲ τὶς θεωρίες τοῦ κ. Ἐξαρχόπουλου.»

Γ. Ἀνασκόπηση

14. Ὁ σωστός δρόμος

Στὴ χωριστὴ μελέτη ποῦ εἶχε δημοσιέψει ὁ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Α. Σκιαῶς ἐπικρίνοντας τὸ παλιὸ μου βιβλίον γὰρ τὴν Ὀρθογραφίαν μας⁵⁵) δύο ἀπὸ τὰ κυριότερα ἐπιχειρήματά του ἦταν πῶς εἶχε γραφτῆ ἀπὸ «ἐμπαθῆ πολέμιον τῆς καθαρευούσης», «κῆρυγμα φανατικῶ ἀποστόλου ἀμετατρέπτου δόγματος» χωρὶς ἀντικειμενικότητα καὶ ὅτι σὸ σύστημά μου περιφρονεῖ τὰ δικαιώματα τῆς μειοψηφίας τῶν μορφωμένων, ποῦ εἶναι «ὁ πρῶτιστος καὶ κυριώτατος φορεὺς τῆς ἐπιστήμης καὶ τοῦ ὄλου πνευματικῶ βίου καὶ τοῦ ἔθνικου πολιτισμοῦ»⁵⁶). Σήμερα, ὕστερα ἀπὸ τριάντα χρόνια, τὸ ἴδιο αὐτὸ σύστημα, ἀπλοποιημένο μάλιστα σὴ μεταξὺ περισσότερο, ἀφήνει σὶδ φίλο ἐπικριτὴ τὴν ἐντύπωση πῶς θυσιάζει χωρὶς λόγο τὴ δημοτικὴ στῆν καθαρεύουσα καὶ ἐνί—αὐτὸ φαίνεται ἔμμεσα ἀπὸ τὰ παραπάνω λόγια του—ἀν καὶ προῖδεασμένο ἀπὸ ἐπιστήμονα, δὲ λογαριάζει ὅσο ἔπρεπε τὰ παιδιὰ τοῦ σχολείου καὶ ὄσους ἀπομένουν χωρὶς γυμνασιακὴ μόρφωση. Ἄς κρίνῃ ὁ ἀναγνώστης ποὶὸς ἀπὸ τοὺς δυὸ ἔχει δίκαιο. (Τὸ πέρασμα τοῦ καιροῦ δὲ μᾶς δίνει βέβαια τὴν ἐξήγησιν). Ἐγὼ νομίζω πῶς κανέναν. Γιατὶ κανέναν τοὺς δὲν εἶδε τὴν κατάστασιν καὶ τὴ λύσιν ὅσο ἔπρεπε πλατιά καὶ ἀντικειμενικά, καὶ ἔβγαλαν ἔτσι ἀπὸ τὸν ὑποκειμενισμό τοὺς κρίσεις ἀστήριχτες καὶ συμπεράσματα τόσο ἀντίθετα μεταξὺ τοὺς.

Ὅπως καὶ νὰ εἶναι, τὸ ἐπικριτικὸ ἀρθρὸς τοῦ παλιοῦ συνεργάτη στῆν Ἐπιτροπῇ τῆς Γραμματικῆς ἔδωσε ἀφορμὴ νὰ ἐξηγησῶ μερικὰ ὀρθογραφικὰ ζητήματα μὰ καὶ νὰ διαφωτίσω γενικότερα τὸν τρόπο ποῦ ἔχει ρυθμιστῆ ἡ σχολικὴ ὀρθογραφία ἀνακοινώνοντας συγχρόνως σκέψεις ποῦ ἐπῆρθεσαν τὸν κανονισμό αὐτό. Ἡ μελέτη πῆρε ἔτσι ἔκτασιν δυσανάλογη μὲ τὸ δημοσίευμα ποῦ τὴ γέννησε. Ἄξιζε τὸν κόπο; Τὸν ἄξιζε ἂν θὰ δώσῃ ἀφορμὴ νὰ ἐνδιαφεροῦν περισσότεροι καὶ πῶς συνειδητὰ γιὰ τὴν ὀρθογραφίαν τῆς γλώσσας μας, καὶ νὰ νιώσουν πῶς ἀναγκαστικὰ ἔπρεπε νὰ ἔχῃ τὴ μορφὴ ποῦ πῆρε. Μὲ τὴν προϋπόθεσιν αὐτὴ μποροῦμε νὰ εὐχαριστήσωμε τὸν ἀγαπητὸ Κερθαῖο, ποῦ μὲ τὴν ἀντιγωνία τοῦ καὶ τῆς συστάσεις τοῦ ἔδωσε ἀφορμὴ καὶ σ' ἐμένα νὰ γράφω ὄσα ἔγραφα.

Ἡ Γραμματικὴ τῶρα ὑπάρχει καὶ ὅτι, τυχὸν θὰ μπορούσε ἴως ἀκόμη ν' ἀλλάξῃ ἔπρεπε νὰ εἶχε γίνῃ πρὶν φύγῃ ἀπὸ τὰ χέρια τῆς Ἐπιτροπῆς γιὰ τὸ τυπογραφεῖο. Ἡ ὑπαρξὴ ὄμως καὶ ἡ συνεργασία τῆς Ἐπιτροπῆς, καθὼς καὶ ἡ δικὴ μου ἐιδικότητα καὶ συμμετοχὴ σ' αὐτὴν, μὲ προεργασία θεωρητικὴ καὶ πρακτικὴ σαράντα χρόνων, εἶναι ἐγγύθη, νομίζω, πῶς ἔγινε τὸ καλύτερο ποῦ μπορούσε νὰ εἶχε γίνῃ γιὰ νὰ βοηθῶμε τὴν κατάστασιν.

Θὰ βοηθῆσιν λοιπὸν ἡ Γραμματικὴ μὲ τῆς ὁδηγίαις τῆς καὶ μὲ τοὺς κανόνες τῆς στῆν ὀρθογραφικὴ ἐνοποίηση καὶ ἀπλοποίηση, ἂν τὴν ἀκολουθῶμε σὸ δρόμο ποῦ δειχνεῖ. Πῶς θὰ γίνῃ ὄμως αὐτό; Γιὰ τὰ σχολεῖα καὶ τῆς ἄλλαις κρατικῆς ὑπηρεσίαις θὰ πρέπη νὰ φροντίσῃ τὸ Κράτος ποὶὸς ὄμως θὰ φροντίσῃ γιὰ ὄλους ἐμαῶς τοὺς ἄλλους; Ὑποθέτω ὁ καθένας μας γιὰ τὸν ἑαυτὸ τοῦ πρῶτα μᾶς. Αὐτὸ εἶναι αὐτὸ εὐκόλο;

55. Σ κ ι ᾱ, Δευτερολογία περὶ τοῦ ζητήματος τῆς ἀπλοποιήσεως τῆς γραφομένης γλώσσας καὶ τῆς ὀρθογραφίας. Τὸ νέον ὀρθογραφικὸν σύστημα τοῦ κ. Τριανταφυλλίδου. Ἀνάτυπο ἀπὸ τὴν Ἐπιστῆμον Ἐπετηρίδα τοῦ Ἐθν. καὶ Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου τοῦ ἔτους 1915-1916, 1916, σ. 45-97.

56. Σ κ ι ᾱ. ὁ. π. σ. 46α., 71α.

Δέν είχε περάσει καιρός πού κυκλοφόρησε ή Γραμματική του 'Οργανισμού, όταν άρχισα νά γράφω ένα βιβλίο. Μόλις όμως είχα άρχισεί, άμέσως συλλογίστηκε πώς θά έπρεπε νά συμμορφωθώ μέ αυτόν σέ δσα όρθογραφούσα ως τότε διαφορετικά. Δέν την είδα πιά σάν κάτι πού είχα συντάξει και πού άλλωστε σέ μεγάλο μέρος άντιπροσώπευε τις ίδέες μου, παρά σά μία ύπιατομική έπιταγή άπ' έξω, έξ άντικείμενου, πού ήμου άποχρωμένος πια τών θήν άκολουθήσω θέλοντας και μή, σέ δλα, και έκει πού στο βάθος δέ συμφωνούσα μέ δ,τι είχαμε συναποφασίσει στην 'Επιτροπή. Δέν ήξερα άκόμη ποιά ύποδοχή περίμενε τή Γραμματική, άλλα συλλογίζόμου πώς δέ θά μπορούσε νά προκόψη ή όρθογραφική ένοποίηση, αν δέν άρχίζαμε νά συμμορφωνόμαστε μέ τά διάγματα της τά μέλλ τής Συνταχτικής 'Επιτροπής, οί δημοτικιστές τουλάχιστο. "Ενας τουλάχιστον έπρεπε νά τής μείνει πιστός και νά δώσει τού παράδειγμα. "Η θά έδινά σέ κανένα τού δικαίωμα νά μου πη τού «δάσκαλε πού δίδασκες»; Για διάφορες λέξεις πού άποφασίστηκε τώρα νά γράφονται διαφορετικά και συνήθως συντηρητικότερα άπ' δ,τι τού έκανα πριν δέν πολυέπειραζε, άλλα πρέπει νά δολογηώ πώς μ' ένοχλούσαν ύπερβολικά οί συχνές γραφές τών εκφράσεων μέ άφαίρεση στή συμφορά, μέ πρώτη λέξη τις αδύνατες προσωπικές άντωνυμίες: *μούφρερε, τάδειξε, τού άναφορικό πού: πούκοψαν, τού μρία θά, νά: θάχη, νάμαστε*. Σύμφωνα μέ δσα συναποφασίσαμε έπρεπε νά γραφοτουν τώρα: *μούφρερε, πού κοψαν, θάχη* κτλ. Τις γραφές αυτές δέν τις βρίσκω ούτε σωστότερες ούτε πιο πραχτικές, ένώ τις πρώτες τις μεταχειριζόμουνα για σαράντα σχεδόν χρόνια.

Μιά και δέχτηκα όμως τις γραφές πού αξίωσαν τ' άλλα δυό μέλη, ό Θρ. Σταύρου και ό Καραβίος, δέν έβλεπα πιά άλλη διεξόδο παρά νά γράφω και έγώ χωρίς έξαιρέσεις δ,τι δέχτηκα νά θεσπιστεί από τή Γραμματική. Τό ίδιο άποφάσισε νά κάνη και ό 'Αχ. Τζάρτζανος τού τελευταίου του βιβλίο 61): άνάλογη σκέψη και άπόφαση έκαμε, καθώς μου είπτε, και ό Ν 'Ανδριώτης, γραμματέας τής 'Επιτροπής. Είπα «χωρίς έξαιρέσεις». Μού ήταν άυτονόητο πώς μία Γραμματική, ίδίως σέ ζητήματα όρθογραφίας, είναι «τυφλοσούρης» και δτι αν ύψωθι σέ δόγμα πώς ό καθένας θά τή συζητή και θά διαλέγη και θ' άντιπροτείνη και θά όρθογραφή όπως τού άρέσει, τού μόνο πού γίνεται είναι μία τρύπα στο νερό και έγκαινιαίζεται μέ τήν αϊγίδα της καινούρια άναρχία.

Τό περίεργο—και τού νόστιμο—είναι πώς και τού Προσέδιο τής 'Εταιρείας λογοτεχνών», συναγμένο από τόν άγαπητό Θρ. Σταύρου, στή θέση τού *μού κοψε, τά φερε* κτλ., πού άναγράφει τώρα ή Κρατική Γραμματική, θέσπιζε όχι μόνο γραφές καθώς *τόρσια, μούγραψε, τούπτε* κτλ., μά και σέ πλατύτερη άκόμη κλίμακα άλλες: *τόνειρο, τωαίο, θάκουσε, άπόνια*, (μαζί μέ τού *στέμα, κόμα, πλαινω, ναινω*). 'Ετσι δέχτηκα έγώ μέ τήν ύποχωρητικότητα μου νά καθιερωθούν στή Γραμματική γραφές πού στο βάθος άποδοκιμάζω, ένώ οί δυό φίλοι και κοι-

57. Στόν πρόλογο τού Συντακτικού του γράφει σχετικά μέ τήν όρθογραφία ό *ιζάρτζανος* (Νεοελληνική Σύνταξις τής κοινής δημοτικής), 2. έκδ., τ.Α', 1946: «Προσπάθησα κατά τού δυνα.όν ν' ακολουθήσω τούς όρθογραφικούς κανόνες πού διαγράφη ή «Νεοελληνική Γραμματική (τής δημοτικής)»... Άλλά σέ άνθρώπο τής ηλικίας μου, μέ μακροχρόνια ύποταγή στήν καθιερωμένη πριν όρθογραφία, δέν είναι βέβαια τόσο εύκολο νά εφαρμόζη σέ δλα άκριβώς τούς όρθογραφικούς κανόνες τής νέας Γραμματικής μας τής δημοτικής, και νά μόν παρυσιάζη στα γραφήματά του, χωρίς νά τού θέλη, κάποιες άντινομίες όρθογραφικές... Τά παραθετικά σέ *-ότερος* τά γράφω όλα έν γένει μέ ο, κι έπομένως γράφω π.χ. *νεότερος, σοφότερος*».

νοι συνεργάτες στην 'Επιτροπή μας και στις συγκεντρώσεις των λογοτεχνών δέ βρθηκαν τή δύναμη νά υποστηρίξουν και εκεί τήν άποψη τους μέ δση έπιτυχία τό κατόρθωσαν στην 'Επιτροπή μας! Νά βγάλουμε τό συμπέρασμα πώς δειχτική ένδοτικότερος—ώς μη ώφελε—άπ' ό,τι έπρεπε; "Οπως και νά είναι έγώ γράφω τώρα, άκολουθώντας τή Γραμματική γιά χάρη τών συναδέλφων, μου 'κοψε, τά 'φερε, ένώ ό Καραθώας, άκολουθώντας ίσως τόν περιστατόν άπλοποιητικό «Καταστατικό χάρτη» τών λογοτεχνών θά γράφη όχι μόνο μου'κοψε, τάφερε, μά και τόνειρο και άπάντα — έκτός άν δέ θεωρηή ούτε αυτόν δεσμευτικό γιά τόν έαυτό του. Αυτά τ' άπροσδόκητα κρύβουν οί παράλληλες διπλές ενέργειες και 'Επιτοίσεις και κάτι ξξερα που άρνήθηκα νά παραπλανηθώ έξω από τή Σύνταχτική 'Επιτροπή τής Γραμματικής.

Ό δρόμος που άκολούθησε ό παλιός φίλος και συνάδελφος στην 'Επιτροπή ήταν άλλος. Γιά νά είμαι άλλωστε δίκαιος πρέπει άμέσως νά το τονίσω, πώς τή θέση του σ' αυτήν και σέ όσα θ' άποφασίζονταν τήν έκαναν έξαρχής μειονεχτική και ή ίδιουσγκρασία και ιδεολογική του κατεύθυνση και ή όλότελα διαφορετική του προπαίδεια, και ή σύνθεση άκόμη τής 'Επιτροπής. Βρέθηκε ξαφνικά (έπειτα από δική μου πρόταση) συνεργάτης στη σύνταξη τής Γραμματικής — πράμα που γρήγορα φάνηκε πώς τό έκανε μέ μισή καρδιά. Μονοκόμματος και μονόπλευρος, μέ σημαντικά άπόλυτες ιδέες από πάντα γιά τή γραμματική καθαρότητα και γιά μιá ριζική όρθογραφική άπλοποίηση, ήταν δύσκολο νά φιλιωθί μέ τήν ιδέα μιáς Γραμματικής, όποιασδήποτε, που πάντα σημαίνει κάποιο στατάτημα στη ροή του γλωσσικού φαινομένου και ένα κρυστάλλωμα, και έπομένως μπορεί νά έχη επίδραση άνασχετική στη γραμματική διαμόρφωση τής γλώσσας. Του φαινόταν αυτό πρόωρο γιά τή γλώσσα μας και θά προτιμούσε μεγαλύτερη άοριστία σέ μερικές γραμματικές διαπιστώσεις, άταίριαστη βέβαια σέ Γραμματική χρηστική, μά που θά συμβίβαζε και θά έναρμόνιζε καλύτερα, και μέ τήν πολυτυπία της άκόμη, τις τολμηρότερες προβλέψεις και τάσεις ένός Φυρνίχου τής δημοτικής (του χρωστούμε άλλωστε και τόν πετυχημένο δρο *μexουισμός*), και θ' άνοιγε τό δρόμο πός ριζικότερες άλλαγές στην όρθογραφία μας. Άκόμη χειρότερο που ό λόγος ήταν γιά σχολική Γραμματική, ύποχρεωμένη νά παραμερίζη ή τουλάχιστο νά περιορίση τήν κάποια πολυτυπία τής σημερινής λογοτεχνικής γλώσσας, νά καθορίση και νά παγιώση όσο γίνεται περισσότερα, όπως τό ζητήσαμε άναγκαστικά όσοι βρισκόμαστε πιό κοντά στις εκπαιδευτικές άνάγκες, ό Τζάρτζανος, ό Σταύρου και έγώ. (Τόν περιορισμό αυτό τόν είχα επιδιώξει, γιά σκάνδαλο μερικών λογοτεχνών, ήδη μέ τις δυό Γραμματικοϋλες του ύπουργείου Παιδείας στα 1917-1920, τώρα όμως δειχτηκε ίσως αυτό στην ολοκληρωμένη Γραμματική σέ κάπως μεγαλύτερη κλίμακα).

'Αλλά και ή σύνθεση τής 'Επιτροπής, μέ τις ποικίλες γλωσσικές κατευθύνσεις τών μελών της, δέ βοήθησε νά έπικρατούσαν οί ιδέες του φίλου, όσο δέν τις άποδεχόμουν και έγώ. "Όταν ήταν νά προκριθί κάτι μέ τή γνώμη τής πλειοψηφίας (που τήν έπικαλέστηκε και ό ίδιος σέ περιπτώσεις αντίγωνμίας άλλων), ή διάμεση θέση μου άνάμεσα στις δυό συναρτίδες τών συντηρητικών και τών κάπως πιό ριζοσπαστικών από μένα μελών μπορούσε ν' άδυνατίση τις βλέψεις τών τελευταίων, όσο δέ θά συμφωνούσα μαζί τους. "Ας άφήσωμε και τό άλλο, πώς ή πρωτεύουσα θέση μου στη σύνθεση τής 'Επιτροπής, ή προεργασία μου, παλιά και πρόσφατη γιά τή γραμματική τής έθνικής μας γλώσσας, καθώς και ή συνείδηση τής ευθύνης που είχα άναδεχτή για νά συντελεστή τό έργο, μου έδιναν κύρος που ήταν δύσκολο νά κλονιστή από όχι ειδικό συνεργάτη, μέ κύρια προσόντα τήν πολύχρονη καλλιέργεια τής μητρικής γλώσ-

σας, την αγάπη του για αυτή και την καθαρότητά της, την έννοια του να γίνη ή ὀρθογραφία της ὅσο γίνεται πιὸ φωνητικῆ.

Ἡ μικρὴ αὐτὴ ἀντίθεση φανερώθηκε στὸ ζήτημα τῆς μορφολογίας, ὅταν μοῦ ὑπόβαλαν ὁ Σταύρου καὶ ὁ Καρθαῖος ἕνα σημείωμα μὲ τὶς ἐπιφυλάξεις τους γιὰ τὸ δρόμο ποὺ ἀκολούθησε ἡ Γραμματικὴ, τὸν ὄχι ὅσο θὰ ἤθελαν ὀρθόδοξο (χωρὶς ὅμως νὰ ἐπιζητοῦν καὶ αὐτοὶ ἀπόλυτη καθαρότητα ὡς πρὸς τοὺς λόγιους τύπους). Στὸ δευτερώτερο ζήτημα ὡστόσο τῆς ὀρθογραφίας δὲν ἔγινε τίποτε ἀνάλογο, ἴσως καὶ ἐπειδὴ ἡ Ἐταιρεία τῶν λογοτεχνῶν εἶχε βγάλει στὸ μεταξύ τὸ «Καταστατικὸ» τῆς «χάρτη». Ἡ πρότασή μας γιὰ τὴν τονικὴ μεταρρύθμιση εἶχε ἀπορριφθῆ ἀπὸ τὸν πρωθυπουργό, καὶ τὴν ἀπλοποίηση μερικῶν καταλήξεων δὲν τὴν εἶχα δεχτῆ ἐγὼ περισσότερο ἀπ' ὅ,τι δειχνεται στὴ Γραμματικὴ. Γιὰ νὰ ἐλαφρύνω μάλιστα τὴ θέση τὸν ριζοσπαστικότερων συνεργατῶν μου ἔγραφα στὸν Πρόλογο ὅσα καὶ παραπάνω μνημόνευσα (κεφ. 4): «Μερικὰ μέλη (τῆς Ἐπιτροπῆς) ἐπιθυμοῦσαν καὶ μεγαλύτερη ἀπλοποίηση στὶς καταλήξεις, ἀλλὰ γιὰ τοὺς λόγους ποὺ τονίστηκαν παραπάνω προτιμήθηκε νὰ διατηρηθοῦν οἱ καθιερωμένες γραφές».

Ἐπειτα ἀπὸ αὐτὰ δὲν μπορῶ νὰ πῶ ὅτι ἡ σχετικὴ ὀρθογραφία τοῦ ἀγαπητοῦ Καρθαῖου δὲ μὲ ξάφνισε. Ἄν οἱ ἀντιρρήσεις του γιὰ τὸ πολὺ, τὸ *γιατροειά*, τὸ *Σάββατο*, καὶ ὅ,τι ἄλλο, τὸν ἀνησυχῶσαν τόσο πολὺ, εἶχε καὶ μέσα στὴν Ἐπιτροπὴ τὴν εὐκαιρία νὰ τὰ συζητοῦσε πλατύτερα, στὴν ἀνάγκη ὅμως μποροῦσε ἀκόμη καὶ νὰ παραιτηθῆ, ὥστε νὰ μὴ γίνη συμμετοχὸς στὶς εὐθύνες ποὺ ἐνδεχομένως ἔπιπνε κατὰ τὴ γνώμη του ἀπάνω του. Κρίνω ἀρκετὰ πλατιά, ὥστε νὰ μὴ ζητῶ ἀπὸ κάθε μέλος τῆς Ἐπιτροπῆς νὰ ἔκανε τὸ ἴδιο μ' ἐμένα, ὄχι μόνο ἀπὸ τοὺς συνεργάτες μὲ διαφορετικὰ γλωσσικὰς ἰδέας καὶ θεωρίας, μὰ καὶ ἀπὸ τοὺς δημοτικιστὲς — ὅσο δὲ θὰ συμφωνοῦσαν σὲ ὅλα μὲ τὴ γλωσσικὴ θέση καὶ βάση ποὺ δόθηκε στὸ ἔργο. Δέχομαι ἀκόμη, ἢ τουλάχιστον τὸ καταλαβαίνω, πὼς οἱ δημοτικιστὲς ἀπὸ αὐτοὺς θὰ μποροῦσαν, ἴσως, νὰ ἐπιφυλάξουν τὸ δικαίωμα νὰ μὴ τὴν ἐφαρμόσουν σὲ ζητήματα ὀρθογραφίας — ἐλεύθεροι, νὰ ποῦμε, σκοπευτέ, ποὺ πρόσφεραν τὸ καλύτερο ποῦ εἶχαν γιὰ νὰ βγῆ ἀσπροπρόσωπη ἡ Κρατικὴ Γραμματικὴ, χωρὶς ν' ἀναδεχτοῦν καὶ τὴν ὑποχρέωση νὰ βοηθήσουν καὶ ἔμπραχτα τὴν ἐπιτυχία της. Χρέος τους ὅμως, ἀφοῦ βγῆκε ἡ Γραμματικὴ, ἦταν, νομίζω, ἡ ἰσιωπῆ, καὶ ὄχι ν' ἀφήσουν νὰ κλονίζεται τὸ κοινὸ ἔργο, δημιουργημένο προπάντων ἀπ' ὅσους εἶχαν μεγαλύτερη πίστη στὴν ἀναγκαιότητά του, καὶ νὰ βγαίνουν κατῆγοροί του, ἄς εἶναι καὶ ἄθελά τους, καὶ νὰ ἐπικαλοῦνται μάλιστα τὴν ἰδιότητα καὶ τὴν τιμὴ τῆς συμμετοχῆς τους στὴ συντέλεσή του γιὰ νὰ δώσουν περισσότερο κύρος στὸ κήρυγμα τῆς ἀποστασίας. Αὐτὸ ἀποτελεῖ, φοβόμαι, στὴν ἱστορία τῶν Ἐπιτροπῶν, μοναδικὴ περίπτωση, ποὺ οὔτε κἀν ὀβῆνει τὴν εὐθύνῃ τῆς συμμετοχῆς⁵⁸).

58. Μὲ πόση δυσφορία ἔλαβε μέρος ὁ ἀγαπητὸς φίλος στὶς ἐργασίες τῆς Γραμματικῆς ἀφοῦ φάνηκε πὼς δὲν μποροῦσε νὰ γινόταν αὐτὴ ἐντελῶς στὴ βάση ποὺ θὰ ἤθελε, μὰς τὸ βεβαιώνει ὁ ἴδιος, σὲ ἄλλο του σημείωμα (Ἡ σχολικὴ Νεοελληνικὴ Γραμματικὴ. Πειραϊκὰ Γράμματα 3 (1943) ἀρ. 2, σ. 88):

«Ὅταν πρωτοβγῆκε στα βιβλιοπωλεῖα ἡ κρατικὴ «Νεοελληνικὴ Γραμματικὴ», ποὺ ἀνάμεσα στα μέλη της συντακτικῆς-της ἐπιτροπῆς τὸ θέλησε ἡ μοῖρα νὰ εἶμαι κι' ἐγὼ, μερικοὶ φίλοι ποὺ τύχαινε ν' ἀνταμῶσω μου ἔλεγα πολλὰ καλὰ λόγια γιὰ νὰ παίνεψουν αὐτὴ τὴν ἐργασία. Ὅμως τι εἰρωνεία! Τα παίνεμά-τά-τους τόνιζαν ἀκριβῶς ἐκεῖνα τα σημεῖα ποὺ γιὰ μένα εἶναι καυτερά βελόνια μέσα στη συνειδήσῃ-μου...»

Δέν ξέρω ὡς σέ ποιό σημείο μπορεῖ νά ἔχη ἀπήχηση τὸ κήρυγμα τοῦ ἀγαπητοῦ φίλου καὶ συνεργάτη, ὅσο ὅμως θά γίνη αὐτό, ξεχωρίζω τὶς ἀκόλουθες συνέπειες :

1. Ἐνθαρρύνει τὴν ὀρθογραφικὴ ἀκαταστασία καὶ ἀργοπορεῖ τὴν ἐνοποίηση — σὲ ὅποια βάση. Γιατί καὶ ὁ «Καταστατικὸς χάρτης» ποῦ θά συμφωνοῦσαν μερικοὶ νὰ τὸν ἀκολουθήσουν θά εἶναι γιὰ τοὺς πιὸ βιαστικούς, καὶ γιὰ τὸ συνήγορό του, μὲ τὸ παραπάνω συντηρητικὸς καὶ δὲ θά εἶναι γιὰ ἄλλους δεσμευτικός. Τὸ σύνθημα ἄλλωστε — «μὴν τὴν ἀκολουθῆτε» — εἶναι ἤδη δοσμένο.

2. Ἐπιμένει νὰ στρέφῃ ἄσκοπα τὴν προσοχὴ ἐκείνων ποῦ γράφουν σὲ λεπτομέρειες ὀρθογραφικὰς μὲ δευτεράτερη συνήθως σημασία, ἐνῶ εἶναι πολὺ πιὸ σπουδαῖο, σήμερα ἰδίως, ποῦ ἀπλώνεται ἡ χρῆσις τῆς δημοτικῆς μας καὶ ποῦ τόσο κακὰ γράφεται συχνὰ καὶ τόσο νεροουλιάζει ὁ τύπος τῆς καὶ ἡ ἐσωτερικὴ τῆς ὕψη, νὰ προσέξω με διπλά τὴ γλῶσσα τὴν ἴδια, καὶ παράλληλα νὰ καλλιεργήσω με τὸ ὕφος, νὰ πλουτίσω με καὶ νὰ βαθύνω με τὸ λεξιλόγιο καὶ τὴ φρασεολογία, πλουτίζοντας ἔτσι καὶ τὸ ἐννοιολογικὸ μας περιεχόμενο καὶ τὴ σκέψη ποῦ καθρεφτίζεται σ' αὐτό.

Πλαί σ' αὐτὰ ἔχει βέβαια λιγότερη σημασία τὸ περιστατικὸ πὼς ἔφτασαν ὡς τὴ δημοσιότητα ἀφορμὲς νὰ σχολιασθῆ ἡ ἀσυμφωνία τῶν μελῶν τῆς Ἐπιτροπῆς, ποῦ ἄλλωστε ὡς πρὸς τὸ γλωσσικὸ μέρος ἦταν ἀπὸ πρὶν γνωστὴ⁵⁹).

Πρέπει νὰ ὁμολογήσω πὼς κάτι ἀνάλογο ἔνωσα καὶ ἐγώ, ἀλλὰ γιὰ ἄλλο λόγο. Καὶ ἐμένα μ' ἐνόησαν τὰ πρῶτα συγγραφήρια ἀπὸ γνωστούς ποῦ ἀνάμωμα στὸ δρόμο, ἐπειδὴ ἔρχονταν ἀπὸ ἀνθρώπους ποῦ δὲν πολυπροσέχουν τὴ γλῶσσα ποῦ γράφουν — καὶ ποῦ οὔτε καὶ προσδοκοῦσα πὼς θ' ἀκολουθοῦσαν ἀπὸ ἐδῶ κι ἐμπρός τῆ Γραμματικῆ, ἀφοῦ τοὺς λείπει ἡ συνείδησις γιὰ τὴν ἀνάγκη κάποιας γραμματικῆς πειθαρχίας, καὶ τὴν ἀνάγκη γλωσσικοῦ τύπου ὁμοιόμορφου, ὅχι μόνο γιὰ τὰ δικὰ τους γραψίματα, ἀλλὰ ἐνιαύσια γιὰ τὴν κοινὴ γλῶσσα βλαῖμας. (Ἡ ἀδιαφορία αὐτὴ κατάντησε σήμερα γιὰ μερικοὺς νεώτερος — ὅχι ὅμως, νομίζω, καὶ τοὺς νεώτατος — καμάρι καὶ ἀφορμὴ νὰ μιλοῦν ὑποτιμητικὰ γιὰ τὴ γενεὰ τοῦ Ψυχάρη, ποῦ μὲ τὸ ἔργο τῆς καὶ μὲ τὴν πίστη τῆς θεμέλιωσε τὴ σημερινὴ κοινὴ, καὶ ποῦ ὅπως καὶ νὰ εἶναι ἀνοίξει τὸ δρόμο γιὰ τὶς διαφορὰς γενεὰς ποῦ ἀκολούθησαν καὶ ποῦ μποροῦν ἔτσι νὰ στέκονται σήμερα καὶ νὰ ἔχουν ἕνα βῆμα). Τὴν ἐπιδοκιμασία θά τὴν ἤθελα ἀπὸ τοὺς παλιότερος συνηλικιώτες καὶ συναγωνιστές, ποῦ ζήσαμε μαζί τόσοσιν κοινὸς ἀγῶνες, ποῦ γνωρίζουν πόσο καρποὶ σκέψης καὶ ἐργασίας δύο γενεῶν καθρεφτίζονται στὴ Γραμματικὴ καὶ ποῦ φύλαξαν ἀπαρκαίωτη τὴ συνείδησις γιὰ τὴν ἀνάγκη τοῦ κανόνα τῆς. Ὅσοι ὅμως ἀπὸ αὐτούς ἐκδηλώθηκαν, λίγο ἀργότερα, τὸ ἔκαναν συνήθως γιὰ νὰ χτυπήσουν τὴ Γραμματικὴ στ' ὄνομα μιᾶς δογματικῆς ὀρθοδοξίας καὶ ἀδιαλλαγίας καθυστερημένης καὶ τυφλῆς, ποῦ δὲν ἔβρισκε σχεδὸν τίποτε σωστὸ — ἐπειδὴ τάχα δὲν καταχώρισε, ἀποκλειστικὰ ἢ ὅχι, γιὰ τὴ σχολικὴ χρῆσις τύπου δημοτικῶς ποῦ καὶ αὐτὸ ἀκόμη, οἱ ἐλευθεροὶ συγγραφεῖς, δὲν τοὺς μεταχειρίζονται. Περιττὸ φυσικὰ νὰ προσθέσω πὼς οὔτε τὴ μοῖρα μου ἔκλαψα οὔτε εἶχα νὰ ντραπῶ ἢ νὰ μετανιώσω γιὰ ὅσες ἄλλες γνώμες δέχτηκα. Ὅποιοι δὲν περιμένει τίποτε, δὲν ἔχει λόγος ν' ἀπογοητευθῆ. Λυπήθηκα μόνο ποῦ ἔτσι ἡ κοινὴ γνώμη δὲ φατίστηκε πῶς θά ἔπρεπε, ἀπὸ φανατικὰς κρίσεις, καὶ λυπήθηκα ἀκόμη ποῦ δημοτικιστὲς ἔκαμαν αὐτό.

59. Ἴσως δὲν εἶναι ἄσκοπο νὰ καταχωριστοῦν ἐδῶ ὅσα σχετικὰ ἔγραψε ὁ καθηγητὴς Γ. Ζώρας, ἂν καὶ νομίζω πὼς τὰ παραλείπει. Ὁ ἴδιος ἄλλωστε ἔγραψε, ἀλλοτε τοιαύτου, καὶ δημοτικὴ καὶ θὰ ἔζηρ τὶς δυσκολίες ποῦ ὑπάρχουν :

«Ὁὶ περισσότεροι συγγραφεῖς συναγωνίζονται εἰς γλωσσικὴν ἀκαταστασίαν καὶ ἀναρχίαν, μεταξὺ τῶν δὲ ἤρχισαν δειλὸν ἀγῶνα καὶ κατακρίσεις, ὥστε ἤδη νέον γλωσσικὸν ζήτημα ἔχει γεννηθῆ... μεταξὺ τῶν ἀνηκόντων εἰς τὰς διαφόρους προσώμας τάξεις αὐτῆς ταύτης τῆς δημοτικῆς. Ἀρκεῖ νὰ ἀναφέρῃ κανεὶς τὰς τὼσας κριτικὰς — μερικὰς μάλιστα εἰς ἀσθηράτον τόνον — τὰς

15. Μιά σύσταση

“Όπως τὸ τόνισα καὶ στὴν ἀρχὴ ἀρχὴ ἡ ἀρχικὴ μου ἰδέα ἦταν πὼς ἡ Γραμματικὴ ἔπρεπε ν’ ἀνοίξη μόνη τῆς τὸ δρόμο τῆς στὸ κοινὸ, ὥσπου νὰ ὀρίμαση σ’ αὐτὸ ἡ συνείδησή τῆς καὶ ἡ συνείδηση τῆς ἀνάγκης νὰ τὴν ἀκολουθήσῃ στὴν ὀρθογραφία πού δειχνεῖ. Τώρα ὅμως πού μέλος τῆς Συντακτικῆς τῆς Ἐπιτροπῆς ἔκρινε πὼς εἶχε τὸ δικαίωμα ν’ ἀποτρέψῃ τοὺς ἀναγνώστες τῆς ἀπ’ ὀρισμένους ὀρθογραφικοὺς τῆς κανόνες, νομίζω πὼς ἔχω τὴν ὑποχρέωση τελειώνοντας τὴν ἀνασκόπηση αὐτῆ, ν’ ἀποταθῶ καὶ ἐγὼ στὸ κοινὸ γιὰ νὰ συστήσω τ’ ἀντίθετα ἀκριβῶς ἀπ’ ὅσα σύστησε ὁ καλὸς φίλος — καὶ μὲ ὄλο τὸν κίνδυνο μήπως οἱ συστάσεις μου αὐτὲς προκαλέσουν σ’ Ἕλληνες ἀναγνώστες τὸ ἀντίθετο ἀποτέλεσμα. Ἀντίθετα μὲ τὸ φίλο Κερθαῖο δὲν τὸ κάνω *ἐπειδὴ* ἤμουν μέλος τῆς Ἐπιτροπῆς, οὔτε *ἂν καὶ* ἤμουν μέλος τῆς, οὔτε *ἐπειδὴ* ἀντιπροσωπεύονται στὴ Γραμματικὴ σὲ μεγάλο μέρος ἰδέες μου, ἀλλὰ σὰν ἐπιστήμονας καὶ σὰν πολίτης.

Κάθε περιγραφικὴ Γραμματικὴ — σὲ ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου — εἶναι χρηστικὴ, δειχνεῖ τὴ χρῆση, καὶ προορισμὸς τῆς εἶναι νὰ χρησιμεύῃ γιὰ « τυφλοσούρτης ». Αὐτὴν χρειάζομαστε ἐμεῖς σήμερα πολὺ περισσότερο ἀπὸ τοὺς ἄλλους πολιτισμένους λαοὺς, πού ἡ διαμόρφωση τῆς γραπτῆς μας κοινῆς καὶ ἡ ὀρθογραφικὴ τῆς διαρρῦθμιση δὲν ἔχει ἀκόμη συντελεστῆ. Ἀσχετα μὲ τὸ ἂν θὰ μπορούσε νὰ γραφτοῦν ὄλοι οἱ *Σαδδουκαῖοι* μ’ ἓνα *δ*, καὶ μὲ τὸ ἂν μερικοὶ θὰ προτιμοῦσαν νὰ ὀρθογραφοῦσαμε τὸ *εἶμον* ἔτσι, καὶ ὄχι *ἤμον*, ἡ Γραμματικὴ τοῦ Ὄργανισμοῦ εἶναι σήμερα κανόνας γιὰ τὴ σχολικὴ καὶ τὴν ἐξωσχολικὴ ὀρθογραφικὴ χρῆση καὶ ὀδηγεῖ στὴν ἐνότητα. Γιὰ τὸ σκοπὸν αὐτὸ συμφέρει νὰ κάμουν ὄλο καὶ περισσότεροι ἐκεῖνο πού τὸς καὶ ἀποτρέπει ὁ φίλος συνεργάτης στὴ σύνταξί τῆς *πρέπει* νὰ τὴν « ἀγκαλιάσουν σα σανίδα σωτηρίας » καὶ νὰ τὴν ἀκολουθήσουν πέρα πέρα σκύβοντας με τυφλὴ πειθαρχία το κεφάλι» στὰ ὀρθογραφικὰ τῆς διδάγματα, ὅπως τὸ εἶχε ζητήσῃ ὁ Βενέζης χαιρετώντας πρῶτος τὴν ἐμφάνισή τῆς ⁽⁶⁰⁾.

ὁποίας προεκάλεσεν ἡ ἐμφάνισις τῆς τελευταίας « Γραμματικῆς τῆς Νεοελληνικῆς »... διὰ νὰ ἔχη ἀμυδρὰν ἰδέαν τῆς διαμορφωθείσης καταστάσεως... Ὁ κ. Κερθαῖος — ὅστις σημειώτεον ἦτο καὶ μέλος τῆς Συντακτικῆς Ἐπιτροπῆς — διέτύπωσε πολλὰς ἀντιρρήσεις καὶ ἠρήθη νὰ ἀκολουθήσῃ τοὺς κανόνας καὶ τὴν ὀρθογραφίαν τῆς ». Ζῶρα, Ἀντιδικία τῶν τόνων, 1944, σ. 266.

Ἄς προστεθῆ ἔδῳ καὶ ὅ,τι ἔγραψε ὁ καθηγητῆς R. Millieux κρίνοντας τὴ Γραμματικὴ (Ἑκδοτικὸς Νέας, 11 Σεπτ. 1943): « Κατηγοροῦν τὴ συντηρητικότητα τῆς νέας Γραμματικῆς καὶ τὶς ἀσυνεπείες τῆς. (Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ἡ Γραμματικὴ αὐτὴ προορίζεται γιὰ τὴν ἐκπαίδευσιν). Μὰ ὑπάρχουν τάχα στὴ Γαλλίᾳ Γραμματικὲς περιγραφικὲς πού νὰ μὴν προορίζωνται γιὰ τὴν ἐκπαίδευσιν;

60. Βλ. Βενέζης, Γλωσσικὴ πειθαρχία, Πρωτὰ 4 Δεκ. 1942. — Ἐπειδὴ τὸ μόνο ἢ κυριότερο ψεγάδι τῆς Γραμματικῆς εἶναι γιὰ πολλοὺς τὸ ἐξχώρισμα τῆς ὑποτακτικῆς πού φύλαξε, ἐνῶ οἱ ἴδιοι τὴν ἔχουν καταργήσει, θὰ δεχόμενα, ἂν δὲν πείσθηκαν μὲ ὅσα εἶπα παραπάνω, νὰ μὴν τὴ γράψουν — κατ’ οἰκονομίαν, ὅπως λέγεται στὴν ἐκκλησιαστικὴ γλῶσσα — ἂν αὐτὸ δὲν πρόκειται νὰ χρησιμεύῃ γιὰ δικαιολογία γιὰ ν’ ἀτονήσουν καὶ ἄλλοι ὀρθογραφικοὶ κανόνες. Ἐχω καὶ κάποια ὑστεροβουλία μὲ αὐτὴν μου τὴ συμβιβαστικότητά. Ὅταν δημοσιεύθηκε στὰ 1932 ἡ μελέτη μου « Τὸ Πρόβλημα τῆς ὀρθογραφίας μας », μοῦ ἔγραψε ὁ Πέτρος ὁ Βλαστός: « Καλὴ, πολὺ καλὴ! μὰ ὅσο βαστάς τὴν ὑποτακτικὴν δὲ θὰ μπεῖς στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. *Μακάριοι οἱ ἀνυπότακτοι ὅτι αὐτῶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν* ».

Θά πρέπει νά γίνη αὐτό ὄχι φυσικά ἐπειδὴ ὑπάρχει ἀπ' ἔξω καμιά ἐπιβολή, παρά ἀπὸ τὴν ἀναγνώριση καὶ τὸν προῖδεασμὸ μιᾶς ὀρθογραφίας κοινῆς, πού εἶναι τῶν ἀδυνάτων νά ἐπικρατήσῃ ὅσο ἐπιμένει ὁ καθένας στὶς δικές του ἐτυμολογίες καὶ προτιμήσεις, ἐρμηνεῖες καὶ ἀπλουστευτικὲς ἐπιθυμίες—ἀκόμη καὶ ἂν τύχῃ νά εἶναι σωστές. "Ἐταί μόνον θ' ἀποχτήσῃ ἡ Γραμματικὴ τὸ ἀναγκαῖο κύρος καὶ θά βοηθήσῃ τὴν ἐνοποίηση. "Ἄν τυχὸν λάβῃ σὲ καμιά ἐτυμολογία, ἂν ἡ ἀπλουστευτικὴ βία τῆς μοροῦσε νά εἶναι καὶ καλύτερη, ἂν θά ἦταν καλύτερο νά ξεχωρίζε τὸ «*λυγεῖ*» κοπέλα» καὶ τὸ «*λιγεῖ*» φωνή», ἢ ἂν θά ἔπρεπε νά ὀρθογραφῆσῃμε καλύτερα *βαθῆς* καὶ *βυθίτερος*, σὲ μιά νέα ἔκδοσι, ὅταν θά ἔρθῃ ἡ ὥρα, θά μπορέσῃ ν' ἀναθεωρηθῇ—ὅπως γίνεται καὶ σὲ ξένες ὀρθογραφίες ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρό. Γιὰ σήμερα ὅμως εἶναι ἀπαραίτητος ὁ αὐτοπεριορισμὸς, κάποια πειθαρχία, ἂν δὲ θέλωμε νά διαιωνισθῇ ἡ παλιὰ ἀκαταστασία. "Ἀφῆσε ἄλλωστε ἡ «*Νεοελληνικὴ Γραμματικὴ*» ἐλαστικά ἢ ἀκαθόριστα μερικά δευτερότερα ὀρθογραφικά σημεῖα εἴτε ἐπειδὴ δὲν ἔπρεπε νά ἐπιβαρυνθῇ στὴν πρώτη τῆς ἐμφάνισι καὶ μὲ ἄλλες ἐπιταγὰς ὀρθογραφικὰς εἴτε ἐπειδὴ δὲν κρίθηκε σκόπιμο νά κατευθυνθῇ πρόωρα ἡ ὀρθογραφικὴ συνήθεια, ἀδιαμόρφωτῆ ἀκόμη").

"Ἀποτείνονται σὲ ὄλους ὅσοι γράφουν, γιατί ὅλοι τους μπορεῖ καὶ θά ἔπρεπε νά βοηθήσουν νά ἐνοποιηθῇ ἡ ὀρθογραφία μας.

Στοὺς ἐκπαιδευτικοὺς πρῶτα πρῶτα, πού φύσει καὶ θέσει θά πρέπει νά ἐκτιμῆσουν τὴν ἀποψη πού ὑποστηρίχθηκε σ' αὐτὴ μου τὴ μελέτη.

Στοὺς συγγραφεῖς, πού τὸ χρέος τους μάλιστα μεγαλώνει ὅσο πολυγραφώτεροι εἶναι καὶ ὅσο περισσότερο διαβάζονται, καὶ πού δὲν πρέπει νά τὸ νομίζουν ὑποχρέωσή τους νά ὀρθογραφοῦν ὁ καθένας σύμφωνα μὲ τὶς ἐτυμολογίας τους καὶ νά δειχνῶνται πιὸ «*συγχρονισμένοι*» καὶ «*πρωτοποριακοί*» ἀπὸ τοὺς ἐκπαιδευτικοὺς.

Στοὺς ἐκδότες ἀκόμη, πού ἐκδίδουν σήμερα τόσο πολλὰ βιβλία, καὶ συχνὰ σχολικὰ ἢ παιδικὰ, καὶ πού ξεχωριστὰ ὑποφέρουν ἀπὸ τὶς ὀρθογραφικὰς ἰδιουτυπίας καὶ παραξενιὰς τῶν πελατῶν τους. Οἱ περισσότεροι ἐκδότες ἔχουν ἀποδεχθῆ σήμερα, ὅσο ξέρω, τὸν ὀρθογραφικὸν κανόνα τῆς Γραμματικῆς τοῦ Ὀργανισμοῦ, μὰ οἱ ἴδιοι ἢ ἐκεῖνοι πού τοὺς ἔχουν

61. Ἀναφέρω δύο παραδείγματα. Τὸ ἓνα εἶναι ἡ γραφὴ τοῦ *για αὐτό—γι' αὐτό*. Συνηθίζω τὸ *γι' αὐτό* γιὰ τὴν ἐπιρρηματικὴν ἔκφραση («*Γιατί τὸ ἔκαμες—Γι' αὐτό*»), τὸ *για αὐτό* γιὰ τὴν περίπτωσιν πού τὸ αὐτὸ παραμένει ἀντωνυμία: «*για αὐτό τὸ παιδί*», «*για αὐτὴν τὴν γυναῖκα*». Πρόκειται δηλαδὴ γιὰ ζήτημα πού δὲν τὸ πολυπροσέχομε γράφοντας καὶ πού ἴσως ὁ διαφορισμὸς τῆς γραφῆς θά γεννοῦσε μιὰ περιττὴ ἐπιβάρυνση. Τὸ δεύτερον σχετίζεται μὲ τὸ ἐνωτικὸ (τῆ «*συνέχεια*» τῶν τυπογράφων). Πότε θά τὸ σημεῖώναμε; Ὁ σχετικὸς κανὼνας τῆς Γραμματικῆς (§ 106) ἀφήνει κάποια ἐλευθερία (ἐδάφιο 7), καὶ κάνει καὶ μιὰ σύστασιν (ἀμέσως παρακάτω). Ἄλλὰ γιὰ τὴν χρῆσιν αὐτῆ θά πρέπει μὲ ἄλλη εὐκαιρία νά μιλήσω διεξοδικά. Καθὼς βλέπω, οἱ περισσότεροι μεταχειρίζονται τὸ ἐνωτικὸν πολὺ συχνότερα, καὶ ἄτοπα, ὄχι μόνον σ' ἐκφράσεις καθὼς *τοιαῖα, ἄλλοι, ἄλλοι—μέσες, πέντε—ἔξι*, μὰ καὶ γιὰ διάφορον εἰδῶν ἀνελλήγιστα ψευτοσύμβετα: Ὁ ἱερέας—μάρτυρας, μὰς παρουσιάσουν τὸν καλλιτέχνη—ἄνθρωπον μὲ κόκαλα καὶ σάρκες, τὸ σπῆτι πού γεννήθηκε ὁ τελώνης—ζωγράφος, τὴ κράτη—δορυφόροι, ἀκολουθοῦμε τὸν ποιητὴ στὸ πρόπλασμα—ἄραμα τοῦ ἔργου του, φαίνεται ἀπὸ τὰ τμήματα—ἐπιτροπές, ἐπιτροπὲς ὁδηγῶν συμβουλῶν.

Καθὼς ὁμως παρατήρησα, λεπτομέρειες ὀρθογραφικὰς δευτερεύουσας ἐφεύγουν τὴν προσοχὴν ἢ τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ἀναγνωστῶν. Ἐταί λχ. ἡ σύστασις τῆς Γραμματικῆς (σ. 39, ὑποσημ.) νά μὴ χωρίζεται στὸ συλλαβισμὸ συλλαβῆ πού τῆ συναπαρτίζουσι στοιχεῖα ἀπὸ δύο λέξεις (*κα—ἐγώ, τ'—ἄλλα*), σχεδὸν ποτὲ δὲ φυλάγεται. Τὸ ἴδιο καὶ ἡ σύστασις νά μὴν ἐκθλιβεται τὸ τελικὸν *a* τοῦ *ἄλλα* ἐμπρὸς στ' ἄλλα (ἀδυνατότερα) φωνήεντα: *ἄλλ' ἐγώ* (σ. 76).

ἀναθέσει τὴν ἐποπτεία γιὰ τὸν ἐξομαλισμὸ τῆς ὀρθογραφίας τῶν ἐκδόσεων τοὺς ἔχουν πᾶν μόνον τοὺς τὸ δικαίωμα—καὶ συνήθως χωρὶς καμιά ἐιδικότητα πού νά τὸ δικαιολογοῦσε—νά διατηροῦν, ἀντίθετα μὲ τὴ Γραμματικὴ, καὶ ἀπὸ καμιά δεκαετία ἢ περισσότερες ἀτομικὲς τοὺς ἢ ἄλλες γραφῆς καὶ ἰδιορρυθμίες ἢ καὶ ἀναλαβαίνουν—ἀπίστευτο!—νά ρυθμίζουν τὴν ὀρθογραφία τῶν ἐκδόσεων δλων, χωρὶς νά ἔχουν καὶ διατρέξι (δὲ λέω : διαβάσει) τὴ Γραμματικὴ καὶ νά σημαδέψουν τοὺς παραγράφους μὲ ὀρθογραφικοὺς κανόνες καὶ ὑποδείξεις.

Ξεχωριστὴ σύσταση θὰ ἤθελα νά κάμω πρὸς τοὺς νέους, πού φέρουν μαζί τοὺς τὴν αὐριανὴ Ἑλλάδα, ἐν ἐνδιαφέρωνται κάπως ἐνεργότερα γιὰ τὴν κοινὴ τῆς γλώσσα καὶ τὴν ὀρθογραφία τῆς. Δὲ φτάνει νά γράφῃ κανεὶς ὅπως τὸ μισοθυμάται ἀπὸ τὰ σχολικὰ του χρόνια, καὶ μάλιστα τὰ τελευταῖα, ἢ νά ζητῇ τὴν ἀπλοποίηση, καὶ πάλι τὴν ἀπλοποίηση—πού θὰ τὸν γλιτώσῃ κάπως ἀπὸ τὴν κατηγορία τῆς ἀνορθογραφίας! Κατάντησε μικροὶ καὶ μεγάλοι νά μιλοῦν καὶ νά κουβεντολογοῦν γιὰ ζητήματα ὀρθογραφικά, χωρὶς καμιά συνήθως μελέτη, χωρὶς καν νά διαβάσουν μερικὰ σχετικὰ ἀπ' ὅσα ἔχουν δημοσιευτῇ καὶ θὰ τοὺς διαφώτιζαν. Εἶναι ἐνήμεροι σ' αὐτὰ οἱ σημερινοὶ νέοι, πού ἐνδιαφέρονται γιὰ τὴν κοινὴ μας γλώσσα; Ὅπως δυστυχῶς εἶναι διαρρυθμισμένη ἡ κατάσταση σὲ ἐμᾶς—μὲ τὴν πληθώρα τῶν ἐφήμερων περιοδικῶν καὶ φύλλων, μὲ τὸ ἀνοργάνωτο βιβλιοπώριον, μὲ τὴν ἔλλειψη, ὡς τώρα, βιβλιογραφικῶν καὶ βιβλιοκριτικῶν, μὲ τὴν ἔλλειψιν καὶ ἐνημερωμένων ἀναγνωσθησῶν—δὲν εἶναι εὐκόλο νά κυκλοφορῇ ἡ σκέψις καὶ γρήγορα ξεχνιοῦνται ὅσα δὲν ἔπρεπε νά ἔχουν λησμονηθῇ. Εἰδικὰ γιὰ τὴν ὀρθογραφία, συλλογίζομαι : πῶσο τάχα ἀπὸ τοὺς σημερινοὺς νέους νά ἔχουν διαβασμένον ἓνα μου ἄρθρο, δημοσιευμένον μὲ μὴς κυκλοφόρησε ἡ Γραμματικὴ στὰ Πειραϊκὰ Γράμματα, «Ἡ Νεοελληνικὴ Γραμματικὴ καὶ οἱ νέοι»; Καὶ πού θὰ τὸ βροῦν ὅσοι θὰ ἤθελαν νά τὸ ἀναζητήσουν σήμερα, ὕστερα ἀπὸ τόσα χρόνια; Δὲν εἶναι ὅμως τὸ λάθος μόνον ἐξ ἀπὸ ἐμᾶς. Τὸ βιβλιονάκι μου γιὰ «Τὸ πρόβλημα τῆς ὀρθογραφίας μας», τὸ μόνον πού ἐκθέτει καὶ συγχρονίζει τίς ἰδέας μου γιὰ αὐτὴν, ἀφοῦ ἐξαντλήθηκε (καὶ περισσότερο χαρίστηκε) τὸ παλιό, βασικὸ «Ἡ Ὀρθογραφία μας», μὲ μὴς βρῖσκε ἑνὸς τρεῖς ἀγοραστὲς τὸ χρόνο. Καὶ ὅμως γιὰ ν' ἀποχτήσῃ κανεὶς σὲ κάτι γνώμη ἔγκυρη δὲν μπορεῖ ν' ἀγνοήσῃ ὅτι οἱ ἐιδικότεροι εἶπαν γιὰ αὐτὸ—ἐν εἶπαν κάτι πού ν' ἀξίει.

Καὶ ἐπειδὴ μιλῶ ἐδῶ γιὰ τοὺς νέους, θὰ ἤθελα τελειώνοντας νά τοὺς ξαναέκανα τὴν σύσταση πού βρίσκεται στὸ βιβλιονάκι μου ἐκεῖνο, γινωμένη στὶς ὀμιλίαις μου γιὰ τὴν ὀρθογραφία μας στὰ 1932. Ἦσως πάλι δὲ θὰ διαβαστῇ ἡ μελέτη μου ἐκεῖνη, καὶ δυστυχῶς τὸ παρακάτω ἀπὸ σπασμα (σ. 54) δὲν ἔχει χάσει, φοβοῦμαι, τὴν ἐπικαιρότητά του :

«... Ἀντιπρόσωποι γενεᾶς πού ἀτύχησε ν' ἀναζητήσῃ τὴ μόρφωσίν τῃς σὲ περιστάσεις ἐθνικὲς ἀνώμαλες, ἐπηρεασμένοι δίχως ἄλλο ἀπὸ τοὺς μέτριους καρποὺς παιδείας πού μὲ τίς δυνάμεις πού τῆς δόθηκαν δὲν ἦταν δυνατό νά σᾶς ἐτοιμάσῃ καλύτερα γιὰ τὴ ζωὴ, καὶ ἐφοδιασμένοι μὲ κάποια ὀρθογραφικὴ ἀβεβαιότητα, εἶναι ἐνδεχόμενον νά κρινετο τὸ ζήτημα πού μᾶς ἀποσχολεῖ μὲ τὸ ἀποκλειστικὸ σύνθημα μᾶς γενικῆς εὐκολίας, πού γίνεται τώρα λίγο τῆς μόδας... Χωρὶς ν' ἀρνηθῶ τὴν ἀποψη τῆς εὐκολίας, στὸ ζήτημα τῆς ὀρθογραφίας ἐξήγησα πῶς ἡ μονομέρεια αὐτῆς εἶναι ἄτοπη... Ἀγανακτίζω τὴν ἀνάγκη γιὰ μιὰ ἀπλοποίηση. Θὰ ἦμουν ὅμως ὁ τελευταῖος πού θ' ἀδιαφοροῦσε γιὰ τὴν ἀνάγκη ὀρθογραφικῆς πειθαρχίας. Καὶ εἶναι χρέος μου νά θυμίσω πῶς ἡ ἀπόχτησις

γραπτής κοινής, σὲ ὅποια βάση καὶ ἂν ρυθμισθῇ, θὰ ἔχη πάντοτε νὰ κριθῇ μ' ἓνα ἄλλο ἀνώτατο σύνθημα χρήσιμο καὶ σὲ πολλά ἄλλα, τῆς ἐργασίας».

16. Ὑστερόλογα

Πέρασε χρόνος καὶ περισσότερο ἀπὸ τότε πὺ πρῶτογράφηκαν τὰ παραπάνω, καὶ στὸ μεταξύ ἄλλαξε κάτι, πὺ φαίνεται σὰ νὰ κλονίσῃ ἓνα ἀπὸ τὰ κύρια ἐπιχειρήματα τῆς μελέτης αὐτῆς. Μοῦ τὸ ἐπικαλέστηκε μάλιστα ἓνας φίλος, πὺ ἔτυχε νὰ διαβάσῃ ὅσα λέγω γιὰ τὴν «Κρατική» Γραμματική καὶ τὸν κανονισμό τῆς ὀρθογραφίας, πὺ τὸν ἀναγνώρισε τάχα καὶ τὸ «Κράτος.» Γιατὶ τὸ Κράτος μας ἔδειξε, ἀκριβῶς τὴν τελευταία αὐτῆς χρονιά, πόσο λίγο τιμᾷ τὴ δημοτική, καὶ ἔτσι ἡ ἐπίκλησὴ του καταντᾷ γιὰ σήμερα λέξη ἄδεια καὶ εἰρωνεία καὶ σὰ νὰ χάνουν τὰ θεμέλια τους τὰ ἐπιχειρήματα πὺ ἀναφέρονται σ' αὐτό. Γιατὶ νὰ σεβαστοῦμε κανόνες υἰοθετημένους ἢ μισοαναγνωρισμένους ἀπὸ τὸ Κράτος, τώρα πὺ τὸ ἴδιο αὐτὸ κατάντησε νὰ τσαλαπατᾷ ἀκόμη καὶ τὴ μορφή τῆς δημοτικῆς πὺ διαμορφώθηκε μὲ τὴ λογοτεχνικὴ καλλιέργεια καὶ τὴ φαντάζεται γλῶσσα «πεποιημένη»; Τώρα πὺ ἡ τελευταία προκήρυξὴ τοῦ ὑπουργείου τῆς Παιδείας κηρύχνει στὸ πανελλήνιο καινὰ — καὶ κενὰ — δαιμόνια· τώρα πὺ δὲν ὑπάρχει πιά Ζεὺς μὰ «ἀντ' αὐτοῦ Δίνος νυνὶ βασιλεύων»· τώρα πὺ τὸ «πανελλήνιον» αἰσθημα ἀπαιτεῖ νὰ ξαναγυρίσωμε ἀκόμη ἄλλῃ μιὰ φορὰ στὸ *πνυράκι* καὶ τὸ *κλεπτῶν* τῶν ἀναγνωστικῶν μὲ τὴ δημοτικὴ «τῶν μορφωμένων τάξεων»· τώρα πὺ ξεθάβονται καὶ ξαναβρικολακιάζουν παμπάλαια ἐπιχειρήματα, ἀκόμη καὶ σὲ πανεπιστημιακὰ χεῖλη — τώρα, θὰ συλλογιστοῦν ἴσως πολλοί, δὲν ξαναποχτήσαμε κι ἐμεῖς τὴν ἐλευθερία μας καὶ δὲν μποροῦμε νὰ ρυθμίσωμε τὴν ὀρθογραφία μας ἄσχετα μὲ τὸ Κράτος;

Δὲν τὸ νομίζω, οὔτε, ὑποθέτω, θὰ καταλήξῃ στὸ συμπέρασμα αὐτὸ ὅποιος διάβασε προσεχτικὰ ὅσα εἶπα παραπάνω. Ἡ ἐλευθερία μας θὰ ἀποβλέψῃ σὲ τί; Ἡ ἀνάγκη πὺ εἶδαμε δὲν ἀλλάζει βασικά μὲ τὴν προσφατὴ γλωσσοεκπαιδευτικὴ πολιτικὴ τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας, πὺ ἀκόμη καὶ ἂν ἐφαρμοστῇ φέτος δὲν ξέρομε ἂν θὰ συνεχιστῇ καὶ ἀργότερα. Ἄν τὸ Κράτος ἔπεσε στὰ χέρια καθυστερημένων συμβούλων, δὲν εἶναι αὐτοὶ στὴ θέση αὐτῆ κορακοζώητοι οὔτε εἶναι πρῶτῃ φορὰ πὺ μᾶς ξαφνίζουν τέτοιες μεταλλαγές καὶ ξανακυλίσματα — οὔτε εἶναι αὐτὸ λόγος νὰ τραβοῦμε ἐμεῖς τὸ σκοινί, ὅπου δὲν πρέπει, πρὸς τὴν ἄλλῃ ἄκρῃ. Ἡ ἀνάγκη ἄλλωστε νὰ κυρωθῇ μιὰ ὀρθογραφία μὲ τὴν ἐγκρισὴ του, σύμφωνα μὲ ὅσα εἶδαμε, παραμένει ἀκέραιη. Ἀκόμη ὅμως καὶ ἂν τὸ Κράτος ἦταν νὰ ἐπιμεῖνῃ στὴ σημερινὴ νοθεία πὺ ἐπιχειρεῖ καὶ δὲν ἀναγνωρίζῃ σήμερα τὴ Γραμματικὴ του, θὰ ἦταν αὐτὸ ἀρκετὸς λόγος γιὰ ν' ἀλλάξωμε ἐμεῖς τὴ βάση πὺ χάραξε αὐτῆ, ὅσο μένει ἡ καθαρεύουσα στὴ σημερινὴ τῆς θέσῃ; Ἡ θὰ πᾶμε τάχα γρηγορώτερα στὴν ὀρθογραφικὴ ἐνότητα ἂν ξανακυλίσωμε στὴν ποικιλία τῶν σημερινῶν γραφῶν, καὶ γράφωμε *πηδῶντας* τὸ *πηδῶντας* ὁ ἓνας, *ἐδῶ γύρο* τὸ *ἐδῶ γίρω* ὁ δεῦτερος, *μακρυνὸς* τὸ *μακρινὸς* ἓνα τρίτος, *μέσ'* *ἐστὶ σπῖτι* τὸ *μὲς στὸ σπῖτι* ἓνας τέταρτος; δὲν *πολιξάιρω*, τὸ *πολυξέρω* ἓνας ἄλλος καὶ ἔτσι δίχως τέλος καὶ σκοπὸ! Γιατὶ ἀλήθεια, γιὰ νὰ ξαναθυμηθοῦμε τὸν Ψυχάρη: «Θὰ ἦτον θαῦμα, νὰ βλέπαμε Ἕλληνα νὰ μὴν προσπαθῇ νὰ ξεχωρίσῃ μόλις πρόκειται νὰ ἐπιδιωχτῇ σκοπὸς κοινός»⁶¹).

62. Βλ. Psichari, Quelques travaux σ. 495

Τὸ ὅτι ζοῦμε σὲ κράτος πού κρέμεται μὲ τὸ παραπάνω ἀπὸ τὶς τυχαῖες κρίσεις καὶ τὶς ἀμελέητες ἀποφάσεις τῶν εὐκολοάλλαχτων ὑπουργῶν του — σύμπτωμα ἄλλωστε καὶ αὐτὸ κοινωνικὸ καὶ ἀποτέλεσμα τοῦ ἀτομισμοῦ μας—δὲ δικαιολογεῖ ὅποιον βλέπει τὸ καλύτερο, νὰ μὴν τὸ ἐπιζητῆ, ἀκόμη καὶ ἂν συχνὰ τὸ Κράτος ξεχνᾷ τὸ χρέος του. Ἀλλιῶς, δεῖχνομε καὶ ἑμεῖς ἐξωκρατικὰ τὶς ἴδιες ἀντικοινωνικὲς ἰδιότητες καὶ τὰ ἴδια ἐγωιστικὰ ἑλαττώματα πού κατηγοροῦμε γιὰ τὸ Κράτος, καὶ δὲ βοηθοῦμε νὰ ὑψωθοῦμε στὸ καλύτερο. Εὐκολώτερο εἶναι ἄλλωστε νὰ διαμορφωθῆ ἔξω ἀπὸ τὸ Κράτος συνείδηση γιὰ τὸ σωστὸ πού πρέπει νὰ κάμωμε παρὰ νὰ ἐκδικηθοῦμε τάχα τὸ ἀντικοινωνικὸ Κράτος — σὲ βάρος τῶν μαθητῶν — καὶ τῶν παιδιῶν μας — κάνοντας ἐξωκρατικὰ καὶ ἑμεῖς πολιτικὴ ἀντικοινωνικὴ.

Ἡ τελευταία χρονιά μας πλούτισε ὥστόσο καὶ μὲ μιὰ ἄλλη ἀκόμη λυπηρὴ ἐμπειρία, πολὺ πὺρ διδαχτικὴ γιὰ ὅσα τὸνίστηκαν παραπάνω. Σχετίζεται αὐτὴ μὲ τὴ συμφωνία πού κατὰ τὸ φίλο Καραβῆθι θὰ μπορούσαμε νὰ προσδοκοῦμε ἀπὸ τοὺς συγγραφεῖς μας καὶ τὸν «Καταστατικὸ» τοὺς «χάρτην». Ὅσο καὶ ἂν οἱ ἀνώμαλες περιστάσεις πού περνοῦμε ἐξηγοῦν πολλὰ πράματα, ἐξάπαντος δὲν μπορούμε νὰ συμπεράνωμε μὲ ὅσα εἶδομα ἀπὸ τὴν τελευταία πολυκέφαλη ὀργάνωση τῶν λογοτεχνικῶν σωματείων — σωστὴ Λερναία Ὑδρα — πὼς τὰ μέλη τους θὰ ἦταν εὐκλὴ νὰ συμφωνοῦσαν καὶ στὸ ζήτημα τῆς ὀρθογραφίας, ὅπως ὀραματίστηκε ὁ ἀγαπητὸς πάντα φίλος μέσα στὸν ἀπλουστευτικὸ του ζήλο.

Θὰ ἔπρεπε νὰ σταματοῦσα ἐδῶ. Μὰ ὁ ἀπολογισμὸς τῆς τελευταίας χρονιάς παρουσίασε καὶ κάτι ἀκόμη, πού ὅσο καὶ ἂν ἡ σημασία του εἶναι ἀσήμαντὴ ἀπέλει τὸ πὺρ ζαφνικὸ καὶ ἀπροσδόκητο περιστατικὸ πού μπορεῖ νὰ φανταστῆ κανεὶς. Αὐτὸ εἶναι ἡ ἀποκήρυξη τῆς «Νεοελληνικῆς Γραμματικῆς» σὰν τάχα... ἐπικίνδυνος γιὰ τὴν ἔθνικὴ μὲ ὑπόσταση, καὶ αὐτὸ ὄχι ἀπὸ κανένα παλιὸ καὶ γέρο γλωσσολόγο, παρὰ ἀπὸ νέο καθηγητὴ—ἐθδικὸ τῆς γλωσσολογίας καὶ τῆς γραμματικῆς—στὰ δύο ἀλληλοδιαδόχως ἑλληνικὰ πανεπιστήμια, πού γιὰ δεκαετίες δὲν ἐπιζητήσε νὰ πῆ τὴ γνώμη του γιὰ τὴν προσπάθεια ν' ἀνανεωθῆ ἡ γλωσσικὴ ἔκφραση τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, καὶ πού γιὰ μῆνες πολλοὺς συνεργάστηκε ὡς μέλος τῆς Συνταχτικῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Γραμματικῆς, ὅπου ἐκλέχτηκε καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Ὁ καθηγητῆς Βασ. Φάβης ἔγραψε τελευταία στὸ περιοδικὸ «Ἑλληνικὰ δίκαια. Ἐθνικὴ ἐπιθεώρηση τοῦ Ἑλληνισμοῦ», μὲ τὴ γενικὴ ἐπικεφαλίδα «Ἐθνικὴ ἀγωγή» καὶ μὲ τὸν ὑπότιτλο «Ἡ Ἐθνικὴ τῶν Ἑλλήνων γλῶσσα τ' ἀκόλουθα (περίοδ. Β', 1 (1947-48) ἀρ. 1 (18) σ. 7):

«Καὶ γραφομένη ἡ κοινὴ λαλουμένη δὲν δύναται νὰ ἔχῃ ἐνότητα. Διὸ οἱ ὁπαδοὶ τῆς δῆθεν δημοτικῆς ἐπενόησαν τὴν ὑπ' αὐτῶν χαρακτηρισθεῖσαν *οὐθμιστικὴν γραμματικὴν* [οἱ ὑπογραμμιστοὶ ἀνήκουν στὸ συντάχτη καὶ μέλος τῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Γραμματικῆς, πρὶν διοριστῆς καθηγητῆς], ἐξωφρενικὸν κατασκευάσμα, πρὸς ἐπιβολὴν γλώσσης *ἀνισοτήτου* καὶ ἐπομένως ἐνέχουσας τὰ σπέρματα τῆς ἐξ αὐτῆς ἀνατροπῆς. Ἡ τοιαύτη γραμματικὴ καὶ ἡ κατ' αὐτὴν, ὡς κατὰ συνταγὴν, γραφομένη γλῶσσα ἀποτελεῖ ἀξιοβρήνητον *ἀβῆρητισμὸν*, ἀλλὰ καὶ ἐπικινδυνότατον, θυμάνον νὰ ὀνομαεῖται καὶ αὐτὴν τὴν ὑπόστασιν τῆς Ἑλληνικῆς Φυλῆς «[ὁ Θεὸς νὰ μᾶς φυλάξῃ!]. Ἡ ἐνότης εἰς τὴν ὅποιαν συνδέει [;] ἡ ἔθνικὴ γλῶσσα τοὺς ἀπανταχοῦ ὁμοεθνεῖς, νοτήτα ὄχι μόνον κατ' ἔκτασιν ἀλλὰ καὶ κατὰ βάθος, καὶ μάλιστα κατὰ βάθος».

Εἶναι ἀλήθεια πὼς ὁ κ. Β. Φάβης, γνωστὸς ἀρχαϊστῆς, εἶχε ἐξαρχῆς, μόνος ἀπὸ τὰ μέλη τῆς Συνταχτικῆς Ἐπιτροπῆς, ριζικὲς ἐπιφυλάξεις γιὰ τὸ σκοπὸ καὶ τὸ εἶδος τῆς Γραμματικῆς τῆς δημοτικῆς καὶ δὲ θὰ ἔπρεπε νὰ τοῦ καταλογοιστῆ ὡς πρὸς αὐτὸ καμιά ἀσυνέπεια⁶³). Ἡ σημερινὴ του ὁμῶς στῆσι, μὲ τὴ δυσφη-

63. Ἀπὸ τὰ Πρακτικὰ τῆς πρώτης συνεδρίας τῆς Συνταχτικῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Γραμματικῆς (17 Δεκ. 1938): Ὁ κ. Τριαντ. Νομίζει πὼς πρέπει ν' ἀποφασιστοῦν καὶ νὰ ξεκαθαριστοῦν σχετικὰ μὲ τὶς γενικεῖς γραμμεῖς τοῦ ἔργου καὶ τὸν τρόπο τῆς ἐργασίας τ' ἀκόλουθα: α) Σκοπὸς καὶ μορφή τοῦ βιβλίου, β) Βάσις

μιστική άρθρογραφία του για τη Γραμματική, γεννᾷ δυὸ μεγάλες ἀπορίες :

α) Πῶς δέχτηκε νὰ λάβῃ μέρος στὶς ἐργασίαι τῆς Ἐπιτροπῆς — ἀφοῦ τοῦλάχιστον εἶδε μὲ τίς πρῶτες συνεδρίες καὶ μὲ τὰ ἐγκρινόμενα κεφάλαιά της τὸ « ὑπονομευτικὸ » δρόμο ποῦ ἔπαιρνε ὁ γραμματικὸς τῆς τύπος; Πῶς ἔμεινε γιὰ τόσον καιρὸ συνυπεύθυνος καὶ συνένοχος στὸν « ἐπικινδυνότατο ἀβηθητισμὸ » ποῦ καλλιεργεῖ ἡ Κρατικὴ Γραμματικὴ, ποῦ τὴν ἄφησε νὰ βῆγῃ — « ἐξωφρενικὸν κατασκευάσμα » — ἀδιαμαρτύρητα καὶ μὲ τ' ὄνομά του;

β) Πῶς δὲν ἔκοψε οὔτε ἀργότερα τὴν ἀλληλεγυῖά του ὡς συνεργάτης στὴν Ἐπιτροπῇ μὲ τ' ἄλλα μέλη της, ἀλλὰ τὴ διατήρησε ἀκόμη ὡς τὰ 1947, μαζὶ μὲ τὰ δικαιώματά του στὸ ἔργο ποῦ εἶχε συντελεσθῆ; Ἡ μόνον τώρα κατάλαβε ποιοὶ κίνδυνοι ἔθνικοὶ κρύβονται πίσω ἀπὸ τὴν καλλιέργεια τῆς ἐθνικῆς γλώσσας;

Ἀπρίλιος 1947 (Μάιος) 1948

γραμματικῇ, γ) Βάση ὀρθογραφικῇ, ... — Ὁ κ. Φάβης νομίζει προτιμότερο νὰ ἐξακριβωθῇ πρῶτα ὁ σκοπὸς τῆς Γραμματικῆς τῆς δημοτικῆς. Κατὰ τὴ γνώμη του, « σκοπὸς της εἶναι νὰ καταστήσῃ ἐπιστημονικῶς συνειδητὰ εἰς τὸν διδάσκοντα τὰ γραμματικὰ στοιχεῖα αὐτῆς, ἵνα οὕτω διδάσκη αὐτὰ εἰς τοὺς μαθητὰς ἀπὸ περιουσίας. Ἴνα ὁ σκοπὸς οὗτος ἀποβῇ ἀποτελεσματικὸς, πρέπει νὰ ἐξηγηθῇ ἡ παροῦσα κατάστασις τῶν γραμματικῶν στοιχείων γλωσσολογικῶς, ὥστε νὰ μὴν ἐμφανίζονται ταῦτα εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ διδάσκοντος ὡς ἀνίστορτα καὶ ἄλογα δημιουργήματα. Κανὼν πρὸς τὸν ὁποῖον θὰ προσαρμοσθῇ ἡ Γραμματικὴ θὰ εἶναι ὁ καθαρὸς δημοτικὸς λόγος. Ἐπομένως ἡ Γραμματικὴ δὲν θὰ ἀνταποκρίνεται οὔτε πρὸς τὴν ἤδη γραφομένην γλῶσσαν ὑπὸ τῶν διαφόρων δημοτικιστῶν, οὔτε πρὸς τὴν τοῦ Σολωμοῦ, ἡ ὁποία δὲν εἶναι ἀπηλλαγμένη τῆς λογίας παραδόσεως. Δὲν θὰ ἐμφανίζῃ ἄρα ἡ συντασσόμενη Γραμματικὴ τὸν τύπον τῆς δημοτικῆς, καθ' ὃν πρέπει αὐτὴ νὰ γράφεται. Ἄλλ' ἀπλῶς θὰ καθιστᾷ συνειδητοῦς τοὺς τύπους τῆς ἀκραιφνοῦς δημοτικῆς γλώσσας. Αὐτὸ ζητεῖ καὶ τὸ ἔγγραφο τοῦ διορισμοῦ κάμνον λόγον περὶ « ὁμοιογενοῦς τυπικοῦ ». — [Διατυπῶνται ἀπὸ τ' ἄλλα μέλη οἱ γνώμες τους] — Ὁ κ. Τρ. ἐπιθυμεῖ νὰ συμπληρώσῃ ὁ κ. Φάβης τίς ἀπόψεις του καὶ νὰ ἐξηγήσῃ ποῖο γλωσσικὸν τύπον θεωρεῖ γιὰ δημοτικῇ, ποῦ θὰ ἔπρεπε νὰ δώσῃ ἡ Γραμματικὴ, στὴν περίπτωσιν ποῦ αὐτὴ θὰ εἶναι ὄχι ἱστορικὴ τῆς δημοτικῆς παρά χρηστικὴ γιὰ τὸ Δημοτικὸν σχολεῖο. — Ὁ κ. Φάβης νομίζει πῶς στὴν περίπτωσιν αὐτῇ « ὁ σκοπὸς τῆς Γραμματικῆς τῆς δημοτικῆς γλώσσας εἶναι νὰ καταστήσῃ συνειδητὰ εἰς τὸν μαθητὴν τὰ γραμματικὰ στοιχεῖα αὐτῆς, ἵνα τοιοῦτοτρόπως οὗτος ἐβῆσθῃ εἰς τὴν ἀκριβεστέραν καὶ κομφοτέραν χρῆσιν τῆς γλώσσας καθόλου, εἴτε λαλουμένης εἴτε γραφομένης, δημοτικῆς καὶ καθαρευούσης. Κανὼν πρὸς τὸν ὁποῖον θὰ προσαρμοσθῇ ἡ Γραμματικὴ αὐτὴ θὰ εἶναι ἡ γλῶσσα τῶν ποιημάτων τοῦ Σολωμοῦ. Ἐπειδὴ δὲ τὰ ποιήματα ταῦτα δὲν εἶναι ἐπαρκῆ ὥστε νὰ δώσουν τὸν γραμματικὸν τύπον γλώσσας αὐτάρκους εἰς τὴν σύνταξιν ἐπιστημονικῶν β.βλίων, θὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν καὶ ἡ ἐπίδρασις τὴν ὁποῖαν ἤσκησε καὶ ἄσκει ἡ καθαρευούσα εἰς τὸν δημοτικὸν λόγον, ὥστε ἡ συντασσόμενη γραμματικὴ νὰ ἔχῃ συνάφειαν ὀρθογραφικῆν καὶ κατὰ τὸ δυνατόν καὶ κλιτικὴν πρὸς ταύτην. Τοιοῦτοτρόπως καὶ ὁ μαθητὴς ὁμολώτερον θὰ εἰσάγεται εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς καθαρευούσης... » — Ὁ κ. Τρ. ... (λέγει ὅτι ἡ Γραμματικὴ): θὰ εἶναι πραχτικὴ, περιγραφικὴ, ρυθμιστικὴ τῆς σχολικῆς γλώσσας καὶ τῶν διδασχτικῶν.



024000028004

Παρατυπώματα, άβλεψίες, προσθήκες

σελ: 2 στ. 3 από το τέλος, αντί	αυγό ή αυγό;	διάβαζε	αυγό ή άβγό;
» 3 » 35	» άκουμπώ	»	» άκουμπώ
» 5 » 3	» θάβρος	»	» θάβρος
» 7 » 32	» Τή δημιουργούν	»	» Τις δημιουργούν
» 8 » 26	» συνετελεστή	»	» συντελεστή
» 11 » 35	» τή συνέχισε	»	» τó έκαμε και
» 11 » 45	» σάν, πή	»	» σάν πή
» 21 » 29	» ΐδια ΐσια	»	» ΐσια ΐσια
» 25 » 9 » » »	» σ. 200	»	» σ. 108
» 26 » 31	» αντίχτυπό τους	»	» αντίχτυπό του
» 37 » 41	» έτιμολογία	»	» έτυμολογία
» 39 » 1	» άφθονωτέρες	»	» άφθονώτερες

Στή σελ. 6, ύποσημ. 2, στή βιβλιογραφία γιά τó κί νά προστεθί και: Γιανίδη, 'Η άπολογία του κί'. Λόγος (Πόλης) 4 (1922) σ. 407.

ΑΠΟ ΤΑ ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ

Τὸ πρόβλημα τῆς ὀρθογραφίας μας, δύο ὀμιλίες, 1932, 80 σελ. : Ἡ ἱστορία τῆς καὶ οἱ σημερινές δυσκολίες. Ἀπλοποίηση καὶ φωνητική ὀρθογραφία. Ἡ τοι- κή μεταρρύθμιση.

ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ ΖΩΗ

Σκοπὸς τῶν βιβλίων αὐτῶν εἶναι νὰ κάμουν γνωστὰ σὲ πλατύτερο κύβλο ζητήματα ἐπιστημονικὰ πού σχετίζονται μὲ τὴν κοινωνική μας ζωή.

1. *Ἐνα βιβλίο γιὰ τὴ γλώσσα μας*, 1912, 28 σελ. (ἐξαντλημένο).
2. *Ἡ ὀρθογραφία μας*, 1913, 174 σελ. (ἐξαντλημένο).
3. *Ἡ γλώσσα μας σὰ χρόνια 1914-1916, 1920, 140 σελ.*
4. *Πρὶν καοῦν*. Ἡ ἀλήθεια γιὰ τ' ἀναγνωστικά τῆς δημοτικῆς: 1921, 146 σελ.
5. *Ἡ Ἀκαδημία καὶ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα*, 1933, 58 σελ.
6. *Οἱ ξένες γλώσσες καὶ ἡ ἀγωγή*, 1946, 8 + 216 σελ.

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Ἡ «Νεοελληνικὴ Βιβλιοθήκη» ἔχει σκοπὸ νὰ βοηθήσῃ νὰ συγκροτηθῇ καὶ νὰ γίνῃ ὅσο μπορεῖ πρὸ ἄρτιο τὸ Νεοελληνικὸ Μάθημα στὴν Ἑλληνικὴ Παιδεία — προπάντων τῆ Μέση — ἀξιοποιώντας γιὰ αὐτὴν ὅ,τι ἔχει πρὸ χρῆσιμο καὶ ἀξιο ὁ Νέος Ἑλληνισμός. Τὰ βιβλία τῆς «Νεοελληνικῆς Βιβλιοθήκης» προορίζονται γιὰ τὸ μαθητὴ, γιὰ τὸ δάσκαλο ἢ καὶ γιὰ τοὺς δύο τοὺς εἶναι ὅμως χρήσιμα τὰ περισσότερά τους καὶ στὸ φοιτητὴ καὶ σὲ κάθε μορφωμένο.

7. *Λεξιλογικὲς ἀσκῆσεις* γιὰ τὴν 5η καὶ 6η Δημοτικῆς. Βιβλίο τοῦ μαθητῆ, 1947, 48 σελ.
8. *Λεξιλογικὲς ἀσκῆσεις* γιὰ τὴ Μέση Παιδεία. Βιβλίο τοῦ μαθητῆ, 1947, 80 σελ.
9. *Λεξιλογικὲς ἀσκῆσεις*, γιὰ τὴ Μέση Παιδεία. Βιβλίο τοῦ δασκάλου. Συμπληρωματικὸ τοῦ μαθητικῆς. Μόνο γιὰ ἐκπαιδευτικούς, 1948, 4 + 72 σελ. Βιβλιοπωλεῖο Ἑστίας, ὁδ. Σταδίου 46, Ἀθήνα.
12. *Παροιμιαικὲς φράσεις*, ἀπὸ τὴν Ἱστορία καὶ τὴ Λογοτεχνία, μὲ τὴ συνεργασία Φωτ. Τζωρτζάκη, γιὰ τὶς ἀνώτερες τάξεις τῆς Μέσης. Βιβλίο τοῦ δασκάλου, 1947, 104 σελ.
13. *Παροιμιαικὲς φράσεις* ἀπὸ τὴν Ἱστορία καὶ τὴ Λογοτεχνία, μὲ τὴ συνεργασία Φωτ. Τζωρτζάκη γιὰ τὶς ἀνώτερες τάξεις τῆς Μέσης. Βιβλίο τοῦ μαθητῆ, 1947, 88 σελ.

